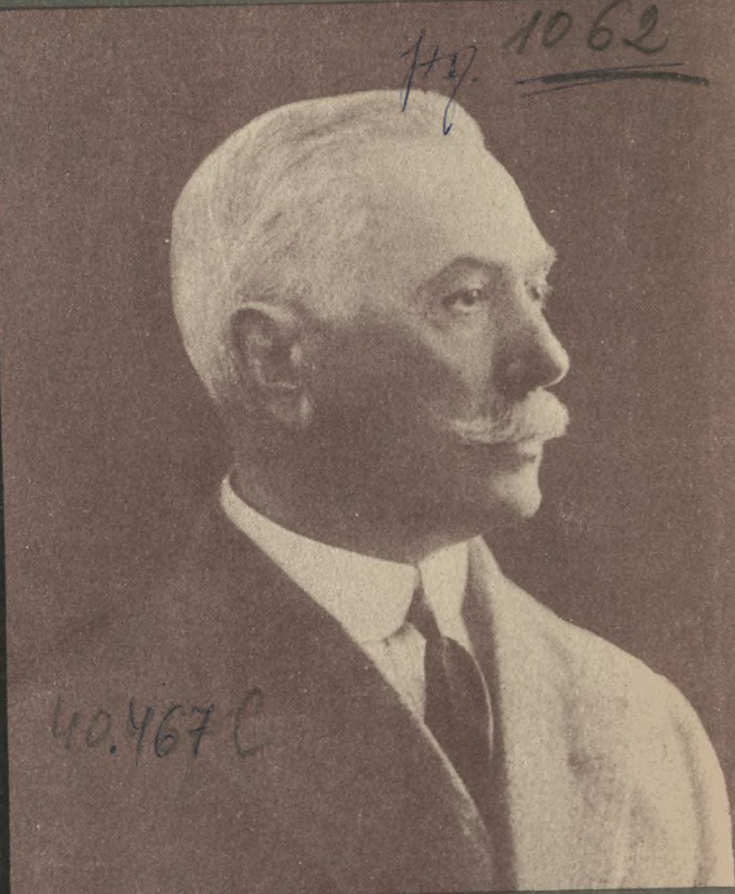

CLASICII ROMANI COMENTAȚI

SUB ÎNGRIJIREA D^{LEI} N. CARTOJAN PROF. UNIV.

EDITURA
SCRISUL
ROMÂNESC
CRAIOVA

D. ZAMFIRESCU

ROMANUL COMĂNEȘTENILOR-II-TÂNASE SCATIU

EDIȚIE COMENTATĂ DE

MARIANA RARINCESCU

1062

DUILIU ZAMFIRESCU

ROMANUL COMĂNEȘTENILOR

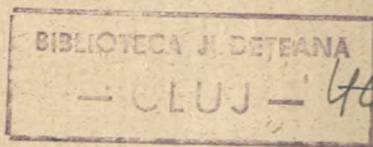
II

TANASE SCATIU

EDIȚIE COMENTATĂ DE

MARIANA RARINCESCU

Profesoară la liceul „Regina Maria“ București.

511.485

EDITURA „SCRISUL ROMĂNESC“ CRAIOVA

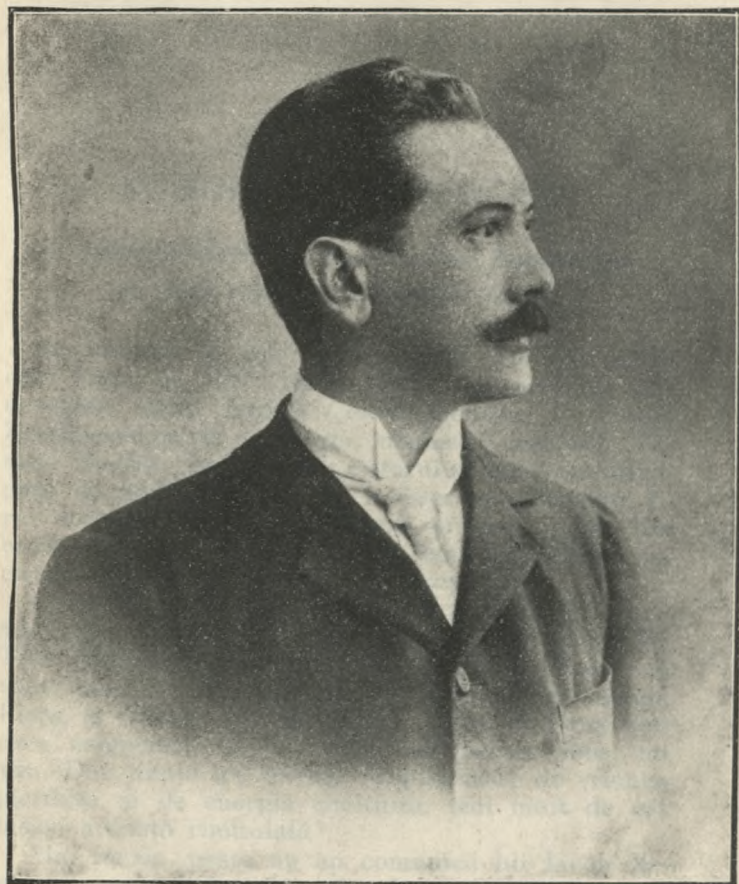
1936

39.782

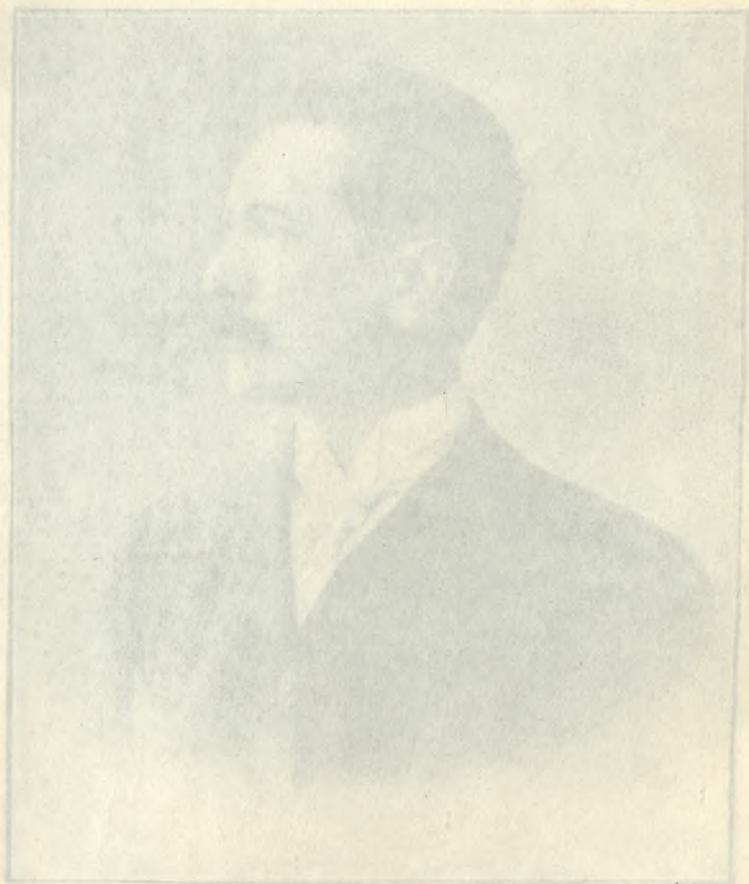

5114850

381

D. Mihailo Anufriev

D. William J. Thompson

STUDIUL INTRODUCŢIV

I. *Imprejurările în care Duiliu Zamfirescu
a scris romanul: Tănase Scatiu.*

În vremea în care *Convorbirile literare* publicau *Viața la țară* (1894—1895), — romanul care deschide ciclul *Istoria Comăneștenilor*, — Duiliu Zamfirescu scria la Roma, urmarea acestuia: *Tănase Scatiu*. În sufletul autorului însă se înfiri-pase de mult dorința de a duce mai departe, fi-rul acțiunii din *Viața la țară* și cu o parte din eroii rămași în umbră, să întregască icoana so-cietății românești cu *Viața la Oraș*.

Chiar de pe vremea când la Bruxelles scria pri-mul său roman din acest ciclu, împărtășise lui Titu Maiorescu planurile sale: „E probabil că voi face, cu protagoniștii din romanul de acum, *Viața la Țară*, un al doilea, *Viața la Oraș* sau ceva asemenea. Ce s'o alege de munca mea, nu știu. Dar nimic n'o să mă răsplătească de vremea pierdută și de energia cheltuită, mai mult de cât însăși această cheltuială¹.

Mai târziu, peste un an comunică lui Iacob Ne-gruzzi aceeași intenție, de data aceasta însă îi schițează și subiectul romanului, care luase ființă în concepția autorului: „Gândul meu este de a scrie un al doilea roman, sub titlul *Viața la Oraș*,

1) Scrisoare către Titu Maiorescu Bruxelles, 2/14 Ianuarie 1893, Revista Fundațiilor Regale, II, 10, 1935, pag. 127.

... m. persoana
318-1936 vedem
... în vreme.
... presiuni rurale de a
... un demagogu democrat
... orator al mahalagei
... prin orice
... floara.

cu persoanele rămase mai în umbră și anume cu Scatiu, Tincuța și Mihai. Scatiu bătăranul boerit, care izbuteste să ia pe Tincuța și se așează la București, unde deschide casă, se alege senator, își exercită talentele sale de mojić, torturându-și femeea prin gelozie, prin ignoranță și prin fumuri de bogăție.... În sfârșit eu văd romanul gata; mai rămâne un lucru de nimic: să-l scriu. Că credeți?"². — Pe măsură ce noul roman lua o formă încheată, dintre personagiile ce-și duc *Viața la oraș*, se reliefează puternic unul singur: *Tănase Scatiu*; celelalte rămân ca fondul unui tablou realist, în care trăește plin de viață și culoare, arendașul îmbogățit, tip din societatea noastră burgheză, care se înfiripase în pripă, la sfârșitul veacului trecut. Odată cu așezarea acestui personaj în centrul acțiunii, numele romanului se schimbă și în primăvara anului 1895, când începe redactarea, autorul scrie lui Titu Maiorescu: „Îmi pare bine că place *V. la țară* domnilor dela Convorbiri. Rezervele d-Voastre, cu privire la desfășurarea lăuntrică a caracterelor secundare, le împărtășesc și eu, ba încă atât de mult le împărtășesc încât am început să lucrez la ridicarea lor: d-l Negruzzi știe de mult de planurile mele machiavelice de a scrie o urmare la *V. la ț.* care, atunci, trebuia să se cheme *Viața la oraș* iar acum se chiamă *Tănase Scatiu*. E vorba tocmai de Tincuța, de Mihai (în parte) și de mitocanul de Scatiu, devenit om grozav"³. În tot timpul verii până în Octombrie 1895, Duiliu Zamfirescu scrie noua sa operă la Roma, și în Toscana la San Marcello, unde într'un cadru minunat de natură, departe de țara și so-

2) Scrisoare către Iacob Negruzzi, din Bruxelles, 29/10 Ianuarie, 1894, I. E. Toroușiu și Gh. Carțaș: *Studii și documente literare*, vol. 1., București, 1931, Edit. Bucovina p. 95.

3) Scrisoare către Titu Maiorescu, din Roma 9 21 Iunie, 95, Rev. Fundațiilor Regale, III, No. 1, 1936, p. 96.

*Soția lui Duiliu Zamfirescu
născută Henrietta Allievi.*

er m
318
parand
fac
tulle
m de
parane
m
mylac

Sohn im Ludw. Schützen
Königliche Leberecht Kellner

cietatea românească, creiază tipul așa de expresiv al lui Tănase Scatiu.

„Am petrecut o parte a vremii în Toscana, la San Marcello... Acolo am găsit o villă în mijlocul pădurilor de castani, cu apă la deal, apă la vale, și ne-am statornicit pe vreo 40 zile... Am fost mulțumiți. Eu, personal, am văzut pădurea mai mult prin ochii altora, fiindcă liniștea munților mi-a dat îndemn la lucru. Sunt pe drum departe în al 2-a roman, din cele trei, al căror început este *Viața la țară*. Se va chema *Tănase Scatiu* 4”. Și astfel, departe de Roma, în liniștea munților Apenini, Duiliu Zamfirescu desprinde din suflet și desăvârșește o concepție care-l preocupase doi ani de zile. În mijlocul familiei sale, — se afla la San Marcello cu soția și copiii săi — autorul petrece toată vara la masa de scris. În lunga-i carieră de scriitor, un prețios colaborator i-a fost soția sa, care a știut să creeze în jurul său o atmosferă plină de armonie, liniște, și discreție. Din întreaga sa corespondență se desprinde acea frumoasă și blândă înțelegere care niciodată nu stânjenește activitatea tovarășului, pornit la muncă grea, din porunca unei chemări superioare. În toamna aceluiaș an, romanul e gata și Duiliu Zamfirescu îl trimite *Convorbirilor literare* pentru publicare; în adevăr chiar din luna Noembrie 1895, cețitorii revistei fac cunoștință cu „Tănase Scatiu”. Autorul însă așteaptă cu înfrigurare părerea lui Titu Maiorescu, de aceea îndată ce trimite manuscrisul îi comunică: „Tot astăzi trimit d-nei Marie Negruzzi noul roman *Tănase Scatiu*, pentru *Convorbiri*. Va fi mult de zis și în privința acestuia, ca în privința tuturor lucrurilor ce pornesc din fantazia omenească. Sunt câteva pagini

4) Scrisoare către Titu Maiorescu, din Roma, 13 | 25 Sept. 1895, Rev. Fundațiilor, Regale, III, No. 1, 1936, p. 98.

de sentimentalism dulceag, care, probabil n'au să vă placă. Dar ce poți să faci cu firea omului? Restul cred că merge⁵”.

Răspunsul sosește la Roma, curând, aducând bunele impresii asupra romanului, pe care Titu Maiorescu îl găsește de actualitate, exemplificând cu nume cunoscute în societatea românească de atunci, diferiții tovarăși buni ai lui Tănase Scatiu.

„Foarte bun începutul lui „Tănase Scatiu”, cât a apărut în „Conv.” dela 1 Noembrie. Am numai câteva observări de cuvinte, dar situația și caracterele sunt clare și interesante. Ce tipic pentru felul unor oameni din țara noastră e Scatiu! „Sgârcit și fanfaron în acelaș timp” — asta e, și nu numai la mojici”. Sgârcit sadea nici nu cred să existe la noi, cum există la Englezi, Francezi, etc. Noi suntem o țară de mixturi. Parcă presiunea vremurilor grele din trecut a produs în chimie sufletească îmbinări de elemente care în atmosfera mai degajată a culturai occidentale se arată incomparabile. Fanfaroni, sgârciți, hoți cu inimă duioasă (răposatul N. C.), entuziaști de artă și canaliu etc.⁶”. Ca la orice apreciere, ori manifestare de prietenie ce venea din partea lui T. Maiorescu, autorul lui Tănase Scatiu, răspunde cu o largă bucurie: „Sunt mulțumit că vă place începutul lui Tănase Scatiu. Primesc toate observările și le-am notat deja în numărul Convorbirilor, spre a le avea în vedere la publicarea în volum⁷”. Actualitatea pe care o recunoaște T. Maiorescu acestui roman, n'a încetat nici azi după

5. Ibid. Scrisoare din 6 | 18 Octombrie, 1895, p. 100.

6) Scrisoare inedită, către Duiliu Zamfirescu, din București, 6 | 18 Nov., 1895, comunicată prin bunăvoința D-l Alexandru Zamfirescu, ministru plenipotențiar la Lisabona, în păstrarea căruia se găsește corespondența lui Titu Maiorescu cu autorul lui Tănase Scatiu.

7) Scrisoare către T. M. din Roma, 23 Nov. 95., Rev. Fundațiilor Regale, III, No. 1, 1936, p. 101.

40 de ani dela apariție. Dacă în atmosfera *Vieții la țară*, regăsim parfumul unor „vremi de mult apuse”, în Tănase Scatiu trăește — în toată măsura largă și plină de vulgaritate, — parvenitul de totdeauna al societății noastre. — Cu profunde legături în trecutul de prefaceri sociale dela noi, Tănase Scatiu, descendent al ciocoilor de diferite stări, rămâne prototipul parvenitului cu mare suprafață în politica ținutului pe care-l reprezintă în Sfatul Țării.

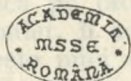
II. *Tipul parvenitului în literatura noastră înainte de Tănase Scatiu.*

Cu mult înainte de romanul lui Duiliu Zamfirescu, tipul parvenitului fusese zugrăvit în literatura noastră; începând cu prima ilustrare a lui Dinu Păturică, în: *Ciocoii vechi și noi*, de N. Filimon, Ciocoii au cunoscut în diferite epoci, felurite prezentări. În tot cursul sec. XIX-lea societatea românească a trăit mari transformări, schimbări și răsturnări de regimuri, revoluții și războaie, lupte și frământări launtrice, înfrângeri de vechi concepții întârziate, triumfuri și reforme vitale pentru existența noastră etnică. Toate acestea au izbucnit fie prin ciocnirile dintre Români și asupririle străine care nu mai puteau înăbuși poruncile vremii, fie din lupta intereselor de clasă, sau din aceea a generațiilor între ele diferențiate prin nouă orientări de cultură. În toată această prefacere, găsim două elemente nezdruccinate: de o parte, pătura țăranilor, aceeași clasă oprimată și răbdătoare de totdeauna, de cealaltă parte, clasa boierilor pământeni, păstrători ai țărinei și obiceiurilor strămoșești. Intre aceste două pături și în jurul lor, se frământă și aleargă după averi și căpătuială, o întreagă mulțime de

ciocoi, urmași ai străinilor pripășiți la noi, sau ridicați din slugile de odinioară ce și-au jăfuit stăpânii. Ciocoi au răsărit în diferite epoci, după împrejurări asemănătoare; orice slăbire a vreunui regim, orice moleșire ori decădere a elementului stăpânitor, care a adus cu sine o răsturnare a valorilor sociale, a fost favorabilă ridicării rezezi a elementelor nouă, primitive, care s'au impus prin forță și brutalitate. Lăcomia, răbdarea, șiretenia, puterea de muncă, lipsa de scrupule, toate acestea au fost armele prin cari s'au ridicat ciocoi, tovarășii lui Dinu Păturică, — cu aceleași arme au izbutit parvenții de felul lui Tănase Scatiu să pună mâna pe moșiile boierilor și tot prin aceleași mijloace s'au impus, după marele războiu, — îmbogățiții, ariviștii, desigur mai pregătiți și mai lustruiți de curgerea vremurilor. Această varietate de tipuri a ispitit până scriitorii noștri și cel dintâiu bun roman din literatura noastră: *Ciocoi vechi și noi* a lui N. Filimon, înfățișează pe unul din cele mai autentice tipuri din această categorie. Acesta este Dinu Păturică, vigurosul caracter, plin de viață, al ciocoiului care se ridică în paguba stăpânului său, grec bogat și moleșit, urmaș al regimului fanariot din țara noastră. Din slugă plecată și lingușitoare el ajunge stăpân pe toată averea binefăcătorului său.

„Păturică era în adevăr un om extraordinar. El își luase hotărîrea de a deveni un om mare, și nici un obstacol nu putea să-l abată dela această idee fixă. Ca slugă era dator să lucreze mai multe ore pe zi și a se supune la toate slugile cele mai vechi decât dânsul; ca ambițios cătă să învețe carte multă, precum îi zisese fanariotul, și să se silească a înlătura toate obstacolele ce întâmpină în calea ambițiunii sale. Cum putea dar să învingă atâtea greutăți și să iasă triumfător? Iată

București. 7/19 Martie 94

Jubile române Negruzzi,

Gândul meu este de a scrie un alborcă
român, sub titlul Nata la Oras, cu personaje
rămase mai în umbră și a nume cu Scabiu, Tincuța
și Măhăru. Scabiu, bădăranul boierul, care izbutise
și ia pe Tincuța și se așază la București, unde deschide
casă, scaldă senetilor, își exercită talentele sale de
neguț, forțându-i și femeia prin galezie, prin ignoranță
și prin fermecire de bogăție... În sfârșit, cu vârstă românească
gala; mai rămâne în lucră de nimic: să îl scrie.

De crederi?

Săntări de mâna Doamnei Negruzzi din
parte mi s'î complimente afectuoase de la neasată,
Doroc în sper să ne revădăm, - dar când? Afacerea
lui soacă meu am mers cîu, în ale noastre, prin
simpatie, nu mult strălucite.

Rămân al D-voastră devotat amic
Zambiu

Scrisoare adresată lui Iacob Negruzzi, prin
care Duliu Zamfirescu îi comunica planu-
rile sale literare.

Postville, N.H. June 10

Dear Mr. [Name]

I received your letter of the 7th and was glad to hear from you. I am well and hope these few lines will find you the same. I have not much news to write at present. The weather here is very warm and the crops are doing well. I have not much news to write at present. The weather here is very warm and the crops are doing well.

Yours truly,
[Name]

Postville, N.H. June 10

modul ce întrebuința: când se crăpa de ziuă, Păturică se afla lângă ușa Postelnicului stând în picioare spre a împlini cu exactitate ordinele stăpânului său. Pe dată ce fanariotul se deștepta, el intra în casă; îl freca pe picioare, îl ajuta să se îmbrace, îi da de spălat, îi aducea dulceață, cafea și ciubuc. Toate aceste mici servicii le executa cu cea mai mare iuțea, grație, și cu un fel de afecțiune ce făcea pe fanariot să-l creadă de cel mai credincios și devotat dintre servitorii săi. După ce pleca boierul la curte, se ducea la vătaful și-i făcea o mulțime de lingușiri; apoi după ce-și spăla feligenele de cafea și curăța ciubucele, se închidea în camera sa și se da cu totul la citire și la meditațiuni petrecându-și astfel timpul până la ora prânzului, când după obiceiul său, se așeza pe treptele scării dela intrarea casei, cu câte o carte în mână și sta acolo până ce venea stăpânul său; iar după aceea, când ședea la masă, el își lua locul printre servitori și se silea să intreacă pe toți în zel și activitate. Osebit de aceasta el se purta cu mare amabilitate către toți servitorii casei, fără excepțiuni; îi ajuta la lucrările lor și le împlinea dorințele, puindu-se mijlocitor între dâșii și vătaful de curte. Această purtare făcu pe Păturică să fie iubit și adorat de toate slugile, afară numai de vătaful curții, care înțelegând foarte bine gândurile lui, se prefăcea că nu bagă de seamă nimic și îl spiona în tăcere⁸⁾. Dinu Păturică e tipul ciocoilor, cari „răsar din gunoiu ca o ciupercă veninoasă” înlocuind pe Grecii moleșiți și decăzuți; ei aparțin societății dinainte de 1848...

Ciocoii din această epocă, din preajma frământărilor politice dela 1848, și-au găsit în romanul lui Gr. Granda „Vlășia sau ciocoii noi”, o ilus-

8) N. Filimon: *Ciocoii vechi și noi*, ed. comentată de G. Baiculescu, 1932, Craiova, Scrisul Românesc, pag. 46—47.

trare dacă nu tot așa de sugestivă ca a lui N. Filimon, desigur destul de autentică.

Autorul ne înfățișează de astă dată, pe descendenții străinilor pripășiți la noi, cari prin demagogia cea mai lipsită de scrupule, reușesc să descopere acțiunea patriotică a partidului național, s'o trădeze și să zădărnicească astfel năzuințele de libertate ale neamului. „Baboi înțelese îndată tot folosul ce putea trage pentru el și ai săi din această fierbere a spiritelor.

Fără să se turbure dacă el și Sclipici în cercul Eliadiștilor nu insufla încredere, răcnia, ca și cum ar fi trup și suflet cu partidul național și liberal. Lumea care nu știa scopul acestei tactice din partea lui Baboi, și cum obiceiul ei este de a se lua după cei cari fac mai multă larmă, căzu în lațele lui. Indată ce el văzu că numărul credincioșilor lui crește.... își croi o mască de patriot, liberal, național, neamic al oricărui privilegiu și al oricărui abuz, o mască pe care o puneă oricând se vedea față în față cu acei cari-l judecau după cuvinte; iar așa cum era el din naștere și creștere nu se mai arăta de cât aceloră cu cari se înhăitase dela început și pe cari acum nu mai putea să-i înșele. Inzestrat cu toate calitățile care fac pe comedian, îi fu foarte lesne să joace rolul: fățarnic, mincinos și lingușitor cu cei buni și drepti; iar franc, nerușinat și autoritar cu intimitii săi, adică cu cei cari-l știu cine este. Sclipici, în scurt timp, ajunse a-i fi un adevărat frate gemen, a-l întrece chiar în unele privințe, adică în ipocrizie, cutezanță și lingușială. Să-i fi auzit pe la Cișmeaua Roșie, pe la Hanul Manuc, pe dealul Mitropoliei cum dădeau din mâni și picioare, cârtind contra Domniei, contra obșteștei adunări, contra Inaltului Divan, con-

tra Visteriei, contra Carvasaralei, contra Spătăriei, te cruceai!⁹⁾

Ciocoi aceștia, elemente subversive și dizolvante, în legătură cu stăpânirile străine asupra noastră, sunt mult mai periculoși de cât un Dinu Păturică, pentru că nu sunt coade de topor al unui element social în descompunere, ci instigatorii periculoși ai poporului, mănuiitorii târnăcopului care dărâmă temelia statului. „Când capii mișcării naționale fură arestați la Cotroceni, între aceștia era și Baboi Zefchide și Iancu Sclicici. Când convoiul acestora era să plece, Iancu Dumbrăveanu, care, în urma căderii revoluției, rămânea iar tare și mare, veni la Cotroceni și ordonă să-i aducă pe Boboi și Sclicici, într'o cameră din monastire. Când aceștia i se înfățișară, erau abătuți. Dumbrăveanu, văzându-i, le zise: — Nu vă descurajați, dacă necesitatea politică reclamă să fiți și voi printre arestați. V'ași compromite dacă lumea ar vedea că n'ați împărtășit și voi soarta capilor revoluției. Trebuie să vă resemnați a suferi expatrierea pentru câțva timp. Vom avea trebuință de serviciul vostru și în străinătate, căci voim să avem oameni de încredere și inteligenți în mijlocul expatriaților. Apoi întinzând fiecăruia câte o pungă le adăogă:

— Oricând și oricât veți avea trebuință să-mi scrieți și veți fi îndestulați îndată. Peste o oră convoiul arestaților pleca spre Giurgiu, escortat de călăreți turci. Dela Giurgiu începea expatrierea¹⁰⁾. Deși ca putere de prezentare autorul nu izbuțește să dea acestor tipuri puterea de vieață a lui Dinu Păturică, totuși ele nu sunt mai puțin interesante în galeria variatelor portrete de cio-

9) Gr. Granda: *Vlășia sau ciocoi noi*, București, Ed. II, 1887, pag. 97—98.

10) *Ibid* p. 269—270.

coi ce oferă societatea românească în diferitele ei epoci de transformare. În cursul veacului trecut din tot procesul social al prefacerilor noastre au răsărit diferite categorii de ciocoi; unii au căutat să prindă rădăcină în pământul nostru, alții să dobândească averi ori înalte situații politice, iar alții, după ce au dobândit toate acestea, au căutat prin înrudiri cu familii boierești, să se în-pământenească definitiv și să se așeze în categoria socială cea cu drepturi străvechi la conducerea țării. Un tablou al acestor diferite categorii de ciocoi ne-a zugrăvit V. Alecsandri în comedia sa: *Boieri și ciocoi* (1874). Pornind delă ciocoiul slugă ca Dinu Păturică, V. Alecsandri ne înfățișează rând pe rând toate treptele ciocoiști până la cel din vârful piramidei, Hârzobeanu, ciocoi de starea I-a, stăpân pe avere, îndestulat de mituirii și care devine personaj politic de mare suprafață, chiar ministru: „Unde te afli?... într'un furnicar ciocoiesc!... într'o mișună de jigăni pocite, cu fețe de om.... Cuconul Iorgu Hârzobeanu! Ciocoiu de starea întâi, care se crede coborît cu hârzobul din cer și care se închină azi la Sfântul Niculae și mâine la Mahomed.... Aga Neamuș? Ciocoiu în doi peri, jumătate acățat de protipenda, prin măritișul unei mătuși a lui c'un boier mare și jumătate atârnat în jos, de rudele lui de starea a doua; fudul sau umilit, după oamenii cu care se găsește; dar totdeauna gata a da cinstea pe rușine.... Vulpe? Ciocoiu c'o treaptă sau jumătate mai jos decât Neamuș, aprig, hrăpitor, spaima răzeșului.... Slu-găria? Ciocoiăș, ciocofleandură, ciocorofleac, care se târaie pe urmele tălpilor boierești, ca să le sărute și chiar să le lingă, la nevoie...

Trufandache? Ciocoiu grecesc, intrigant, care se furișează printre Români, zâmbind, gudurându-se lingușind, făcând pehlivăni, pentru ca să râdă

boierii și care țintește să prindă rădăcină în pământul țării... Lipicescu? Ciocoiu din gunoiu ce răsare pe nesimțite, ca o ciupercă veninoasă, năpârca încălzită la sân, care vrea să muște mai întâi, chiar pe stăpânul, pe făcătorul său de bine!... Iacă lumea, în care te găsești, Domnule Radu!¹¹⁾

III. Mediul social din care se ridică Tănase Scatiu.

Toate aceste tipuri de ciocoi de diferite trepte, cari au răsărit în lumea pestriță a orașelor noastre, se contopesc cu timpul, se asimilează în marele proces de unificare socială dinaintea și după Unire. Vremurile se schimbaseră, ideile noi reformatoare limpeziseră conștiințele, viața politică a Principatelor privind spre Apus, primește prin contact direct, un avânt de înnoire, de prefacere adâncă.

Evenimentele se precipită unele după altele și toate reformele democratice din întreaga Europă, au răsunit și în țara noastră. Se încearcă astfel o ridicare a claselor de jos, improprietărea țărănilor, chemarea la o viață politică a burgheziei ce era în curs de formare. Această chemare pripită însă, a poporului nepregătit, la o viață politică și socială după noile principii liberal-democratice, a adus un nou haos, o nouă răsturnare și o nouă boală: politica. De aci altă formă a ciocoismlui, altă formă a zbuciumului deșert și dăunător, — neseat izvor al comicului social, — de data aceasta boală socială de lungă durată, căci n'a încetat nici azi, ciocoismlul politic al parveniților cari se ridică exploatând buna credință, răbdarea și indiferența celor mulți. Sub impera-

11) V. Alecsandri, Boieri și ciocoi, act I, scena IX.

titul noilor chemări ale veacului, duși pentru studii în țările străine, ori expatriați, ori prinși în vieța politică de alte răspunderi, mulți boieri își părăsesc moșiile în seama vechililor și arendașilor. Aceștia ajung cu timpul proprietarii pământurilor și asupritorii cei mai de temut ai țăranilor, cari pierzându-și răbdarea dupe ani și ani de suferințe, pornesc să-și facă singuri dreptate cu topoare și coase. Și astfel înainte de sfârșitul veacului — atât de bogat în prefaceri sociale — avem primele răscoale țărănești „fenomen general în faza de tranziție dela vechiul regim agrar la noul regim burghez”¹²⁾.

Această clasă a arendașilor hrăpăreți, zgârciți și vulgari o zugrăvește Duiliu Zamfirescu în *Tănase Scatiu*. „Cu alte cuvinte, de studiat, pătura nouă a arendașilor îmbogățiți de agricultură și de răposatul Brătianu, care vrea să facă din ei clasa mezină a societății românești și sprijinul partidului liberal”¹³⁾. Această clasă mezină, burghezia, care se ridică vertiginos în cursul câtorva decenii „provoacă o adevărată tragedie rurală. Ambele clase ale vechiului regim agrar, boierimea și țăranimea, sunt atacate în baza lor economică și desființate ca factori sociali de vreo însemnătate. Se înțelege însă că și aceste clase cearcă să se apere împotriva năvălitorilor: boierimea luptă pe cale politică.... țăranimea nu are alt mijloc de apărare de cât protestul de fapt: răscoalele”¹⁴⁾. Aceste frământări și răsturnări sociale, cu prăbușirea inerentă a unui element și ridicarea rapidă a celuilalt, dau atât sociologului cât și romancierului un bogat material de informații și

12) *Șt. Zeletin*, *Burghezia română*, București 1925. Cultura Națională p. 200.

13) Scrisoare către Iacob Negruzzi, din Bruxelles, 4 | 16 Iulie 1893, op. cit. pag. 87.

14) *Șt. Zeletin*, op. cit., pag. 200.

tipuri pline de vitalitate și culoare. Din această burghezie în formație, lipsită de cultură și scrupule morale, plină totuși de energia primitivă a unei forțe în ascensiune, își alege Duiliu Zamfirescu tipul parvenitului: *Tănase Scatiu*. Acesta este noul tip al ciocoiului în epoca din preajma războiului dela 1877, — epocă pe care Duiliu Zamfirescu o înfățișează în linii mari și caracteristice, în ciclul romanelor sale: *Istoria Comăneștenilor*. În concepția sa, acest ciclu trebuia să înfățișeze „o icoană a vieții noastre românești” din ultimile decenii ale veacului trecut și astfel rând pe rând zugrăvește clasa boierilor legați de pământ ca în *Vieța la țară*, clasa arendașilor îmbogățiți ca în *Tănase Scatiu* ori pătura țăranilor ca *Baciul Micu*, cu care ar fi dorit să scrie un al 3-lea roman intitulat: *Poetul*¹⁵. După ce în primul roman, evocase vieța patriarhală a boierilor, într'un cadru idilic, prin contrast, cu o puternică culoare realistă, autorul zugrăvește pe *Tănase Scatiu* în mediul unui oraș de provincie.

IV. *Atitudinea autorului în noul său roman.*

Insăși atitudinea autorului e cu totul alta, față de această lume mărunță, meschină și interesată, care se frământă în vâltoarea deșartă a politicei numai pentru interesul personal și fanfaronadă. Cât suntem de departe de acea atmosferă de încântare pe care a trăit-o poetul când a scris primul său roman: „Am trăit un an și jumătate, cu lumea mea inchipuită, în așa bună prietenie încât acum îmi pare rău că mă despart de dânsa¹⁶”. În

15) Scrisoare către T. Maiorescu, 9 | 21 Iunie, 95, Rev. Fund. Reg. No. 1, 1936, p. 96.

16) Ibid. Scrisoare din Bruxelles, 2 | 14 Ianuarie 1893. No. 10, 1935, p. 127.

romanul Tănase Scatiu, Duiliu Zamfirescu are o atitudine satirică foarte puternică: „Am să judec pe pârlitii de arendăsei, ajunși bogați, deveniți factori politici, falși în întâia și a 2-a generație¹⁷⁾”. Această atitudine alternează — după cum putem observa din întreaga sa operă, — cu cealaltă atitudine lirică de cântare a frumosului sub toate aspectele lui. Această latură a temperamentului său pornită larg și avântat în tinerețe sub culoarea romantică, se echilibrează cu timpul până ajunge la o minunată stăpânire de sine așa cum se ilustrează în *Poeziile sale*, ori în romanele: *Viața la țară*, *În Război* etc. Din a doua atitudine a temperamentului său, din cea critică, de a prinde comicul cu ușurință, — ies la lumină romanele de moravuri sociale, ca: *Lume veche și lume nouă*, *Tănase Scatiu*, *Indreptări*, *Ană* și chiar unele poezii satirice. Aceste două atitudini se întâlnesc de multe ori în aceeași operă, în care găsim eroi prezentați în lumina romantică (Tincuța, Mihai) iar alții, (Tănase Scatiu, Coana Profira), prinși într-o culoare realistă, așa de curentă în mișcarea literară contemporană. Din corespondența cu Titu Maiorescu și Iacob Negruzzi, vedem cât de strâns legat a fost Duiliu Zamfirescu de atmosfera *Junimii*, care la sfârșitul veacului trecut a însemnat în țara noastră o puternică reacțiune critică, atât în contra clasei sociale în formare — burghezia — cât și în contra întregii mișcări culturale și literare. Motivarea acestei atitudini critic-satirice a lui Duiliu Zamfirescu, o găsim exprimată în prefața romanului Tănase Scatiu, publicat în volum în 1907: „Românii sunt risipitori și fanfaroni; mai toți sunt bogați; cei ce nu sunt bogați își închipuesă că sunt; nimeni nu se însoară definitiv; nimeni nu

17) Scrisoare către T. Maiorescu, din 9 | 21 Iunie, 1895, Rev. Fund. Reg. No. 1, 1936 p. 96.

Bucuresti 6/18, Nov 95

Justo. Domnule Zamfirescu,

Foarte bun inceputul lui „Tanase Scatiu”, cât a apărut în „Conv.” de la 1. Noembrie. Am numai câteva observări de curiozitate, dar situația și caracterul sunt ~~foarte~~ clare și interesante pe tipic pentru felul unor oameni din țara noastră. e Scatiu? „Spiritul și fanfaronia în același timp” asta e, și numai la „noștri”. Totuși e nd. e di „fontul Mureșul”, și alții din cunoștințele noastre comune. Spiritul gadea nici nu cred să existe la noi, cum există la Englezi, Francezi, etc. Noi suntem o țară de mixturi. Parcă privesc nea venimilor голе din straină a produs în chimie sulfatoasă în combinații de elemente, care în atmosferă mai degajată a culturii occidentale se arată incompatibile. Fanfaronia, egocentrismul, totuși cu un număr dusoră (înșurătorul).

Scrisoarea lui Titu Maiorescu, către Duiliu Zamfirescu, prin care îi comunică bunele sale impresii asupra romanului „Tanase Scatiu”.

bani si pentru 1936

urăște sau iubește cu putere; țăranii învârtesc carul cu patru boi prin curte, și cer pământ; târgoveții nu știu să iscălească, dar cer drepturi; femeile nu știu să coasă, dar știu să stenografieze; un an guvernul e gata să dea faliment iar anul al doilea are excedente extravagante. O învălmășală și un sgomot, o lipsă de rânduială, parcă lumea noastră ar trăi pururea într'un hipodrom roman așteptând să încununeze pe Neron¹⁸⁾.

V. Tănase Scatiu; considerațiuni asupra eroilor și acțiunii romanului.

Intr'o atmosferă apăsătoare și într'un mediu vulgar cu preocupări meschine își duce viața sa chinuită și umilită, Tincuța, fiica boierului Dinu Murguleț din *Viața la țară*. Victimă într'un mediu social mai prejos de creșterea și însușirile ei sufletești, Tincuța nu are energia să reacționeze contra acestui mediu și se lasă să fie răpusă de brutalitatea celor din jur. Asemeni Henriettei, eroina din romanul *Lume veche și lume nouă*, care e chinuită și umilită de familia soțului ei — oameni îmbogățiți și vulgari, — Tincuța nu găsește decât o evadare: moartea. Ca atâta eroine romantice, Tincuța se stinge de o boală de piept care o liberează de orice suferință, pecetluindu-i în suflet o singură taină: iubirea curată pentru Mihai, tovarășul din copilărie. Apariția ei diafană — ca o floare delicată de seră, — luminează din când în când atmosfera sumbră a romanului: „Pe când planurile acestea, munceau pe Conu Dinu, Mihai intră la Tincuța. Intinsă pe o canapea, cu o rochie de casă pe dânsa, ale cărei cute de mătase aurie, cădeau bogate pe covor, cu o blană albă pe pi-

18) Prefața autorului la Ed. întâia, București, 1907, Tip. Cronica.

cioare, Tincuța mișca ușor degetele pe o carte. În fața ei era un fotoliu, alături de o mesuță, cu un vas subțiratec, elegant, din care se lăsa spre dânsa o roză înflorită în grabă și sfioasă; în atmosfera salonașului, o căldură binefăcătoare în care surâdea o minunată fotografie a d-nei Vigée Le Brun, ce-i semăna¹⁹⁾. Dar Tincuța nu e personagiul principal al romanului, precum nici Conul Dinu, nici Mihai, căci în primul plan, în culorile cele mai vii, se reliefează: Tănase Scatiu. Figura lui fusese schițată din primul roman *Viața la țară*, de data aceasta însă este prezentat cu toată amplexarea, în scene pline de viață și realism. Intr'un continuu contrast cu soția sa, Tănase Scatiu face parte din categoria celor cari „.....măririi, averi, putere sunt partea celui ce știe a zice: vreau”.

Singur stăpân în casa sa, el se impune în mediul orășenesc așa după cum mai întâi se impusese în mediul dela țară.

„După puțin timp, ușa se deschide lovindu-se de perete și Tănase intră îmbrăcat în șubă, cu revolverul la brâu ca deobiceiul.

— A! v'ați sculatără!... Mă bucur.

Apoi se cotrobăi prin șubă, rupse un nastur, înjurând, și scoase o hârtie din buzunar, pe care o aruncă Tincuței:

— Să dai asta lui tat'tu s'o iscălească.

Tincuța mai nerăbdătoare de cât altădată, se uita la el pieziș:

— Dacă intri plin de noroiu în casă, închide cel puțin ușa.

— Ia slăbește-mă că n'am poftă de vorbă.

Și ieși²⁰⁾.

În personalitatea eroului său, Duiliu Zamfirescu concentrează toate trăsăturile caracteristice ale par-

19) Tănase Scatiu, pag. 75-76.

20) Tănase Scatiu, pag. 87-88.

veniților. Lipsit de cultură, vulgar și autoritar, Tănase Scatiu se îmbogățește prin silnicii asupra țărănilor, pe cari îi despoaie de avutul lor, prin camătă și zgârcenie, ajungând cu timpul prin feluri de mituiri să conducă politica ținutului pe care-l reprezintă în Parlamentul țării.

Crud, lipsit de demnitate și scrupule, cu multă răbdare și putere de muncă, Tănase Scatiu intrupează în el elementul nou social care-și face singur loc, sfărâmând „așezarea străveche a vieții dela țară”, și impunându-se ca factor nou în societatea românească. Ca și Dinu Păturică din romanul *Ciocoi vechi și noi*, Tănase Scatiu reprezintă elementul social plin de energie și vitalitate care se ridică, prin prăbușirea altui element social, — în romanul lui N. Filimon prin decăderea Fanarioților moleșiți, iar la Duiliu Zamfirescu prin slăbirea clasei boierești, care-și pierde încetul cu încetul stăpânirea asupra pământurilor. Aceste elemente noi și vigouroase smulg cu brutalitate celor slabi, delicați și plini de scrupule morale, toate bunurile, și la banchetul vanităților omenești n'așteaptă să fie poftiți, ci se așează singuri într'un jilț comod de lemn necioplit.

În Tănase Scatiu, Duiliu Zamfirescu realizează o creație puternică, tipul parvenitului în societatea noastră, la sfârșitul veacului trecut. Cu multă ascuțime de spirit și pătrundere psihologică ni-l înfățișează în toate ascunzișurile lui sufletești.

Autorul prinde și scoate în evidență detaliile realiste și meschine din viața eroului său.

„...Tănase se credea dator s'o căineze că a murit. După ce mai da o raită pe la cumpărături, unde număra lumânările aduse din târg, intra în salon și începea să geamă:

— Ah, nevastă, de ce m'ai lăsat tu pe mine!

Apoi văzând pe Zoițica cu ochii plini de lacrimi alături de Sașa, o îndemna să plângă:

— Plângi, plângi nenorocită orfană! Mamă ca a ta, puțini au avut în lumea asta...

Și acolo, pe loc, se întorcea către femeia dela capul moartei și-i zicea, lung și târâgănat:

— Mario, rupe feștila dela făclia aia, că pătează covorul. Cei doi-trei oameni, cu sufletul la locul lui, ce erau de față, se simțeau desgustați de atâta nesimțire și prefăcătorie. El ieșea liniștit, se ducea în birou, unde deschidea casa de bani, scotea sticla cu rom și bea din plin, ca să-i treacă de inimă rea²¹”.

Din astfel de scene simțim antipatia adâncă pe care autorul a avut-o față de eroul său. Conceput prin puternic contrast cu boierul Dinu Murguleț din *Viața la țară*, Tănase Scatiu deșteaptă în sufletul cetitorilor sentimente de ură și dispreț.

„E vorba de mitocanul de Scatiu, devenit om grozav”²², scrie autorul lui T. Maiorescu când începe redactarea romanului. Această atitudine de răfuială pe care o are Duiliu Zamfirescu față de „pârliții de arendași”, slăbește puterea de prezentare a tipului, — care devine el însuși victimă sub pana ascuțită și satirică a scriitorului. Desigur nu ne-am fi putut aștepta la o atitudine de simpatie față de tipul parvenitului în sine, dar redat mai obiectiv, el s'ar fi impus mai mult în literatură ca și în concepția noastră socială. Tănase Scatiu, „zgârcit și fanfaron” este și azi de actualitate, poate mai mult de cât alte personaje simpatice din opera lui Duiliu Zamfirescu și tocmai de aceea dacă ar fi fost zugrăvit, *sine ira et studio*, el ar fi închegat o creație ce ar fi depășit nu numai epoca în care a fost zămislit dar ar fi rămas pe totdeauna în felul lui Harpagon, un tip generic al speței sale.

21) Tănase Scatiu, pag. 97—98.

22) Scrisoare către T. Maiorescu, din 9 | 21 Iunie 95, Rev. Fund. Reg. No. 1, 1936 p. 96.

Roma, 23 noi-95

Intite domnule Măiorescu,

Răspuns la ultimele două scrisori:

La 1°) Sunt mulțumit că se place începutul
din Tănase Scatiu. Pimesc toate observațiile și
le-am și notat deja în numărul Convoorbirilor, spre
a le avea în vedere la publicarea în volum. — E adevărat
că limba lui Scatiu e cam bădărană, dar eu so-
cotesc că așo e vina lui Scatiu, nu a limbii. Îmi
pare că în Viața la țară ~~comparația~~ graul utim
e cu bobul altul decât în Scatiu. Ce credeți? —

Am rest, glissez et ne pas appuier: perfectament vrai.

Nam. Îmi pare cam confus, dar altfel

Răspuns la scrisoarea lui Titu Măiorescu,
prin care acesta comunicase lui Duiliu Zam-
firescu aprecierile sale asupra lui
«Tănase Scatiu».

Ațiunea romanului se prezintă cu o puternică unitate; eroul principal concentrează în jurul său viața celorlalte personaje și chiar când nu-l întâlnim pe primul plan, în scenă, îl simțim din atitudinile și viața celor ce-l înconjoară, asupra cărora se resfrânge puternica sa personalitate. Intr-o odaie retrasă, în casele mari ale lui Scatiu, la oraș, trăește uitat de toți, conul Dinu, bolnav, singur și amărît; lângă el, Tincuța își găsește din când în când o mângâiere:

— De ce ți-s ochii roșii?

— De nimic.

— Iar ai plâns.

— N'am plâns. Poate de fum.... Am vrut s'a-prind focul la Zoițica....

Privirea lui se fixă din nou pe obrazul ei palid, — lung îndelung —, ca și cu ar fi căutat urmele Tincuței de altădată, și plecându-și capul pe o parte, întinse mâinile spre ea, o lipi cu fruntea de umărul lui și îi sărută părul. Pieptul i se umplea de un nod de durere, ce-l înneca. El ofta și se tânguia:

— Ce-am făcut!... ce-am făcut... Cui te-am dat sărăcuțo de tine!... Atât copil am avut și ăsta e nenorocit...

După aceea își ridică mâna sus pe frunte și urma:

— Ia-mă, Doamne!.... Strânge-mă, Doamne!.... Chamă-mă la tine, să nu mai văd!...

Tincuța rămase un moment cu capul rezemat de umărul lui, parcă s'ar fi simțit bine acolo, ca sub o aripă caldă. Un moment se lăsă și ea pradă descurajării și o podidiră lacrămile. Își lipi mâna lui tată-său de obraz și tăcură amândoi²³.

Ațiunea romanului se desfășoară repede, în scene ce se urmează unele după altele, cu dialoguri

23) Tănase Scatiu, p. 16—17.

vii și colorate ca într'o piesă de teatru; conflictul care se închiagă puternic printr'o mișcare ascendentă culminează în scena plină de vulgaritate a înmormântării Tincuței, iar desnodământul vine neașteptat și brusc prin uciderea lui Scatiu de către țărani. Numai găsim însă ca în *Viața la țară*, acea amplasare epică și nici acele minunate descrieri de natură, sau de interior, care încadrau atât de bine viața eroilor, dând profunziune caracterelor ce se proiectau în mediul înconjurător. Dar cum acțiunea și personagiile au fost concepute ca o urmare a primului roman din acest ciclu, și cum totul se desfășoară aproape în aceeași epocă, autorul a fost preocupat mai mult de conflictul psihologic și prezentarea eroului principal, de cât de cadrul înconjurător care de altfel în viața la oraș pe care o duc de astă dată eroii, nu mai putea să cuprindă acele largi și nesfârșite orizonturi din *Viața la țară*. Limba pe care o vorbesc personagiile, oglindește firea și structura lor sufletească și cum personalitatea lui Tânase Scatiu se proiectează pe fondul agitației politice provinciale, emoționată de vizita D-lui Ministru, înțelegem cât de departe suntem de atmosfera senină și limba primului roman: *Viața la țară*.

Titu Maiorescu, în scrisoarea prin care împărtășia autorului bunele impresii asupra romanului, face câteva observări asupra unor cuvinte, găsindu-le nepotrivite, prea vulgare:

Pag. 987 „Mătreață” absolut inadmisibilă. C'est du réalisme dégoutant.

Pag. 991 „Ești un mojie” detonează în gura Tincuței, slăbește contrastul etc....

Pag. 996 „Tacă-ți floanca” e prea tare. Realism, realism, dar artistic! Deja limba noastră devine ușor bătărană când vrea să fie familiară. Eu aș fi suprimat, în alineatul următor, și vorbele „urâți

și libidinoși ca doi satiri". Scena vorbea dela sine nu mai trebuia calificată de autor. Era, cred, mai fin „de gl' lissèr et de ne pas appuyer". Atât și poate de cumpănit pentru ediția în volum²⁴.

Scrisoare la care Duiliu Zamfirescu răspunde că primește toate observările și le va avea în vedere la publicarea romanului în volum, dar că limba vorbită de Tănase Scatiu e a lui, a parvenitului și astfel încearcă s'o motiveze:

„E adevărat că limba lui Scatiu e cam bădărană, dar eu socotesc că asta e vina lui Scatiu, nu a limbei. Imi pare că în *Viața la țeară* graiul intim e cu totul altul decât în Scatiu. Ce credeți au reste, *glisser et ne pas appuyer*: parfaitement vrai²⁵.

Găsim și în acest roman, aceeași claritate și precizie a termenilor, aceeași sobrietate în alegerea expresiunilor, aceeași ținută stilistică ce se desprinde din închegarea frazelor, în care alternarea perioadelor largi, cu propozițiunile scurte și concentrate, dau acea putere de sugerare a vieții lăuntrice a personagiilor:

„A doua zi, ministrul și Mihaiu plecară.

Tincuța, dela geam, se uita lung în urma lor. Când ei pieriră în zare, ea rămase în colțul ferestrei, privind departe în văzduhul fumuriu, fără nici o legătură între ea și lume. Ii răsări în minte o imagină bizară: *Iulie Guicciardi*, și o cută misterioasă de rochie; rochia ei din oglindă...²⁶.

Simțim din acest sfârșit de capitol, desprinderea totală a eroinei de tot ce este vieața pământească și într'adevăr curând după aceasta ea moare.

24) Scrisoare inedită către Duiliu Zamfirescu, din București, 6 | 18 Noembrie 1895.

25) Scrisoare către Titu Maiorescu, Roma, 23 Nov. 95 Rev. Fund. Reg. 1935 p. 101.

26) Tănase Scatiu, pag. 95.

VI. „Tănase Scatiu“ în ciclul: *Istoria Comăneștenilor.*

Acesta este al 2-lea roman din ciclul „Istoria Comăneștenilor”, în care găsim oglindită realitatea societății românești. Găsim altă pătură socială, altă atmosferă, altă atitudine în fața vieții tot așa de adevărată, de românească și de umană. În arhiva tipurilor noastre sociale, rămâne un nou document al epocii, plin de viață și culoare. Departe de țara noastră, Duiliu Zamfirescu a creat în atmosferă potrivită, viață adevărată, plină de specificul nostru românesc, începând cu epoca dinaintea războiului de neatârnavă, cuprinzând apoi acest eveniment cardinal în viața noastră politică, și sfârșind în ultimile romane, cu epoca constructivă a vechiului Regat până la sfârșitul veacului al XIX: „Sper că va veni o vreme în care Românii vor înțelege cu câtă sinceritate, cu câtă dragoste și înălțare sufletească a fost scrisă *Istoria Comăneștenilor*, *Lydda*, și celelalte lucrări ale maturității; vor înțelege cât e de greu să plămuești ființe vii, simple și adevărate, când trăești departe de ele; vor înțelege în fine, năzuința către creațiuni fundamental românești; care însă să împrumute din „*specia eternității*” adevărul sufletesc și simplitatea clasică”.

Duiliu Zamfirescu a scris romanele sale dintr’o vocație puternică de scriitor și în lumea fanteziei sale a găsit un refugiu pentru toate frământările și neplăcerile vieții. Realizarea acestei vocații în formă artistică, e singurul lucru ce poate să umple golul sufletesc al vanităților vremelnice și nu este mulțumire mai desăvârșită pentru cel care simte o chemare în lume, de cât să-și vadă această sin-

27) Prefața la ediția întâi a romanului Tănase Scatiu, pag 1.

gură supraviețuire de sine, temeinic încheată. Rar găsim o mărturisire mai palpitantă a acelei stări de mulțumire și încântare sufletească pe care o dă creația operei de artă, ca în scrisorile păstrate dela Duiliu Zamfirescu: „Viața lumească mi-a fost, în vremea asta, așa de indiferentă, că parcă n'ași fi trăit într'însa. De câteori nu m'am înapoiat seara acasă zâmbind de fleacurile ce le auzisem.... Mă lăsam repede în brațele prostiilor mele din roman, și-mi trecea. În sfârșit, mare lucru e și nebunia scriitorească”²⁸.

Duiliu Zamfirescu s'a străduit să-și realizeze chemarea sa într'o operă originală, de concepție unitară, servind unui ideal etic și național, dezvăluind o credință și o atitudine superioară în fața vieții. Este o operă care și-a câștigat prin ideologia și valoarea sa artistică, un loc definitiv în conștiința românească de totdeauna.

²⁸) Scrisoare către Titu Maiorescu din Bruxelles, 2 | 14 Ianuarie 1893. Rev. Fund. Reg. No. 10, 1935, pag. 27.

BIBLIOGRAFIE.

ROMANELE LUI DUILIU ZAMFIRESCU.

1. *In fața vieții*, Buc. în *România liberă*, 1884, în volum, Buc. St. Mihalescu, 1884, apoi în *Familia*, 1885.
 2. *Un drum greșit*, în *Convorbiri literare*, XXII, 1888—89.
 3. *Lume nouă și lume veche*, în *Convorbiri literare*, XXV, 1891—92, în volum, Buc. Ed. C. Müller. 1895.
 4. *Viața la țară*, în *Convorbiri literare*, XXVIII, 1894 și XXIX, 1895, în volum, Ed. I, cu o prefață, Buc. C. Müller, 1898, Ed. IV, Buc. 1914, cu o a doua prefață, în Biblioteca pentru toți (miile 38—44), Ed. V. Buc., Cultura Națională, 1922, ediție îngrijită de d-l Marin Simionescu Râmnicăneanu, cuprinzând și prefața autorului din Decembrie 1922.
- La vie à la campagne*, par N. A. I., în *La revue Roumaine*, 1915, Bucarest, an. IV, V.
- Sasha*, by Duiliu Zamfirescu, translated from the roumanian by Lucy Byng, preface by Marcu Beza, Londra, S. Philpot, 1926.
- La vita in campagna*, a cura di A. Silvestri-Giorgi, Torino, 1932.
5. *Tânase Scatiu*, în *Convorbiri literare*, XXIX 1895, XXX 1896, în volum, Ed. I, Buc. Alcalay, 1907, Biblioteca pentru toți, Ed. III, 1916, Ed. IV, Buc. Cultura Națională, 1932, sub îngrijirea d-lui Marin Simionescu Râmnicăneanu și încă 2 ediții în Biblioteca pentru toți.
 6. *In Răsboiu*, în *Convorbiri literare*, XXXI, 1897, XXXII, 1898, în volum, Ed. I, Buc., Clemența, 1902, Ed. II, Buc., Alcalay, 1907, în Biblioteca pentru toți.
 7. *Indreptări*, în *Literatură și artă română*, V, 1901 și VI, 1902, în volum, Ed. I, Buc., Alcalay, 1908; (alte ediții fără menționarea anilor, în Biblioteca pentru toți).
 8. *Anna sau ceace nu se poate*, în *Convorbiri literare*, XL, 1906 și XLIV, 1910, în volum, Ed. I, Buc., Alcalay, 1911.
 9. *Lydda, Scrisori romane*, (roman filosofic), în *Convorbiri literare*, XXXII, 1898, XXXIII, 1899, XXXIV, 1900, XXXVII, 1903, XXXVIII, 1904, în volum, Buc., Alcalay, 1911.

Studii, articole și informații bibliografice asupra lui
Duliu Zamfirescu, romancier, în :

- Adamescu Gh.**, *Contribuțiune la bibliografia românească. Duliu Zamfirescu*, vol. I, 144; II, 248; III, 171.
- Bucuța Em.**, Scrisorile lui Duliu Zamfirescu către Titu Maiorescu în *Revista Fundațiilor Regale*, an. II, III, 1935—1936.
- Constantinescu Pimen**, *Opera lui Duliu Zamfirescu*, bibliografie, în revista *Milcovia* an III, vol 1-2, Focșani, Cartea Putnei, 1932 p. 41-42.
- Dobrogeanu Gherea I.**, *Studii critice*, Buc. 1890, vol. I.
- Iorga N.**, *Istoria literaturii românești contemporane*, I, *Crearea Formei*, Buc. Ed. Adevărul, 1934, p. 330-335.
- Iorga N.**, în *Revue historique du Sud Est européen*, 1925, Nr. 7-9, *Nouveaux problèmes sociaux dans les conteurs roumains du XIX siècle*.
- Haneș Petre**, *Istoria literaturii românești*, București, Ed. Ancora, 1927, p. 259.
- Lovinescu E.**, *Duliu Zamfirescu romancier*, Critice, vol. IV, Buc., 1916, p. 55.
- Lovinescu E.**, *Cinquantenarul romanului românesc*, Critice, vol. III, Buc., 1915, p. 70.
- Marinescu George**, *Romanul românesc*, Buc. 1933, p. 9.
- Petrașcu N.**, *Duliu Zamfirescu*, Cultura Națională, 1929.
- Rașcu M. I.**, *32 de opere din literatura română*, Buc. Imprimeria Cenrtală, 1933, p. 185, *Tănase Scatiu*, p. 194.
- Răsmeriță M.**, *Duliu Zamfirescu ca prozator*, în *Convorbiri critice*, IV, No. 9, p. 622.
- Torouțiu I. E. și Gh. Cardaș**, *Studii și documente literare*, vol. I, Junimea, București, 1931, Tip. Bucovina, pp. 53—106.
- Vlădescu Toma**, *Duliu Zamfirescu romancier*, în *Gândirea*, XII, 1932, p. 193.

PREFAȚĂ LA EDIȚIA ÎNTÂI¹⁾

După nouă ani dela publicarea în volum a romanului Viața la țară, apare, iarăși în volum, urmarea sa, Tănase Scatiu. Această lungă curgere de vreme ar trebui să zdruncine credința mea în puterea de viață a literaturii noastre, în cetitorii români și înmulțirea lor, în desfășurarea spre mai bine a întregii noastre activități naționale, așa cum o vedeam în prefața romanului Viața la țară. Fiindcă însă nu-mi este iertat a măsura mersul lumii cu succesele mele personale, trebuie să cred că deocamdată publicului român nu-i plac romanele mele, sau că n'are cine să se ocupe de tipărirea și răspândirea lor. Sper însă că va veni o vreme în care Români vor înțelege cu câtă sinceritate, cu câtă dragoste și înălțare sufletească a fost scrisă Istoria Comăneștenilor, Lydda și celelalte lucrări ale maturității; vor înțelege cât e de greu să plămuești ființe vii, simple și adevărate, când trăești departe de ele; vor înțelege în fine, năzuința către creațiuni fundamentale românești, care însă să împrumute din „specia eternității” adevărul sufletească și simplitatea clasică.

Dar, oricare ar fi judecata viitorului asupra unui singur om, el, viitorul, se prezintă într'o scară de creștere ce nu se poate tăgădui.

În anul jubilar al domniei Regelui Carol, s'a întâmplat jubileul caracteristic al revistei Convorbiri literare. A trăi 40 de ani, spre a publica literatură,

1) Prefața autorului la ediția întâia: *Tănase Scatiu, București, Tip. Cronica, 1907, și în Convorbiri literare, XLI, 1907, pp. 133-135*

este o virtute, chiar pentru țări cu totul civilizate; pentru noi este o glorie, o dovadă covârșitoare de energie. Convorbirile literare au trecut din mână în mână, dar n'au căzut; iar astăzi, sub direcțiunea unui om de talent, vor merge mai departe.

O altă întâmplare fericită și caracteristică este înjgheburile unei societăți de editură ca „Minerva” sau ca „Biblioteca pentru toți”, care publică, în exemplare ieftine, literatură românească. Poate că alegerile lor nu sunt totdeauna bune, iar gustul artei grafice lasă câteodată de dorit. Cu toate acestea, ele răspund unei adevărate nevoi o vieții noastre intelectuale: trebuința de a ceti.

O a treia împrejurare, doveditoare de progres, ar fi tocmai înmulțirea peste măsură a revistelor și ziarelor literare, unele bune, altele rele, reviste și ziare uneori indiscrete, ce se vâra în sufletul omului, cu o lipsă de cuviință ce atinge animalitatea.

Toate acestea pornesc din aceeași energie virulentă, din aceeași tinerețe sălbatecă, ce umple arăturile de holde, viile de struguri, gardurile de nebuna vegetație a pădurilor. Românii sunt risipitori și fanfaroni; mai toți sunt bogați; cei ce nu sunt bogați își închipuiesc că sunt; nimeni nu se însoară definitiv; nimeni nu urăște sau iubește cu putere; țărani învârtesc carul cu patru boi prin curte, și cer pământ; târgoveții nu știu să iscălească, dar cer drepturi; femeile nu știu să coasă, dar știu să stenografeze; un an, guvernul e gata să dea faliment, iar anul al doilea are excedente extravagante. O învălmășeală și un sgomot, o lipsă de rânduială, parcă lumea noastră ar trăi pururea într'un hipodrom roman, așteptând să încununeze pe Neron.

Și, cu toate acestea, dacă un sens de orientare se desfășură sus, în lumea chemată să guverneze țara și poporul acesta, toate relele se tămăduiesc dela sine,

pentru același cuvânt pentru care merge înainte tot ce este organic: condiționarea prielnică a mediului.

Ceeace condiționează existența oricărei literaturi, este frumosul. Acesta este mediul ei prielnic. A spera vreodată că alte cauze pot să înrăurească durabil literatura și artele, este o eroare grosolană. Laude, subvenții, critici interesate, nimic nu poate salva o epocă antiestetică sau pe un om lipsit de talent.

Așadar, revistele ce trăesc sunt bune, prin chiar aceea că sunt.

Frumosul în artă este iluzionarea realității. Orice colț de natură, orice scenă din viața trăită, orice sentiment, dacă este trecut din realitate în suflet și de acolo redat în realitate, devine artă. Pare un lucru foarte simplu. Totuș numai oamenii de talent au puterea de a da în jîntă ceeace era numai în gând. Obștea se emoționează în mod pasiv, primește în suflet ceeace vine din afară, dar nu mai are mijloc de a sensibiliza din nou emoțiunea. Cei ce nu au talent și totuși încearcă a iluziona realitatea, aceia fac monștri, oameni de lemn, simțiri false, — și aceia trec. O amabilă zeflemea învăluie încă totul, în această țară tânără și iertătoare.

D. Z.

T A N A S E S C A T I U

I

Pe drumul desfundat de ploi, înainta trăsura cu greu. Câmpul era tot una de apă. Se lăsa noaptea, și frigul începea să amortească crestele bulgărilor de noroi, iar bălțile prindeau o pojghiță subțire de ghiață — ceeace făcea drumul și mai anevoios. Caii, asudați mergeau prin șleau¹ sunând din telencele lor monotone: erau patru înaintași, toți tineri, deprinși cu vremea rea și cu noroaele, fiindcă erau născuți în herghelie, la țară. Văzuseră ei multe, decând erau la grajd: pripoare, zăpezi, ape mari, și mai cu seamă țăpoiul lui Stoica vizitiul; așa că greutatețile de acum nu i-ar fi oprit din mers, dacă nu-i opreau hățurile.

În adevăr, Stoica, beat mort, ca să-și țină cum-păna pe capră, se rezema în hățuri. Atunci trăsura se oprea.

La fiecare popas, se auzea stăpânul înjurând:

— Mă, bețivule, mă, nu te-ai mai trezit!?... Mă!

Și la fiecare „mă”, răsuna câte un ghiont în spina vizitiului, dar fără nici un câștig: pe dinafară cojocul gros, pe dinăuntru rachiul tare, îl puneau mai presus de pumnii „boerului”.

În cele din urmă, Tănase Scatiu pierdu răbdarea. Când se mai opriră caii încă odată lângă crâșma din drum, el ieși de sub coșul trăsurii. Scăpărau înjurăturile de mânios ce era.

— Dă-te jos, boule, dă-te jos. Trebuie să mă urc eu pe capră, că de-aia am vizitiu...

1) Drumul cel mare

Stoica se foia să se dea jos, bolborosind printre dinți:

— D'apoi să-mi dai simbria, că eu mă duc...

— Bată-te Dumnezeu, nevoiașule, că de douăzeci de ani te duci și tot nu mai pleci. Măcar de te-ai duce dracului!...

— Parcă's eu de vină, dacă's caii stătuți² de drum...

În acelaș timp voi să sară în noroiu. Stăpănu-său îl apucă de ceafă:

— Ce faci mă!... Vrei să sari în noroiu și apoi să te urci în trăsura, ca un porc?

— Poi ce să fac?

— Să te ia dracu, asta să faci. Nu poți să te cobori de pe capră în trăsura?

Stoica se uită cam urît la priporul ce se întindea din vârful caprei. Se simția în ce hal era și nu-venia deloc la îndemână să încerce. Pe când el se lupta să intre sub coș, caii mișcară trăsura. Vălătuc,³ Stoica se rostogoli în noroiu.

— Na!... avu el vreme să rostească.

Furia lui Scatiu nu mai cunoscua margini. Crucile, dumnezeii și toți sfinții părinți îi trecură prin gură, ca la un surugi. Fără a mai sta mult la gânduri, dete biciu cailor și plecă, lăsându-și vizitiul în noroiu.

Când ajunse în oraș, se înnopta deabinele.

Casele lui erau așezate în mijlocul unei curți mari. Le cumpărase, ca pe tot ce cumpăra, de ocazie, dela un boier scăpătat, Costache Merișescu, și le schimbăse, le meremetisise⁴, astfel că erau acum cele mai frumoase din târg.

De îndată ce se auziră clopotele cailor, slugile ieșiră toate, ca de obicei, într-o întâmpinare a boierului.

2) Storși de puteri.

3) De-a vâlătucul, rostogolindu-se.

4) A repara.

Când îl văzură singur, fără vizitiu, cu fața înnoată, nu îndrăzniră să-i zică nici pis, ci se apucară să deshame caii în tăcere și să ia lucrurile din trăsura.

El, cu o șubă până în pământ, peste care era încins cu cureaua dela revolver, urcă scările, intră în sală, unde îl aștepta fetița cu bona, pe care se făcu că nici nu le vede, apoi trecu în seră, unde răsturnă vreo două-trei glastre cu flori, după aceea în sofragerie, apoi iar înapoi, până ce dete cu ochii de nevastă-sa:

— Da ce, nu-i nimeni în casa asta?

Tincuța se grăbise să-i iasă înainte, dar nu ajunsese la timp.

— Ba cum să nu fie. Uite, suntem toți în păr. Da ce ți s'a întâmplat?..

— Ia nu mă mai descoase. Unde-i Costea?

Feciorul se ținuse după el dela scară.

— Da ce aștepți. măi băiete? Te-ai făcut și tu boier, ha? Numai boieri în casa asta. Toată lumea-i boier, numai eu am rămas mojić. Mojiću să care, că de aia-i făcut el. Cum o să te dau afară, păcătosome!...

Feciorul sta înaintea lui smirna.

— Trage de ici, boule, ce te uiți la mine, parcă nu m'ai mai văzut.

Costea îl desfăcu de catarama revolverului, îl ajută să-și scoată șuba și după aceea îl întrebă:

— Pofțiți dulceață?

— Adu-mi pantofii întâi, prostule: tot nu te-ai mai învățat cu slujba?

Nevastă-sa se apropië de el binișor:

— Tănase, treci la tine că ți-am pregătit tot ce-ți trebuie, nu te descâlța aici.

— Ia slăbește-mă dumneata cu învățăturile. Să înveți pe cine ai mai învățat, nu pe mine.

Feciorul aștepta.

— Adu-mi băiete pantofii.

Tincuța se uită la dânsul, de sus în jos, fără să zică nimic; apoi luă fata de mână și voi să treacă într'altă odaie. El chemă fata înapoi:

— Zoitico, să stai aici.

Fata nu prea vrea. Mamă-sa o rugă binișor să rămână. Ea rămase, dar fără voie.

— Nu vrei să stai cu tata? încercă el să zică, cu glas blajin.

— Nu, răspunse fata, gata să plângă.

— Atunci hai, marși!

Fetița se întoarse spre ușă, cu mâna la gură, neîndrăznind să iasă, dar în acelaș timp nevoind să rămână.

— Marși! Să nu te mai văd în ochii mei, urîto.

Fata izbucni în plâns. Mamă-sa, care o aștepta la ușă, o luă în brațe și trecură dincolo. Bona dispăruse deja.

— Neam al dracului! zise Scatiu.

Dar lacrimile fetei părură că răcoresc aerul, ca o ploaie binefăcătoare. Tânase se mai luminează la chip, întrebă pe fecior dacă a venit cineva în lipsa lui, apoi, sub cuvânt că acolo nu era destul loc, ca să nu pară că ascultă de vorba nevestei, se duse la el în odaie să se schimbe. În acelaș timp, Tincuța mângâind fata, își revărsă trebuința de a îmbrățișa pe cineva, de a auzi o vorbă bună, ea care avea atâta nevoie de mângâiere.

Steteau, amândouă una lângă alta, de vreun ceas, când intră Scatiu.

— Mă rog, mâncăm astăzi?

Tincuța urmă a spune fetei o istorioară. Se întrerupse un moment și-i zise.

— Sună, te rog.

Apoi continuă mai departe vorba cu fata.

El sta rezemat de sobă, căutând un mijloc de a se amesteca în vorbă. Își răsuci o țigară și zise

fetei să-i dea chibriturile. Fetița îi duse chibritelnița și veni repede la loc.

— Bree!... zise el lung.

Tincuța se uită la dânsul, ca cineva care înțelege ce i se cere, dar stă la îndoială dacă trebuie să dea sau nu. In cele din urmă se hotărî să-l întrebe.

— Dar ce ți s'a întâmplat?

— Ce să mi se întâmple: ia vizitiul cel proposit dela d-voastră.

— Dela noi!... Te aud că-l ai de vreo 20 de ani.

— Il am. Dar cine mi l-a colăcit:⁵ tatăl dumitale.

— Se înțelege; tot tatăl meu e de vină...

Ea se sculă să iasă, vrând să înlătore o nouă furtună ce se pregătea, când tocmai intră feciorul și-i pofti la masă.

Era în postul Crăciunului și din întâmplare se potrivise să fie tocmai într'o Miercuri. Aburul dela supă se ridica până în lumina lămpii, umplând camera de miros de bucate. Fiecare se așează la locul său, madama, fetița, Tincuța, Tănase în capul mesei și la un colț d-l Nae, care acuma devenise îngrijitorul Ciulnișeilor. Numai un loc rămase gol.

— Ai chemat pe cocoana mare? întrebă Tincuța pe fecior.

— Am chemat-o, cuconiță.

Tănase dete dușcă pe gât o sticlură pântecoasă de țuică, din care ar fi băut trei inși, și după aceea o puse pe masă cu sgomot, pocnind din limbă. Apoi luă cu degetele două măslina, pe care le aruncă în gură, una după alta.

— Da nu vine mama, Costeo?

— Vine, boierule. Chiar acușica am poftit-o.

5) A introduce, a propune, a recomanda.

Tănase se sculă dela masă și vru să iasă, dar tocmai atunci intra coana Profira.

— Haide bătrâno, haide, că cei tineri nu așteaptă.

Groasă, buhavă, murdară, coana Profira se mișca din greu, cu un testemel⁶ înnodat sub barbă, cu buzele tremurând, cu ochii suri de bătrânețe. Ea veni încet la loc și căzu pe scaun ca o momâie.

— M'ați hi așteptat maică... Dacă nu m'a chemat nimeni.

Feciorul nu îndrăzni să zică nimic, ci numai dete din cap cu înțelesuri.

Scena aceasta se repeta în toate serile, amărând sufletul Tincuței, prin aceea că Tănase se scula de câte două și trei ori ca s'o aducă la masă. Când se scula Tincuța s'o cheme, era și mai rău, fiindcă bărbatul său devenea ironic, așa cum știa el:

— Nu vă *deranjarisiți* vă rog... să nu vă piară pofta de mâncare.

Când toți fură la masă, Tănase se uită prin talerele tuturor, să vadă cine mănâncă de post și cine de dulce. După aceea sorbocăi de câteva ori din supa lui de linte și apoi întinse talerul feciorului.

— Na mă!... Să spui bucătăresei că o să i-o torn pe gât. Asta ciorbă de linte e?

Și, întorcându-se către bătrână:

— Dumneata ce mănânci, mamă?

Baba nu înțelegea și se uita cu ochi stupizi la toți.

— Ce mănânci? Ai ce mânca? întrebă el mai tare.

Ea își clătină umerii și sbârci gura ca de răs.

— Cum Doamne iartă-mă să n'am!... Că doar toate sunt din belșug.

— Și de post și de dulce, ca la otel, zise el. Că de aia nu mai plouă la vreme.

6) Basma mare, pătrată, pe margini cu flori colorate.

Tincuța tușea din când în când, o tuse seacă urîtă. La fiecare observație a bărbatu-său, își pleca ochii în farfurie: se ținea cât putea să nu răspundă, ca să nu provoace scene, de față cu lumea, și mai cu seamă cu slugile. Dar toate erau în zadar.

— Băiete, dă-mi niște oliu de in, să pot mânca mazărea asta bătută, că-i făcută de o săptămână...

— Tănase, nu mai mânca oliu de in, că iar te îmbolnăvești, zise Tincuța.

El se uită țintă la dânsa, cu o privire rea, gata parcă să-i sară în cap. Ea adăugă liniștită:

— Degeaba te uiți la mine așa: mazărea e făcută de astăzi într'adins pentru dumneata.

— Eu nu sunt păgân, să mănânc carne Miercurea în post. Așa am trăit toată vieța și mi-a mers bine. N'o să mă înveți d-ta ce să fac.

— Nu te învăț nimica, te rog numai să nu mănânci lucruri care-ți fac rău.

Nu mai zise nimeni nimica. Se auzeau furculițele în farfurii, glasul fetiței care vorbea încet cu bona în nemțește, tusea Tincuței și lingura lui Tănase care bătea mazărea.

La al doilea fel de bucate, Tănase băgă de seamă că și cucoana Profira mânca de dulce.

— Da ce faci bătrâno, zise el zâmbind.

Baba scăpă furculița din mână, speriată.

— A, bată-te potca,⁷ mai mare spaima îmi fu...

— Mănânci carne, ha?

— Poi de, măiculiță, adăugă ea miorlăindu-se din nou, ce să fac, dacă așa vrea Tincuța.

— De ce nu lași lumea în pace, omule, zise Tincuța. Așa este, am rugat-o să mănânce carne, fiindcă mi-a zis doctorul.

Lucrul păru că face plăcere lui Tănase. Baba era, ca și mai înainte, rea, bețivă, nevoiașă, dar fiindcă tot „o mamă are omul”, îi împlinea toate poftele,

7) Pocitanie.

și orice atențiune către dânsa era bine primită. Tinuța suferise mult din pricina bătrânei, mai ales în primii ani după căsătorie, dar dela un cârd de vreme, i se făcuse milă de ea, fiindcă era bolnavă.

Cu această lumină adusă în convorbire de împrejurări, frunțile se mai descrețiră. Tănase istorisi în fine ce i se întâmplase pe drum, cum lăsase pe vizitiu în noroiu, ce nenorocire mai sunt și slugile astea pe capul stăpânilor, și astfel, fără să bage de seamă, o dete și el prin carne. Nimeni nu zise nimic, fiind toți deprinși cu firea lui sucită. Tot ce spusese până atunci era numai la adresa Tincuței, și cu religia și cu economia. Sgârcit și fanfaron în acelaș timp, îi plăcea să vadă casa bine ținută, ca să se știe că era bogat, iar pe de altă parte îl durea inima de banii *risipiți*.⁸

Fusese deja deputat în două legislaturi, cu guvernul căzut, și acum era ales pentru a treia oară, cu noul guvern. Deapururi în majoritate, vorbea de Miniștri parcă ar fi fost cel mai de aproape prieten al lor; tutuia pe toată lumea în convorbirea lui imaginară cu oamenii dela putere; istorisia cum a îndemnat pe „fleacu” ăla de general să mute regimentul I-ii dela Slobozia, și fleacul l-a satisfăcut; întrebuința cuvinte pe care nu le putea rosti; încurca „budgetul țării” cu „politica vamală” și „milioanele dela fortificații” și „socialism de Stat”, într’o frazeologie imposibilă, din care nu se putea înțelege decât un singur lucru: că în țara românească nu mai era de trăit de când mizerabilii de țărani se ridicau cu *pritentii* împotriva „boierilor”.

În cercul lui de provincie era tiran în politică, cum era tiran în casă, în ale vieții zilnice. Când vorbea lui Nae Eftimiu, ori vreunui alt îngrijitor dela moșie, sau vreunui biet datornic ori postulant, nu

8) Ed I urmează: După ce-și bău sticla întreagă de vin și se încălzi bine începu să povestească din ale politicei.

se uita niciodată în fața omului, ci tot pieziș, sau se plimba prin casă cu mâinile în buzunar repetând vorba „mă înțelegi” de mii de ori și nespunând nimic.

De astădată era treaba pe greu: în vacanța Crăciunului venea ministrul de interne în inspecție, și trebuia primit în gazdă la cineva. Toți deputații și senatorii districtului fuseseră unanimi să lase o asemenea cinste pe seama lui Scațiu: cu acest chip, fiecare se scăpa de răspundere și de cheltuială, și în același timp erau siguri că Ministrul era bine primit.

Scațiu se lăsase cam greu la început, dar în cele din urmă înțelese și el că „nimeni nu era în stare să-l primească în mod convenabil”. Se tânguia la toată lumea de beleaua ce-i venea pe cap, iar acum, la masă, era rândul lui Nae să-l asculte.

— Astea sunt isprăvile d-lor *dipotăți* și senatori ai noștri. Le-am zis, mă 'nțelegi, să contribuim fiecare cu partea noastră, și să-i oprim odăi la hotel. Nu, că nu se poate la hotel. Ei, atunci să-l primească d-l Alexandriu. Ba nu, că nu se poate. Mă 'nțelegi?...

Nae Eftimiu da din cap, zâmbind.

— O să primiți o decorație...

— Taman! zise Scațiu, râzând. Da prost ești, Nae!... Apoi eu, dacă vream, mă 'nțelegi, decorații cât poștești pentru mine... Da eu umblu pentru alegători, dacă-i vorba.

— Mai vine cineva cu Ministrul? întrebă Tincuța; fiindcă știi bine că loc mult nu avem.

— Poate să vie cu flecușorul nostru de Mihaiu.

— Da?...

— Da ce-i domnu Mihaiu? întrebă Nae.

— L-am numitără noi la ministrul de interne, șef de cabinet... Un fel de scriitorăș...

Tincuța începu a râde:

— Ce mai vorbești degeaba, Tănase: tu nici nu te-ai mișcat pentru Mihaiu.

— Da, nu m'am mișcat! Pentru rudele dumitale niciodată nu mă mișc destul...

— Rudele mele!... Slavă ție Doamne că n'am nici o rudă, că altfel mi le-ai scoate pe nas de câte o sută de ori pe zi.

— Adevărat. Puține ai, da bune.

— Se 'nțelege. Sper că pe Nenea Mateiu nu-l pui în slujbă, pe tata deasemeni nu. Astea sunt singurele mele rude adevărate.

— Da!... Nenea Mateiu al dumitale e cu stea în frunte. N'ai chip, domnule, să te miști în casa ta de Neni-su Mateiu. Parcar fi Poriu Impărat, mă 'nțelegi dumneata. Ia un zevzec, și nimic mai mult, cum sunt toți ai dumitale...

Tincuța se uită la el lung. Tot sângele i se suise în obraz de mânie. Stete un moment cu gura întredeschisă, gata să-i spue că e un modoran⁹ fără pereche, dar se stăpâni și de astădată. Ii dăduseră lacrimile și încet, își scoase batista și se șterse la ochi.

9) Nume dat Țiganilor vagabonzi, badăran, mojić.

II.

Intr'o odaie mare, pierdut într'un jilț bătrânesc, sta Conu Dinu Murguleț, cu picioarele acoperite într'o șubă. Albise de tot, se micșorase, îi crescuse barba în neregulă, fiindcă nu se mai putea rade singur și nu suferia să-l radă alții. Bolnav de reumatism, petrecea ceasuri întregi singur, în nemișcare, cu capul rezemat de spatele fotoliului, cu ochii pe jumătate închiși, mistuit de durere, de necazuri și de ură.

După ce măritaseră pe Tincuța, Coana Sofița murise, lăsându-l numai pe el să se bucure de fericirea fetei. Stătuse o bucată de vreme la Ciulniței. Vara o petrecea mai toată la Sașa; dar iarna, când nepoată-sa se muta la București, înnebunia de urât. Cu vremea se bolnăvi, și, vrând-nevrând, trebui să vină la gineri-său.

Scatiu pândea de mult ocazia să pună mâna pe moșie.

Dela așezarea lui în oraș, Conu Dinu nu mai avu zi albă: pe de o parte boala, pe de alta suferințele Tincuței, care în zadar căuta să-i ascundă adevărul, îl doborâseră. Erau aproape doi ani de când nu vrea să mai dea ochi cu ginere-său. Și cu toate astea, simția trebuința să-l batjocorească, să-l insulte, să-i spuie că e mojiic și bătăran, oricât ar fi de deputat. La ideea că Scatiu se făcuse stăpân pe moșia lui, îi venea să strige, să dea cu pușca. Dar nici nu striga, nici nu împușca pe nimeni, ci

*pentru ce si-a dat
pata lui Scatiu??*

își rodea zăbalele¹⁰ singur, mulțumindu-se a-și vărsa focul către Tincuța.

— A venit nebunul?... Trebuie să fi venit, că am auzit trântind ușile... Ce ți-a mai făcut? ...Iar ți-a mai zis ceva, iar ne-a ocărit... Spune adevărul, nu te ascunde de mine, că eu văd toate, văd toate, parcă aș fi de față...

Tincuța se uita la dânsul cum se rezemase cu capul de scaun și închisese ochii, ca și cum ar fi voit să-i dovedească ceea ce afirma. Ii era milă și câteodată chiar silă de neputința în care se sbătea...

— Ei și?... Ce-am câștigat dacă ți-oiu spune?

Bătrânul deschidea ochii mari, se muncia să se scoale.

— Il împușc!... îl împușc!... Hoțu!.. care mi-a mâncat averea!... m'a adus în halul ăsta... Aoleu, aoleu!... Il împușc...

Și iar cădea în fundul fotoliului.

Tincuța căuta să-l liniștească, încredințându-l că bărbatu-său nu-i zisese nimic. El se uita lung la dânsa, cu privirea blajină, aproape rugătoare.

— Doctorul nu mai vine... m'a părăsit și el...

— Doamne, tată, cum poți să zici una ca asta...

Doctorul a fost și ieri; mâine vine iar...

— De ce ți-s ochii roșii?

— De nimic.

— Iar ai plâns.

— N'am plâns. Poate de fum... Am vrut s'aprind focul la Zoițica...

Privirea lui se fixă din nou pe obrazul ei palid, — lung îndelung, — ca și cum ar fi căutat urmele Tincuței de altădată, și plecându-și capul pe o parte, întinse mâinile spre ea, o lipi cu fruntea de umărul lui și îi sărută părul. Pieptul i se umplea de un nod de durere, ce-l înneca. El ofta și se tânguia:

¹⁰⁾ Partea frântului ce se pune în gura calului. Fig.: își rodea necazul, durerea.

— Ce-am făcut!... ce-am făcut!... Cui te-am dat, săraca de tine!... Atât copil am avut, și ăsta e nenorocit!...

După aceea își ridică mâna sus pe frunte și urma:

Petrin imbecil

— Ia-mă, Doamne!... Strânge-mă, Doamne!... Chiamă-mă la tine, să nu mai văd!...

Tincuța rămase un moment cu capul rezemat de umărul lui, parcă s'ar fi simțit bine acolo, ca sub o aripă caldă. Un moment se lăsă și ea pradă descurajării și o podidură lacrimile. Își lipi mâna lui tată-său de obraz și tăcură amândoi.

Pe când ei se aflau astfel, ușa se deschise încet, Zoițica întrebă cu sfială:

— Se poate? Pot să intru, tată-mare?...

Tincuța își șterse repede ochii, iar Conu Dinu se așeză în scaun ca de obicei. Fata rămase în mijlocul odăii, nedomirită, uitându-se când la unul, când la altul: simția că se petrece ceva, dar nu înțelegea ce.

— Unde ai fost? o întrebă Tincuța.

— La Madama...

— Și ce-ai făcut?

— Nimic.

— Cum nimic? Ai învățat lecția pe mâine?

— Ba nu, că era acolo și Marița...

— Ei, și dacă era?

— Săraca, plângea că nu mai vine Stoica...

Tincuța înțelese că fata era gata să istorisească pătăria¹¹ vizitiului, și astfel să înfurie din nou pe Conu Dinu împotriva lui bărbatu-său.

— Foarte rău face Madama că stă la vorbă cu slugile, și d-ta faci și mai rău că ascuți... Stoica e un nărăvaș, și așa i se cuvine.

— Da ce-i? ce s'a întâmplat?... se grăbi să întrebe Conu Dinu.

11) Pătăria, întâmplare neplăcută.

— Niște prostii... Ia mai bine spune lui tata-mare povestea Cotoiului încălțat.

Fata se sui pe brațele bătrânului și începu să istorisească minunile ce cetise de curând. Tincuța îi lăsă împreună și ieși.

Atâta bucurie avea Conu Dinu, în iernile cele lungi petrecute în singurătate. Zoița făcea din el ce vrea.

— A!... tată mare, că tare ești sbârilit astăzi!

— Dacă sunt sbârilit, piaptănă-mă.

— Vrei?... Zău așa... Eu am învățat în părul lui Muțili.

— Cine-i Muțili?

— Așa, că parcă matale nu știi...

— Nu, zău... Uite pieptenii colo.

Fata se dete jos să ia pieptenii.

— Păpușa mea este Muțili.

— Taci, frate! Și o smulgi bine?...

Zoița se uită la el, indignată.

— O pieptăn, nu o smulg. Am învățat să-i fac părul în hârtie; știu să-i fac conciu ca la cucoane; știu să-i cos rochiile...

— Da?...

— O grămadă de lucruri...

— Atunci foarte bine. Vino colea și piaptănă-mă.

Fata se sui din nou pe genunchii lui.

— Dacă vrei, fă-mi și mie păru 'n hârtie.

— I... tată mare!... matale ești domn, doar nu ești cucoană! Stai mai bine să-ți aleg cărarea. Să nu te miști!...

— Nu mă mișc.

Ea începu să dărăcească¹² prin părul lui Conu Dinu, parc'ar fi tras dintr'un caer¹³.

— Vezi tată-mare!... ai zis că nu te miști.

— Bine fetițo, da mă cam doare...

12) A curăța și alege lâna, a pieptăna

13) Fuiorul pieptănat și periat, gata de tors

— Ei!... Cum se poate? că eu dau încet... Măcar de-ar da Madama așa în cap la mine!

Conu Dinu râdea pe îndesatele, cu părul tras pe ochi, aproape înăbușit de greutatea corpului fetei, care acuma se ridicase în picioare, ca să potrivească și mai bine cărarea.

— Dar ce s'a întâmplat fetițo, cu Stoica?...

Zoițica se lăsă pe genunchii bătrânului. Era gata să-i spună ce se întâmplase vizitiului, când deodată, cu priceperea precoce a copiilor crescuți între părinți ce nu se înțeleg, fata schimbă vorba.

— Ai mătreată, tată-mare.

— Am. Da parcă tu nu ai!...

— N'am zău. Ia uite-te.

Și Zoițica se plecă cu capul sub nasul lui Conu Dinu, care se făcu că-i respiră părul. Bătrânul însă se gândea cum să descoasă pe fată, ca să afle adevărul. El simțea fondul de imoralitate ce se ascundea în fața lui, dar, cu cruzimea bătrânilor bolnavi, voia să-și ajungă la scop.

— Zoițico, ia caută colo pe fereastră, sub hârtii.

Fata se dete jos de pe brațele lui și se duse să caute pe fereastră.

— Aicea, tată-mare?

— Da. Ai găsit o cutie?

— Da, am găsit o cutie de rahat.

— Ad'o încoace.

Zoițica o aduse, Conu Dinu o deschise cu greutate, făcând să isbucnească o pulbere fină de zahăr și un miros plăcut de vanilie. După aceea scoase o bucată de rahat și o rupse în două, întinzând aluatul ca o beltea legată.

— Cască gura.

Zoițica căscă o gură cât o șură. Ochii ei se aprinseră de pofta lucrului dulce. Conu Dinu se opri.

— Imi spui ce s'a întâmplat cu Stoica?

Fetița se uită o clipă în ochii bătrânului, apoi

închise gura încet, muiă capul în pământ și se înroși. Dar bucățița de rahat, ce atârna în aer, birui instinctul moral al fetei. Ea ridică din nou ochii către bătrân și zise încet:

— Iți spui.

Însă, în clipa aceasta, Conu Dinu își reveni în fire. El lăsă rahatul în gura fetei, o sărută pe păr și îi zise să bea apă din paharul de pe masă.

— Șterge-te la gură frumos, să nu te vadă măică-ta, și du-te de te joacă. Mi-i spune altădată ce s'a întâmplat cu Stoica. L-a bătut tată-tău...

Fata se șterse bineșor la gură, și, fericită că nu mai era silită să primească schimbul rușinos de dulciuri și de destăinuirii, închise din ochi cu taină și dete din cap:

— Nu l-a bătut... L-a lăsat în noroiu, la cârciumă. Era beat mort, și se rezema de hățuri, când înainte, când înapoi, când înainte, când înapoi.

Și, maimuțărind astfel pe Stoica beat, cum se legăna pe capră, se duse să se joace.

În urma ei, Conu Dinu se adânci din nou în gânduri. Stoica era cam bețiv, dar lui îi răsărea în minte cum fusese cu 20 de ani înainte: flăcău voinic, supus la vorba stăpânului, harnic la treabă. I se părea că-l vede, pe el și pe vâtaful¹⁴ Taftă, alergând de colo până colo, în curtea dela Ciulniței, gata să sară la cel mai mic ordin al lui, al lui Conu Dinu, adevăratul și singurul proprietar al moșiei. Cu lipsa de însemnătate cu care se înfățișează prezentul pentru bătrâni, lui Dinu Murguleț toate actele din urmă ale vieții i se păreau vremelnice și neserioase: măritișul Tincuței, importanța ce o luase Tănășe în lume, venirea sa la oraș, prefacerea caracterului fie-șei, trecerea moșiei în stăpânirea lui Scatiu, toate acestea îl nelinișteau și-l supărau. Mai

14) Administrator, intendent de curte domnească sau de moșie boierească.

cu seamă moșia. Era cu puțință să-l fi înșelat toată lumea, când cu facerea foii de zestre? El dăduse Tincuței o parte din venit, păstrându-și pentru el, în mod expres și solemn, proprietatea și administrarea moșiei.

Și, ca să se încredințeze odată mai mult că așa grăiau actele, voi să recitească copia contractului dotal, ce era sub perna dela căpătâiu, cu alte hârtii vechi. Dete să se scoale și puse un picior în pământ, fără să se gândească că iarna picioarele îi erau umflate și nu se putea mișca. Durerea îl țintui pe fotoliu. Atunci uită deodată hârtiile și-și aduse aminte de boală. Nimeni nu se îngrija de el. Trase un scaun de paie ce era alături, își întinse piciorul cel bolnav pe el și, cu mare greutate, își scoase pantoful. După aceea încercă să-și scoată ciorapul, lucru aproape cu neputință pentru dânsul. Gemând, blestemând, întinse mâna pe o măsuță, luă o pereche de foarfeci și-l tăia pe dea'ntregul. Apoi așază o lumânare pe scaun și începu să se pipăie. Carnea, albă și moale, părea dospită. El apăsa cu degetul peste tot, ca să găsească locul unde-l durea. Dar nu-l durea nicăirea. Atunci de ce era umflat? Poate că-l strângea ciorapul. Încercă astfel să puie piciorul în pământ, și i se păru că umblă mai ușor. Iși aduse aminte de hârtii și întinse mâna sub pernă să le ia. Pe când însă le lua, se gândea mereu la ciorapi: de sigur, erau prea strâmți. Așa era adevărata cauză a durerii. Nici nu putea fi altfel: încălțăminte de acum, când avea picioarele umflate, era făcută pe măsura de totdeauna. Negreșit. Fiică-sa nu se mai ocupa de el; nimeni nu se mai gândea la dânsul, și el le dăduse tot pe mână, averea lui întreagă!...

În momentul acela, Conu Dinu ura pe toată lumea, pe Tincuța deopotrivă cu ceilalți. Furios, se sprijini de pat, de masă, și ajunsese până la scrinul

cu rufe, pe care îl deschise, îl răscoli, până ce dete de teancul de ciorapi, așezați cu îngrijire și legați cu o panglică de mătase. El nu văzu și nu pricepu nimic din dragostea cu care erau toate așezate la locul lor, ci smunci teancul de ciorapi și se puse să-i taie cu foarfecele.

După ce stârpi toată încălțăminte din scrin, reveni la loc cum putu, își întinse cu mare greutate piciorul din nou pe scaun, își căută ochelarii, ce-i atârnavă totdeauna peste halat în sân, și se puse să răsfoiască actele...

Când intră Tincuța să-și ia noapte bună dela el, îl găsi cu capul ciutură, căzut de pe rezămătoarea fotoliului, cu ochelarii intrați în obraz, răsuflând cu greutate și horcăind cu sgomot, de părea că se înneacă la fiecare înghițitură de aer. Dela piciorul gol, la ciorapul căzut jos și tăiat, dela actele răsfoite pe scânduri, la scrinul întredeschis, ea înțelese ce se petrecuse cu bătrânul. O milă nespună o cuprinse, față cu trupul acela doborât de suferință și cu sufletul lui necăjit. Il acoperi pe picior cu un tartan¹⁵ și neîndrăznind să-l deștepte luă și ea un scaun și șezu lângă el. Însă gemetele, horcăitul, greutatea cu care dormia, îi făceau rău. Se hotărî să-i ridice capul mai sus și să-i ia ochelarii dela nas. Conu Dinu se deșteptă.

— Ce este? zise el sperios, uitându-se roată împrejur și neînțelegând nimic.

— Nu-i nimic, tată; ai adormit pe scaun cu piciorul gol. Mă tem să nu răcești.

— Am adormit. Dorm rău noaptea.

— Culcă-te deabinele. Ia să-ți strâng hârtiile astea și să-ți ajut să te desbraci. Măine dimineață vine doctorul...

— Vine?...

15) Ștofă de lână cu pătrate în diferite culori din care Scoțienii își fac haine. Pled din această stofă.

— Da. Ți-am cumpărat și o duzină de ciorapi noi, de lână moale, largi cum îți plac dumitale...

La vorba asta, bătrânul își aduse aminte de van-dalismul din scrin, și, șezând pe marginea patului, începu să plângă. Tincuța se făcu că nu-l vede. El se uită după dânsa cum se mișcă prin odaie, punând cu îndemânare la loc tot ce el răsturnase în drumul lui.

— Va să zică ție tot ți-e milă de mine!

— Doamne, tată, ce vorbă!

— Ia vino 'ncoa.

Ea se apropie de el și șezu din nou pe scaun.

— Știi ce am făcut?...

— Ce?

— Am tăiat toți ciorapii din scrin.

— Bine ai făcut: îți erau strâmți.

— Va să zică nu mă ocărești?

— Eu, să te ocăresc?!... Da cu ce drept?...

El se uită în ochii ei și deocamdată nu zise nimic. Apoi intră cu greutate sub plapomă și se întoarse cu fața spre perete. Fiică-sa îl înveli bine peste tot și se așeză pe scaun lângă patul lui. După câteva minute se întoarse către dânsa.

— Am căzut în copilărie, nu-i așa?

Ea se uită la dânsul, zâmbindu-i cu bunățate.

— De ce vorbești așa, tată?

— Eu înțeleg toate, toate le înțeleg, parcă aș fi în gândul tău... În loc să mă ții de rău, că am făcut o faptă rea, tu găsești că am făcut bine...

— Ei, Doamne! Apoi nu știu încotro s'o mai dau cu mâta!

— Vezi, vezi! Asta-i: am căzut în copilărie.

— Nu, tată dragă; ai făcut cu lucrul dumitale ce ți-a plăcut.

— Așa?... De ce nu spui drept ceea ce gândești?... Nu era mai bine să dăruiești ciorapii la un om sărman?

Tincuței i se muiară mâinile, și neputând să facă altceva, începu să râză:

— Ei, Doamne!... Bine era și așa.

— Vezi?'

Măgulit că i-a ghicit gândurile și mai ales văzând-o că râde, se îmbună și el, fără măcar să-i treacă prin minte că râsul ei era semn de adâncă descurajare. Inchise ochii, mulțumit, pe când Tincuța se uita la el, cu obrajii aprinși, ostenită și singură.

III

Dela patru ceasuri, dimineța, Tănase se deștepta și începea să tușască. Răsuna odaia la glasul lui de trâmbiță răgușită, și toate vietățile de prin prejur se mișcau. Il auzia până și Conu Dinu din partea cealaltă a caselor, și-i striga prin zid: „Jaba!....”¹⁶ Tignafesul!...”¹⁷.

După ce bocăia un ceas-două în pat, se scula să se îmbrace, fără nici o grijă de nevestă-sa, care dormia în patul de alături. Printre picături se și închina; făcea o cruce, tușea, înjura și iar se ruga, cu „Doamne iartă-mă” la fiecare vorbă urâtă cu care cinstea pe Dumnezeu. Câteodată, opintirile lui seci erau așa de supărătoare, că Tincuța sărea din pat să nu-l mai audă.

— Frate, ia ceva, pentru numele cerului, că-ți prăpădești pieptul.

— Te turbur din somn!... Castelana!... A citit toată noaptea la romane, și dimineța ar vrea să doarmă... Să te culci ca mine la 9 ceasuri, și să te scoli la 4, după treabă. Așa am fost eu deprins la mama mea, și mi-a mers bine.

Tincuța își pierdea răbdarea:

— Se poate, dar eu n'am fost deprinsă așa, la a mea.

— De aia sânteți plini de brânză.

— Ești un mojić, îi zicea Tincuța între dinți, și se ducea în odaia fetei să-și urmeze somnul în pace.

16) Boală la oi și câini, ca un fel de vărsat.

17) Tecnafes, astm la cai.

El trecea în cancelarie, unde și focul și lampa erau aprinse de cu noapte, și începea să se plimbe de colo până colo, până ce feciorul îi aducea ceaiul. Atunci, cu un mănunchiu de chei ce atârna o oca, deschidea casa de fier și scotea o sticlă cu rom, o cutie de tutun și un pământuf de pene. Din sticla cu rom vărsa în paharul cu ceaiu cât putea să încapă, și apoi o ducea la gură, gâlgâind din fugă, cum făcea și coana Profira, când gustărea rachiul oamenilor.

Apoi, pocnind din limbă și scrâșnind din dinți, își alegea o pană să-și curețe țigăreta, mișcând din când în când lingurița din pahar. În cele din urmă începea să soarbă cu sgomot din ceaiu și-și aprindea țigara, din care trăgea fumul cu o poftă nespusă.

De cum se făcea ziuă, primea lume.

Cel dintâi ce se înfățișă, fu Domnul Bănică, sau mai scurt „Don Nică”, îngrijitorul dela vie, care nu îndrăznea să intre, și se plimba pe la ușa cu geamuri dela biuroul „boierului”. Tănase chemă pe fecior.

— Cine-i afară, Costeo?

— Don Nică, dela vie, boierule.

— Să intre.

Toți îngrijitorii săi de pe la moșii erau aleși pe sprinceană: unul mai pehlivan decât altul. Bănică, în oraș, purta căciulița pe ochi, ștregar nevoie mare, cu o fișcă¹⁸ vârâtă în carâmbul¹⁹ cismei din dreapta, cu guler de astrahan la scurtătură;²⁰ aci, în fața lui Tănase, părea umilit și bleg, stând în picioare lângă ușă și așteptând să-l întrebe, ca să deschidă gura. Scatiu îl știa că nu era cel mai din urmă *cu talente de administrație*; deaceia ciuli urechile. Ii dete bună dimineața fără a-l privi, în-

18) Biciu.

19) Partea cismei dela glesna piciorului în sus până la genunchi.

20) Scurtă, haină scurtă.

tors pe o parte și făcându-se că cetește „Monitorul Oficial”. După câteva minute își ridică ochelarii de pe nas și se uită la el.

— Ce-i Bănică?

— Bine, Boierule.

— Ce te aduce?

— Păi, ce să m'aducă; ia, mai venisem după niște parale...

Tănase se sculă de pe scaun și începu să se plimbe, ca de obicei, grav și încruntat, ori de câte ori era vorba de bani.

— Parale! iar parale!... Ai primit cam mult anul ăsta, Bănică.

— Am primit, da ce-am primit e scris. Doar nu le cer pentru mine, că eu, cum dă Dumnezeu.

— Știu, da n'am.

Bănică tăcu și se uită în pământ.

— Cât mă costă pârnoția asta de vie, numai să fie în sufletul lui socru-meu, că el m'a procopsit cu dânsa. Dela anul o dau dracului, o arendez, îi fac ce-i fac...

— Arendați-mi-o mie, domnule Tănase.

— Taman!²¹ Te-am și găsit bun de plată!

Bănică râdea încet, fără să se supere, sceptic în fond, ca unul care știa toate cotiturile vorbei lui Scatiu. După câteva minute adause:

— Veniseră niște oameni dela Gurgueți să ia bani pe muncă.

— Mulți?

— Păi, gândesc că tot aș face vreo 200 de zile. Măcar de-ași găsi cui să dau, să îmbrac toată via.

— Ce le dai pe zi?

— De pomană, boierule; unu, unu și zece, unu și douăzeci, când în primăvară se urcă la trei, și la patru.

21) Tocmai

Scatiu păru că se gândește. După un minut scoase pumnul de chei și deschise casa de bani.

— Dar să-ți dau din altă parte.

Și, zicând astfel, luă cinci fișicuri de argint dintr'un coș de sârmă, și le puse pe masă. Apoi desfăcu o condică lungă și însemnă cu scriitura lui chinezească: „dați lui Bănică, *itidentul* de la vie”.

Bănică luă fișicurile, se uită la ele socotind în gând, și apoi rămase privind spre Scatiu.

— Cât îmi dați boierule?

— Tu nu vezi: 500.

— Ba văd, da sânt cam mulți. Să tot dau pentru 200 de zile, că românul simte el că-și vinde munca pe nimic, dar n'are ce-și face capului de sărăcie.

— Da știi tu cum să-i aduci: vin sărbătorile Crăciunului și oamenii au trebuință de bani.

Bănică mustăcea,²² uitându-se furiș la stăpânu-său:

— Și matale rămâi fără de parale...

Tănase începu să râde.

— Zău, mă Bănică: am luat banii din altă parte.

Aștept pe Nichitachi să i-i dau. Iacă-tă-l că vine.

În adevăr, o birje, cu două mârtoage de cai și cu un jidan vizitiu, intra din noroiul de pe stradă în curtea pavată cu pietroaie a lui Scatiu. Bănică tot sta la îndoială. Stăpânu-său îi făcu vânt:

— Hai, cară-te.

— Mă rugam să-mi dai și mie niște parale.

— N'am, mă.

— Că vine Crăciunul, și n'am nici de unele...

— Ei, al dracului!...

— Zău, boierule.

— Măăă!...

Și jumătate râzând, jumătate supărat, Tănase deschise din nou casa de bani și scoase un pumn de argint, din care numără 50 de lei, însemnând

22) A râde pe sub mustață, a zâmbi.

în catastif „dați lui Bănică *itidentul*, în leafa lui”.

— Cară-te.

— Cam puțini, boierule.

— Cară-te odată!

Bănică, ieșind, se întâlnește cu Nichitachi. Acesta îl cunoștea, dela alegeri, unde, beat de dimineață până seară, Bănică era în elementul lui.

— Ce mai faci, Bănică?

— Sărut mâna, Coane Iorgule.

— Acasă-i Tănase?

— Pofțiți că-i acasă.

Pe când Nichitachi intra, Tănase, fără a se uita la el, sări de pe scaun în urma îngrijitorului:

— Mă! să dai banii la oameni din mâna Primarului, cu contract, m'ai înțeles?

— Da lasă, boierule, că doar n'am îmbătrânit de drumul bisericii...

— Că altfel nu mai vezi nici banii, nici munca, zise Tănase, întorcându-se către Nichitachi.

— Păi, dar cum! zise acesta, râzând: ia oaia pielea de pe lup.

Tănase râdea cu hohot, în fața celui alt, care și el râdea. Se priviră un moment ca doi buhai.²³

— Lesne ți-e ție; ai cumpărat case, ți-ai pus banii la dobândă, și chef neneaco²⁴ cu banii băbachi!...²⁵ Ia șezi. Iei un ceaiu?

— Păi să iau, dacă-mi dai.

Iorgu Nichitachi era, ca și Scatiu, deputat, însă de opoziție. În Parlament părea că merge cu liberalii, dar bine nu se știa cum vota. În județul lui își păstrase oarecare popularitate, prin neoboseala cu care alerga după treburile alegătorilor. Între el și Scatiu se încheiase un soi de înțelegere tăcută, de a se ajuta unul pe altul spre a se alege sub toate

23) Mold. taur

24) Mold. mamă

25) Mold. tată.

guvernele. Scatiu fiind mai incult, mai bogat și mai fălos, nu se sfia a se declara pe față liberal, conservator sau junimist, după cum bătea vântul. Celalt era mai strâns: îi jucau ochii în cap după toate combinațiile, după toate afacerile, după toate gheșefturile, dar avea pudoarea de a nu le da pe față.

De astădată venea la Scatiu pentru a-i recomanda pe un jidan, care voia să ia antrepriza zidirii unui spital.

Nervos, spânatec, șiret ca o vulpe, căuta prilejul să intre în vorbă cu îndemânare, fără ca celalt să ghidească interesul ce-l aducea. Se învârtea prin casă de colo până colo, inspectând mobilele, punând mâna pe hârtia de pe ziduri, privind tavanul.

— Mă Tănase, bună treabă ai făcut tu, cu casele astea! Om cu noroc.

Pe când el vorbea, intră femeia cu o cutie cu lemne, din care așeză binișor câteva pe foc. Nichitachi se întrerupse din vorbă, uitându-se lung la dânsa, fiindcă era curățică și frumușică. Pe la spatetele ei, făcea semne de admirare lui Scatiu, învârtind mâna prin aer.

— Ia mai pune lemne, fetică... Pune lemne, că nu-i cald la toată lumea ca la stăpânul dumitale. Lui văd că are cine să-i ție de cald.

— Ci tăcă-ți fleoanca,²⁶ mă Iorgule, zise Tănase podidit²⁷ de răs, dar vrând să facă pe demnul.

Femeia ieși cu mâna la gură, rușinată de tot. În urmă, cei doi boieri făceau un haz nespūs, uitându-se unul la altul, urțiți și libidinoși ca doi satiri.

— Bată-te Dumnezeu de caraghios!... zicea Scatiu măgulit de o asemenea bănuială, nici la bătrânețe nu te mai astâmperi, mă?...

— Mare șiret mai ești, mă Tănase! Să-ți spun

26) Gură.

27) Copleșit, năpădit.

drept, bine le alegi. Ce zice Cucoana de așa marfă?

— Taci bre din gură, că te-o auzi cineva.

— Lasă că te lucrez eu în ochii d-ei... Da îmi dai ceaiul ăla, ori ba?

Scatium sună ce sună, apoi se sculă el însuși să vadă de ceaiu.

Când se întoarse, Nichitachi îl luă dela ușă.

— Ia ascultă Tănase, am venit la tine cu două trebi: una mă privește pe mine, alta te privește pe tine.

— Am, bre, pe afurisitul ăla de jidan cu spitalu, care mi-a pus în spinare toate neamurile...

Scatium se uita în jos. El știa că evreul era bogat și că Nichitachi nu umbla degeaba pentru el.

— Ese ceva, Iorgule?

— Ce să iasă bre?... Alergătura și alta nimic.

— Să fii tu al dracului?

— Zău așa, Tănase! Fă-mi treaba asta, și am și eu pentru tine...

— Să vedem.

— Imi făgăduiești?... N'ai decât să scrii băiatului, lui Comăneșteanu, s'aprobe licitația...

— Bine, să vedem.

— Ba nicidecum: trebuie să-mi făgăduiești.

— Bine, frate...

— Când scrii?

— Nu scriu, vorbesc eu, când m'oiu duce la București.

— Așa, vezi, Acuma pentru tine. Asta-i locma²⁸ mare; tânărul Comăneșteanu s'a pus pe trai, și are nevoie de bani.

— Mihaiu? întrebă Tănase, neputându-și ascunde mirarea și bucuria.

— Nu știu bine de se chiamă Mihaiu... Cumnatul lui Damian.

— Da. da.

28) Bucătică bună, gustare. Fig. chilipir.

— El. A venit ieri la mine Isidor zaraful; are în mână o poliță iscălită în alb.

— Taci, frate!

— Zău așa. Caută vreo 12 mii de lei, cu dobândă după om.

Bufniră amândoi de răs, uitându-se unul la altul.

— Eu i-aș fi dat numai decât; vindeam niște hârtii și făceam suma. Da m'am gândit la tine, zise Nichitachi, clipind din ochii lui șireți; tu ai mult interes prin partea locului: ai moșia ta, ai luat și pe a lui socru-tău, și poate intri și 'n a Comăneștenilor.

Tânase se gândea, fără a mai asculta pe celălalt. El vedea deodată ce câmp larg de exploatare pentru el și de umilință pentru nevestă-sa i se deschidea, dacă ar fi avut în mână polița lui Mihai. Cu toate astea însă, un rest de inexplicabilă rușine îl împiedica de a primi numai decât târgul. Chipul senin al Sașei, care întotdeauna îi insuflase respect și admirare, îi răsărea în minte. Un moment avu pornirea de a spune că nu primește, dar samsarul biruind în el licărirea de omenie ce-i insuflase amin-tirea Sașei, zise:

— Spune jidanului să vie la mine.

În clipa cât el se gândi, Nichitachi îl străbătea din ochi, neputând să-și explice înțelesul acestei tăceri.

— Credeam că ai înnebunit, zise el tare.

— De ce?

— Să stai tu la 'ndoială, când îți cade așa locmă în mână!

Tânase se sculă în picioare, pocnind mâinile una într'alta și învărtindu-se de colo până colo.

— Cum se poate, domnule!... Nu-i ajunge cât are, păcătosu! Auzi dumneata, poliță la jidani, cu iscălitura în alb, un om cu așa avere!... Ptiu rușinea dracului!

— Are avere frumoasă?

— Cum să n'aibă, domnule! Au Comăneștii, care-i cât o țară 'ntreagă, au case în București, au o moșie la Teleorman, are Sulița, la munte, care-i numai a lui, rămasă dela unchiul său, Colonelul.

— Cu atât mai bine, zise Nichitachi: poți să-i dai 15 și să pui în poliță 30.

Dar Scatiu nu se liniștea. Pe lângă instinctele lui negustorești și ura omului care a muncit și a adunat, împotriva celui ce risipește, un sentiment ciudat de demnitate, ce-și avea obârșia în fala lui, îl făcea să-i pară rău deabinele de împrumutul lui Mihaiu. Legătura de rudenie cu Conu Dinu și indirect cu Comăneștenii, pe care ca toți parveniții, o desprețuia față de nevastă-sa, îl măgulia în fundul inimii și o trâmbița pe toate drumurile: o familie mare, cu nume istoric, fără pată, impunea fiului de vătaf, și la umbra ei i se părea că crește propria lui umbră.

— Cum risipește, domnule, banii?

— Ei, asta-i! Tinerete nu-i? Aud că are o franțuzoaică dela Paris care-l toacă.

— Așa!...

— Da.

Scatiu se mai învârti prin odaie, neliniștit, și sfârși prin a spune lui Nichitachi să-i trimită a doua zi pe Isidor zaraful.

Nichitachi se sculă să plece.

— Nu mă uiți, Tănase, cu spitalul?...

— Bine, frate; o vorbă are omul.

IV

De îndată ce ieși deputatul din opoziție, Tănase chemă pe fecior și-l întrebă de Bănică:

— A plecat ori e aici?

— Ba e aici, boierule; îmbucă ceva.

— Zi-i să vie la mine.

După câteva minute, îngrijitorul era din nou înaintea stăpânului său.

— Ia ascultă, Bănică, cunoști pe Haim jidanul, din strada mare?

— Al dela *Cavalerul de modă*?

— Ce cavaler de modă, mă prostule?

— Țăla de umblă după spital, boierule.

— Țăla. Ce are aface cu Cavalerul de modă?

— Păi nu ține tot el și prăvălia de *galanterii!*

— Așa?...

— Păi dar cum: și prăvălia de galanterii,²⁹ și accizele³⁰ și jugăritu...³¹.

— Să te duci numai decât la el, și să-i spui să vie la mine, astăzi, neapărat, m'ai înțeles?

— Prea bine.

— Să-i vorbești la o parte, mă.

— Da lasă, boierule...

— Haide, pleacă.

Bănică ieși. În urma lui, Tănase prinse a gândi din nou la Mihai. Bucuria de a împărtăși Tin-cuței, el cel dintâiu, întâmplări extraordinare, pe

29) Obiecte mici, mărunțișuri, podoabe.

30) Taxe pe băuturi și alte articole de consumație percepute la intrarea lor într'o comună.

31) Plata pentru un car de lemne cărate din pădure.

care le istorisia în felul lui, cu „mă 'nțelegi? aud?“, de astădată era fără margini: avea în sfârșit cu ce s'o umilească și despre partea lui „neni-su Mateiu“. Sări de pe scaun și se duse la nevastă-sa.

Tincuța se îmbrăca cu ușa încuiată. El dete busna să intre, dar, găsind ușa închisă, se opri. Ori de câte ori se lovia de câte un fapt, foarte firesc pentru lumea cealaltă, dar cu care el nu era deprins, devenea bănuitor. Ce putea să facă Tincuța, cu ușa încuiată? Să lăcătuească ușa numai ca să se îmbrace, nu-i părea lucru curat; el se îmbrăca parcă ar fi fost în mijlocul câmpului, cu toate odăile vrașițe, punându-și pantalonii în anti-cameră, surtucul în salon, după cum i se potrivea.

Bătu la ușa tare. Tincuța se pieptăna.

— Cine-i? întrebă ea, supărată de modul cum bătea.

— Eu sânt. Nu te supăra, Domnițo.

Dânsa, fără a mai răspunde, se duse să-i deschidă.

El intră încet, deschizând ușa mare, solemn și prost ca un car gol.

— Vă faceți *prezurile*?

— Nu mai vorbi prostii. Ce vrei?

Când erau în patru ochi, Tincuța i le tăia scurt. El, văzând că nu i se prinde ironia și nefiind ni-meni de față să-i asculte spiritul, se domoli.

— Ia ascultă, nevastă; nu știi una, lată de tot...

— Ce este?

— E lată...

— Dânsa nu mai zise nimica, cunoscându-i firea sucită, ci-l lăsă să spuie de bun placul lui.

— A fost Nichitachi pe la mine... și mi-a spus una, de n'o s'o crezi...

Dânsa tăcea.

— Asculți ori ba?

— De cu noapte a luat-o.

El se trânti pe un scaun, supărat:

— Tai cheful omului, când îi e lumea mai dragă...

— Și ce ți-a spus Nichitachi?

— Inchipuește-ți, dragă, că Mihai e plin de datorii...

La numele lui Mihai, Tincuța se uită prin oglindă la bărbatu-său. Fără voia ei, simți că i se bate inima, ca unuia ce așteaptă o nenorocire și vede venind împărțitorul cu depeșa. Căută să se stăpânească și se întoarce spre el cu mirare:

— Mihaiu!...

— Da, Mihaiu al dumitale.

Ea încercă să zâmbească dând din cap.

— Al meu!...

— Da, Mihaiu. E plin de datorii: a luat bani dela toți jidanii din București, pe ipotecă, pe amanet, cu gir,³² fără gir, cum a putut. Acum umblă pe la ovreiașii dela noi: Isidor zaraful are o poliță a lui, iscălită în alb. Caută 10 mii de lei și e gata să se oblige pentru 40, ca să-și ție madama dela Paris.

Tincuța ascultându-l, se făcuse albă ca hârtia. Din nenorocire, se isprăvise de pieptănat. Luă cutia cu pudră și se albi și mai tare.

— Zor, zor, dăi cu făină pe obraz!...

Ea se întoarce spre el, binișor, scoase batista și se șterse pe ochi.

— Ce vrea să zică „o poliță iscălită în alb?”

— O poliță iscălită în alb? Nu știi atâta lucru?

— Nu.

— O poliță, știi ce însemnează?

— Da, cam vag.

— Măăă! proastă femeie am. Dacă s'ar întâmpla

32) Iscălitura ce-și pune cineva pe o poliță spre a-și lua răspunderea plății.

să mor eu, dragă, pe tine te mănâncă toți din toate părțile. Vino încoace...

Și fericit că-i putea arăta superioritatea lui în ceva, o luă de mână și o trecu prin mai multe camere până în biurou, unde deschise casa de fier, scoase un portofoliu lung și îngust, cu o mulțime de despărțituri, și-i întinse pe masă mai multe foi de polițe, unele iscălite și umplute, altele neiscălite.

— Asta se chiamă o poliță. Cel ce ia bani cu împrumut se obligă prin foaia asta a-i plăti la cutare dată, și scrie aici suma primită și aici data sau scadența, iar dedesubt iscălește, precum vezi în astelalte.

Tincuța descoperi, spre marea ei uimire, că mai toată lumea din oraș datora bani lui bărbatu-său: El urmă:

— O poliță iscălită în alb vrea să zică o foaie de astea, în care un găgăuță ca d-l Mihaiu își iscălește numele fără să puie suma ce a primit. Cine iscălește asemenea polițe, mai bine să-și lege o piatră de gât și să se dea pe gârlă. Ai priceput?

— Da.

El închise la loc casa de fier și trecură din nou la Tincuța. Tănase se așeză pe un scaun, gândindu-se. Ea îl observa cu coada ochiului.

— Nu știu ce dracu să fac, zise el nehotărât.

— Cu ce?

— Cu polița lui Mihaiu.

— E în mâinile tale?

— Ba nu, dar n'am decât să zic jidanului să mi-o aducă. Tot stau și mă gândesc ce să fac: s'o las, intră pe mâna vreunui cămătar, care îi dă 15 mii de lei și pune în poliță 40. Da tot mai bine s'o iau: îl scap de camătă... și-l am la mână.

Tincuța în vremea cât el vorbea, se uită la dânsul cu ochii pe jumătate închiși, cu gura pornită pe un surâs amar și batjocoritor, cu o infimă expresie

sie de dispreț, gata să-i zică un cuvânt teribil. El nu vedea nimic.

— Tu ce zici?

Ea se stăpâni cât ce putu.

— Eu zic să n'o iai.

— Vezi bine: dumitale nu-ți convine să știi că am la mână pe unul de-ai lui „neni-tu Matei”.

— De ce vorbești așa, Tănase?... Tu singur zici că n'ai vrea să superi pe Șașa...

— Am zis așa, ca să fie vorbă...

— Foarte rău dacă ai zis numai așa.

— Parcă am uscat rufele pe o frânghie cu dumneaei!...

— Ce urît vorbești!...

— Se poate; așa știu eu să vorbesc, și-mi merge bine. D-voastră, care vorbiți frumos, vă mâncați averile ca păcătoșii.

— Te rog Tănase: gândește-te că șade rușine să afle lumea că faci cămată.

— Da ce se potrivește!... Obrazul cel subțire al cucoanei se roșește... Ia mai dăi cu făină, că-ți trece...

Ea, în adevăr, se făcuse roșie și se uita la dânsul cu ochii aprinși.

— Ia ascultă, Tănase, nu mai vorbi așa, că mă faci să te urâsc... Gândește-te ce lucru desgustător e pentru mine, să afle Șașa că noi am dat bani fratelui ei, bani cu camătă!

— Am înțeles... zise el, vrând să se scoale și să iasă.

Tincuța sări la ușe și o încuiă. Râdea și tremura.

— Nu te las, până ce nu-mi vei făgădui...

El se scutură odată și o asvârli cât colo dela ușă.

— Ia fugi, femeie, și nu te amesteca unde nu-ți fierbe oala!...

Apoi ieși repede și trânti ușa cu sgomot. Ea se lovi de scaun și rămase alături, grămadă.

— Mizerabil!... Mi-ze-ra-bil!... strigă ea, scrâșnind din dinți și plângând.

Rămase acolo câteva minute, ținându-și degetul la care se lovise, cu mâna cealaltă. După aceea se sculă, luă o batistă de pe masă și-și șterse ochii. Apoi rămase în mijlocul odăii, gândindu-se. Ce era de făcut? Numele bancherului evreu îi răsări în minte: Isidor! I-se părea un nume groaznic, de jidan cu mâinile lungi și hrăpitoare. Îl vedea în fața lui bărbatu-său, târguind polița lui Mihai. Și ea știa toate astea, și nu era în stare să facă nimic. Nimic! Se putea să nu facă nimic?... ce să facă?

Îi veni în minte să-i scrie Sașei. Și numai decât se îndreptă spre salonașul ei, să caute hârtie și cerneală. Însă, după câțiva pași, se opri, gândindu-se la scandalul ce ar fi produs scrisoarea ei. Cum ar fi judecat-o Mihai? Se întoarse înapoi și se văzu în oglindă, cu ochii roșii, cu pudra mototolită pe obraz: era urâtă. Urâtă!... Îmbătrânia înainte de vreme, își rodea sufletul alături de mizerabilul ce o chinuia fără de milă, pe dânsa și pe tată-său. Îi veni să plângă din nou, și șezu pe acelaș scaun pe care o aruncase cu un minut mai înainte, ducându-și batista la ochi, fără nici o putere...

După câțva timp se sculă. Își aduse aminte că era urâtă cu pudra pe obraz, pe care nu o pusese decât ca să-și ascunză paliditatea, și se spălă, își muie chipul în apă și se răcori. După aceea deschise o fereastră, ce da spre grădina tristă, și se uită pe gânduri în fundul zării: nimic.

Cu toate astea, aerul rece păru a-i da oarecare energie. O idee îndrăzneată îi trecu prin minte: să se ducă în persoană la jidan, înainte ca acesta să dea polița lui Tănase. Dar cine era Isidor zaraful?

unde ședea? Nu se gândea la nimic. Zise să-i puie caii, se îmbracă repede și peste un sfert de ceas era în trăsură. Spuse vizitiului s'o ducă la magazinul obicinuit, „să cumpere niște ciorapi pentru boierul cel bătrân”; simțea astfel nevoie să explice pentru ce se ducea în târg.

În poartă se întâlni cu Bănică, care aducea pe Haim evreul, ca un jandarm. Mulțumi pentru închinăciunea lor, fără a-i vedea. Însă, după un moment, barba evreului îi răsări în minte fără nici o cauză. Incepu să bănuiască: dar dacă o fi Isidor zaraful? Și cu cât se gândea, cu atâta se întărea mai mult în ideea că era el. Ba chiar i se păru că mâna cu care Haim își scosese pălăria era lungă și hrăpitoare ca mâna închipuită a bancherului. Se mișcă să oprească pe vizitiu, dar se simți jenată ca și cum acesta ar fi înțeles ce se petrecea într'însa. Totuș, îl opri:

— Întoarce, am uitat ceva.

Alături de biroul lui Scatiu era o cameră goală, plină cu dulapuri. Tincuța își lăsă pălăria ce avea în cap și, sub cuvânt de a-și scoate căciulița de iarnă dintr'o cutie, intră singură în odaia de garderobă.

În dreptul ușii ce da în birou, sta un dulap. Ea își lipi urechea de ușă și ascultă.

Haim deabia intrase. Vorbeau de lucruri fără interes, de comerț, de daraveri, pe care Tincuța le pricepea numai pe jumătate. În cele din urmă auzi pe Tănase zicând evreului:

— Te-am chemat, domnule Haim, ca să te întreb dacă ții mult la antrepriza spitalului... fiindcă au venit mai multe persoane să mă roage să stăruu la București pentru publicarea unei noi licitații.

— Mai multe persoane!... Ha?...

— Da, mai multe persoane.

Jidanul bolborosia o limbă ca vai de ea, cu „iu! vei! pursoane!”; Scatiu urma, indiferent:

— Țineam să știu dacă ai vreun interes...

— Iu am interes, mă rog cum să n'am...

— Ce sumă se cheltuiește cu clădirea?...

— O sută zece mii, mă rog.

— Și dumneata ce ofertă ai făcut?

— Iu?...

— Da; cât ai lăsat sub deviz?

— Iu ai lăsat 3 la sută sub *duviz*.

— Trei la sută! Minunată afacere!... Nu mai erau alți concurenți?

— Mai erau, mă rog, da iu am mulțumit pe dumnealor cu *dispihibeala*.

— Așa?... Apoi uite că vin alții și cer să nu se aprobe oferta dumatăle.

— Oferta!...

— Da, oferta.

Evreul părea a se gândi, fiindcă Tincuța nu-l mai auzea. Apoi iar o luă:

— Și iu vii să rog pe dumneavoastră să faceți atâta bunătate de stăruiți să se aprobe.

— O să-mi vie cam greu: trebuie alergătură, pierdere de vreme...

— Eu înțeleg, mă rog: unu la sută pentru cine aduce contractul iscălit... și încă unu pentru cine stăruiește să se primească zidirea când este gata.

— Ia ascultă, domnule Haim, dai două mii de lei să-ți aduc contractul la mână?...

— Zău, domnu Sotirescu, este mult... Așa să n'am parte eu de *cuptii* a meu, dacă nu este prea mult...

Și astfel îi ascultă câteva minute încă, ciorovându-se ca țigani, unul mai dând o sută, altul mai lăsând una, până ce căzură la învoială.

Desgustată de bărbatu-său și mai mult, de era cu puțință, dar fericită că evreul acesta se chema

Haim iar nu Isidor, Tincuța ieși din nou în trăsură.

În magazinul în care intră să cumpere ciorapi lui Conu Dinu se ținu bine, vorbi liniștit și, la ieșire, întrebă foarte firesc de adresa lui Isidor. Se mira ea însăși de atâta îndrăzneală. Băieții din prăvălie săriră s'o însoțească până la bancher, fiindcă era la doi pași. Ea mulțumi și se duse singură.

Comptuarul d-lui Isidor era instalat într'o boltă veche, despărțit cu zăbrele de lemn în trei părți: într'una, un jidănaș cu pistrui, cu părul roșcat, cu urechile blegi, murdar, aduna la coloane de cifre; într'alta un bătrân cu barba albă, cu un crâmpei de țigară de foi, care-i ardea mustățile, număra niște gologani și-i punea în fișicuri; în a treia despărțitură nu era nimeni. Pe jos noroiu ca în stradă; în aer miros rău.

Tincuța întrebă de d. Isidor. Jidanul cel mititel chemă pe cel bătrân.

— Ce poftiți, mă rog?

— Aș vrea să vorbesc cu d-l Isidor bancherul: eu sunt doamna Sotirescu.

Evreul se dete numai decât la o parte, deschizându-i porțița de lemn, și o rugă să intre într'o cameră din fund:

— Poftiți, mă rog, aista este fiul meu, eu sunt părintele lui.

Tincuța se găsi în fața unui om tânăr, care, ca și ceilalți, făcea la socoteli. El o rugă să șadă, și ieși să vorbească cu tatăl său. După câteva minute se întoarse foarte respectuos. Nu semăna de loc cu cel închipuit, nu avea mâinile lungi, nici aerul hrăpitor, ci părea serios, era miop și stângaci.

— Cu ce vă pot servi, mă rog?

Tincuța se simția cu sufletul la gură, ca la pension, când venea profesorul dela Stat să pună în-

trebări. Zâmbia și se uita la bancher fără să-l vadă.

— Aș vrea să vă fac o rugămintă... Eu sunt doamna Sotirescu, rudă cu d-l Comăneșteanu...

— Da?!

— Aveți o poliță a sa neiscălită...

— Neiscălită?

— Nu. Vream să zic iscălită în alb...

Greșeala această o făcu să se roșească și mai tare.

— Mă întrebați un lucru, la care meseria noastră ne împiedică de a răspunde. Cu toate astea, fiindcă sunteți rudă cu d-l Comăneșteanu, socot că pot să vă spun că așa este: avem o poliță a d-sale, iscălită în alb, și suntem autorizați de corespondentul nostru din București s'o negociem pentru 15 mii de lei. Noi n'am voit s'o luăm pe socoteala noastră, fiindcă nu avansăm bani decât numai la comercianți și pe termen scurt.

El păru a se gândi. Apoi adause:

— Mă mir însă că d-l Comăneșteanu caută bani în orașul nostru, mic și fără capitaluri, când ar putea să găsească așa de ușor la București.

Tăcu și păru a se gândi din nou. Tincuța încetul cu încetul, se liniștea. El iar urmă:

— Afară numai dacă n'o fi vrut să nu-l afle familia...

— Da, dar iată că noi tot am aflat.

Bancherul înălță din umeri, ca și cum ar fi avut nevoie să se desvinovățească:

— Ce să fac!... Eu bani n'am: trebuia să-i caut la cineva. Aici în oraș, afară de boierul d-voastre și alții doi-trei, toți sunt datori.

— Da?

— Da. Averi sunt, dar lumea s'a învățat rău: un an face bucate bune, le vinde și le mănâncă; la anul nu se face nimic, sau grăul n'are căutare

*asta e fost boala
boierilor la 1890 si
a taranilor impozitati
la 1918 (apoi veni
comerciantii din 1932)*

și intră în datorii... Sunt puțini boieri la noi cu-
minți, cum este al d-voastră... Așa că eu, neputând
să merg la dumnealui după bani, am mers la d-l
Nichitachi.

— Și la altcineva n'ați mai fost?...

— La nimeni, pe cinste.

— Atunci vă rog să trimeteți polița înapoi... Se
poate?

Dânsul se gândea, uitându-se în pământ:

— Se poate... dar pierdem comisionul.

— Eu nu înțeleg mult din asemenea afaceri, zise
Tincuța însuflețită, dar vă rog, dacă se poate să
restituieți polița, restituiți-o, și mă veți îndatora foarte
mult... La orice nevoie, voi fi gata să vă servesc pe
lângă bărbatu-meu...

Evreul cel tânăr ieși să se înțeleagă cu cel bă-
trân, și Tincuța îi auzi în cealaltă odaie. După câ-
teva minute intrară amândoi. Bătrânul, cu un aer
mai de cămătar și mai umilit, se înduioșă în fața
Tincuței și-i făgădui să trimită polița înapoi, dar
o rugă numai decât să stăruie pe lângă bărbatu-
său ca să facă totul să nu se aprobe licitația
spitalului. Intră în detaliuri de prețuri, invocă in-
teresul orașului, pleda ca un avocat, acuzând
pe Haim că era un „jidan *impisibil*”. Tincuța se
uita la el, gândindu-se în ce straniu mod se în-
curcă ițele intereselor, cum intră cineva din bun se-
nin în intrigi, cum începe să mintă și să se pre-
facă, fără nici un gând. Ii rugă s'o ierte (aducân-
du-și aminte de cele ce auzise din colțul dulapului),
că de astă singură dată nu putea să le fie de nici
un folos, deoarece apucase și făgăduise altora... și
astfel avu aerul în fața lor că se amestecă în tre-
burile bărbatului său, ea, care niciodată nu se gân-
dise la astfel de lucruri.

Bătrânul se uită lung la celălalt, și după aceea
făgădui Tincuței că înapoiază polița. Ea surprinse

cu mirare o expresie de nespusă *tinerețe* în ochii evreului bătrân când privea spre fiu-său.

— Aista nu-i *cuptiul* de jidan, zise el, bătându-l pe umăr. Dacă nu ar semăna la mine, aş zice că nu este al meu.... Dar are inima dela mamă-sa, Dumnezeu s'o ierte.

Și bătrânul luă, cu mâinile lui, galbene de țigară, mâna Tincuței, și-i istorisi până la ușa cât era de bună răposata „soție a meu”; cum trimisese pe tânăr să facă școala de comerț din București, ca să devie bun „rumun” și așa mai departe.

Tincuța ieși, mișcată de vorbele evreului și se urcă în trăsură, ușoară, fericită, deplin încredințată că scăpase pe Mihaiu dela mare pericol.

Tincuța iubia pe Mihaiu de mult. După ce el plecase în străinătate, ea îi scrisese la început, cum se învoiseră la cea din urmă plimbare în luntre, fără teamă și fără înconjur. Dar după prima venire a lui Mihaiu în vacanțe, cei doi copii ce se despărțiseră jumătate plângând, jumătate râzând, se regăsiră schimbați. Fiecare se miră de prefacerea ce luase celălalt: lui începuse să-i crească mustățile, să i se accentueze liniile, să i se îngroașe vocea; ei i se micșorase talia, i se umpluse pieptul, își schimbaseră pieptănătura. Tincuța găsia că Mihaiu își păstrase prea mult din grația de adolescent crescut între femei, ce o avea la plecare; el deasemenea că Tincuța devenise de o sensibilitate supărătoare, era distrată, plină de amor propriu.

În adevăr, fata trecuse prin criza prin care trec toate semenele sale, când, între 16 și 20 de ani, încep a fi luate în băgare de seamă, mai cu seamă dacă sunt frumoase și au zestre. I se împlineau toate dorințele, i se deschideau ușile, i se arăta lumea pe latura petrecerilor. Fusese la București cu Sașa, mersese la teatru, la două-trei baluri; plăcuse tinerilor; jucase până noaptea târziu, îmbătată de farmecul valsurilor; gustase, în fine, din amăgitoarea fericire a tuturor fetelor tinere, și adusese în liniștea ei de acasă umbra nehotărîtă a unei vieți nouă.

Iar acasă întâlnea aceleași chipuri: pe subprefect, doi-trei prieteni bătrâni, pe Tănase Sotirescu, poreclit Scatiu, și atâta tot. Astfel că, negăsind în nici unul asemănare cu ceea ce începuse să viseze, își

făuria o lume primejdioasă de iluzii; citea cu ne-sațiu romane fantastice, din care sărea pagini în-tregi de descrieri, fiindcă numai amorul o interesa. O închipuire de sine nesănătoasă lua locul naivi-tății de până aici, ceea ce făcea să găsească pe ai săi și casa lor plicticoasă. Era vieța, care-și cerea drepturile sale. Coana Sofița, la fiecare nemulțumire a fetei, revenia cu aceeași vorbă:

— Mărită-te. Du-te la casa ta, și fă cum îți place.

Ea ținea mai mult ca oricând să dea pe fiică-sa lui Scatiu. Vechea ei teamă de moarte o îndemna să închidă ochii asupra cusurilor ginerului: „e cam bătrâior; da e om de ispravă, harnic, bogat,— ce mai vrei?” Conu Dinu înălța din umeri, dar mărturisirea ce i-o făcuse nevastă-sa, că-i era frică de moarte, că nu se simțea bine, îl impresionase. Scatiu scos mereu înainte de Coana Sofița, azi cu daruri, mâine cu o nouă cumpărătură de moșie, în-cepuse să fie tolerat.

În sufletul fetei, dorința de a trăi de sine, de a fi stăpână în casa sa, de a vedea și primi lume, se amesteca în mod nehotărît cu chipuri noi din București, cu chipul lui Scatiu, cu vieța la oraș. Calitățile solide ale firii sale păreau deocamdată că sunt puse de o parte, și numai frivolitatea vârstei plutia la suprafață. Imagina lui Mihaiu îi turbura câteodată planurile, însă era imagina unui copil, pe când ea era acum fată de măritat.

Când auzi că băiatul se întoarse din străinătate, avu câteva bătăi de inimă și mai cu seamă o ne-spusă curiozitate de a vedea cum era acum Mihaiu. Iar când îl văzu, devenit aproape om, cu vocea puternică, cu mustața înfiripată deabinele, și totuși zicând Sașei ca mai 'nainte „maman”, cu grație și măsură în toate, dânsa se simți oarecum umilită. El deasemeni o găsi schimbată, cam pretențioasă,

*toate acestea nu erau
pentru a lăsa Tinca
pe Tănase (acest Tănase
era cum e fost omul
în viața la țară
nu se învâta asupra
vinișii părinților.*

gata să se supere la fiecare glumă și numai după ce Sașa îi spuse despre planurile de măritiş ce se făceau pe socoteala Tincuței, înțelese, în parte, noua ei fire și tăcu.

Astfel iarna, după întâia venire a lui Mihaiu, fata se mărită după Scatiu.

Dela cea dintâiu zi până în momentul când o întâlnim ieșind dela zaraf, vieța Tincuței fu o luptă neîntreruptă cu necazurile.

La un an după căsătorie i se născu fata, la doi ani muri mamă-sa, mai pe urmă Conu Dinu căzu la pat, — iar în tot lungul vremii aceștea, lupta zilnică cu mojiicile lui bărbatu-său și cu răutatea soacră-sei. Negreșit toate iluziile lunatece din înaintea căsătoriei se împrăstiară ca norii la vânt. Le luă locul, o vieță de provincie, placidă, monotonă, cu scene desgustătoare de ale Coanei Profire, cu satisfacții de amor propriu rău alese, precum rochii bogate ca să n'o mai întreacă alta, chefuri și chiolhanuri când venea vremea alegerilor, iar restul timpului economii supărătoare. Fală în toate, casă mare, două pianuri, reviste străine, seră cu flori, etc., dar interdicție pe toată linia de a se folosi cineva de ele. Mai cu seamă a cânta la piano și a ceti sau a învăța limbi străine și a le vorbi, erau pentru Scatiu lucruri nesuferite.

Astfel, dela început chiar, calitățile statornice ale Tincuței, cari fuseseră întunecate un moment de nebunia trecătoare a vârstei, îi fură de mare folos, ca să poată răbda viața mai departe.

După alți doi ani, revăzu pe Mihaiu, jenată, tremurătoare, vorbind puțin, de teamă să nu-i pară provincială. El era sufletește acelaș. Soră-sa îi spusese de traiul Tincuței, și el căuta s'o mângâie tihnit, limpede la minte, fără nici o amintire de altădată, dând lui Scatiu o importanță serioasă. Trecură astfel la țară două luni, cari pârură Tincuței

fermecătoare. Mihaiu plecă din nou, pentru a-și termina învățăturile.

După a doua lui plecare, Tincuța rămase singură, atât de singură și de nefericită cum nu se simțise niciodată. Viața ei cu bărbatu-său îi părea o monstruozitate. Il privea dusă pe gânduri, încremenită, cum ai privi într-o prăpastie adâncă în care a căzut cineva. Din norocire, Scațiu se alese deputat și se duse la București, de unde nu venea decât la o săptămână ori două. În lipsa lui, dânsa trecea nopțile albe, cetind tot ce-i cădea în mână, rămânând ceasuri întregi cu cartea căzută pe pat și cu ochii țintă pe un punct din aer. Cel mai mic lucru o făcea să plângă. Când adormea, somnul îi era plin de visuri. Visa totdeauna pe Mihaiu, în fel de fel de împrejurări, că sbura, că murea, că se plimba cu dânsa la Paris, cum vorbiseră în luntre, că-l rănea cineva — și se deștepta tremurând, înfiorată toată ca de friguri. După ce se liniștea, întorcea perna pe partea cealaltă, își ridica părul moale de pe frunte și se gândea la dânsul. Il iubea? Acesta era amorul? Ea nu știa. Simțea numai că ochii ei îl caută prin întuneric, prin lumină, aproape sau departe, peste tot, și că o neînfrănată dorință de a-l strânge la piept ca pe un copil, de a-l încălzi, de a-i face bine, ca o rândunică unui pui, îi frământa toată firea. Sașa, care îi fusese totdeauna simpatică, îi era acum dragă. Se uita la dânsa lung, fiindcă în privirea ei adâncă găsea aduceri aminte de dânsul; o oprea câteodată din râs și-i zicea încet: „ia mai râzi, e așa de frumos!”... ceeace făcea pe Sașa să râză și mai tare.

Dar Sașa se ducea la București, iar ea trebuia să vină acasă. Petrecu o iarnă pustie, fără o mângâiere dela nimeni. Tânase începea să dea în părția politicii, și-o înnebunea cu gogomâni prinse ici și colo prin coridoarele Camerii. Soacră-sa o revolta

*de pentru că se crede
ca datorită părinților
este, mamei și că
și diploma, (educația
și formarea
și-o face fucare sing
est și poate sau de loc*

prin simpla ei ființă, buhavă și trivială. Nimeni n'o înțelegea.

Și era un noroc că n'o înțelegea nimeni, fiindcă numai decât ar fi ghicit secretul ce cu atâta dragoste ascundea în suflet.

După câteva luni dela a doua plecare a lui Mihaiu, se deprinse cu această nouă formă de traiu. Nu mai dormea și slăbea, dar era mulțumită: vieța ei avea un țel, inima ei bătea fiindcă bătea inima lui.

Când în toamna anului viitor se întoarse Mihaiu definitiv, ea îl așteptă la țară, cu toți ceilalți, liniștită, dusă pe gânduri în zarea în care călătoriau cocorii. Numai Mateiu părea a bănuși ceva, dar cu firea lui bună nu îndrăznea să ridice capătul vălului ce acoperea toate. Odată, pe când ședeau amândoi în cerdacul dela Comănești, Tincuța dusă cu ochii în gânduri, — Mateiu se uită lung la dânsa, îi mișcă binisor o viță de păr de pe tâmple și atin-gându-i fruntea cu degetul, îi zise:

— Ce se petrece aici?

Ea îl privi zâmbind.

— Cine știe!...

În sfârșit, Mihaiu, sosi.

Erau din nou cu toții la gară, ca la întoarcerea din străinătate a lui Mateiu. Dar, de sigur, nici atunci și nici acum nu palpitase o inimă mai nerăbdătoare în pieptul cuiva, cum palpita inima Tincuței. Când îl văzu coborîndu-se din vagon, se strânse de brațul Victoriei cu putere, iar când fata se re-pezi să îmbrățișeze pe frate-său, ea se retrase cu un pas înapoi. Intinse mâna lui Mihaiu zâmbind, dar cu ochii înnotând în lacrimi pe cari însă într'o clipă bucuria și căldura lăuntrică le absorbi.

Petrecură toamna văzându-se aproape în toate zilele. Tincuța era fericită; îl știa aproape de dânsa și nu dorea mai mult. Nimeni nu ghicea starea su-

fletului ei. Sașa cunoștea nevoile Tincuței, în viața cu Scatiu, și-i respecta tăcerea. O vedea de câtva timp mai slabă, dar i se părea și mai senină. Se deprinde omul cu toate în lume când are voință și demnitate, gândea Sașa.

O singură dată se simți Tincuța în primejdie. Venise spre seară la Cămănești și nu găsisese pe nimeni: Sașa și fetele erau la plimbare pe jos. Ea sta în cerdac, singură. Iși scoase pălăria și se uita în apusul soarelui, când văzu pe Mihaiu intrând pe poartă, călare. El veni drept la dânsa, mirat de tăcerea ei, și o rugă să se ducă împreună după fete. Ea nu prea vrea. Găsia că era cam târziu. Se uită la el, zâmbind. Mihaiu îi luă pălăria de pe masă și i-o puse în cap, cu grije și temere să nu-i strice pieptănătura. Ea se sculă încet, coborî scările și porni alături de el, tăcută. Dânsul vorbea repede, istorisea glume, căuta s'o înveselească și să îndepărteze jena ce o stăpânea. Turică le sări în drum să le spună încotro apucase fetele. Vreo câteva radicale de-ale lui fură binevenite. Mihaiu făcu haz:

— Toate se schimbă în lumea asta, numai Turică nu.

După aceea tăcu și el, mergând domol lângă Tincuța. Se păru că vremea din urmă îl prinde și pe dânsul, cu melancolia celor ce au fost și nu mai sunt. Dar își reveni în sine numai decăt. Se întoarse către dânsa râzând:

— Ce teribili suntem!... Ia să grăbim pasul...

Și luă mâna Tincuței, o trecu sub brațul lui și începu să meargă mai repede.

— Minunată vreme! Dacă ar ține așa mai mult, să nu fim siliți să plecăm curând la București!

Ea tăcea. Ieșiseră din sat și se îndreptau spre heleșteu. Mihaiu se opri deodată.

— D-ta nu zici nici o vorbă. Poate că nu voiai să vii la plimbare... Să ne întoarcem.

— Să ne întoarcem, zise ea, ridicând ochii spre el. Aș fi dorit să mergem spre malurile heleșteului, însă cred că e târziu.

Și, însuflețindu-se, îl sili să se întoarcă, dar se rezemă cu încredere de el. Soarele apusese de tot. Amurgul punea un fond de argint liniilor satului, ce se tăiau cu putere în fața clarului-obscur.

— Cum trec toate, — nu-i așa?... zise ea tremurând. Mă gândesc la drumul dumitale pe lac... de-acum cinci ani.

El îi luă mâna și se plecă binișor spre dânsa, căutând parcă să nu-i deștepte amintiri triste. Ea îi făgăduise în plimbarea de care vorbea să nu se mărite.

— Și eu m'am gândit adeseaori, zise Mihaiu, și mă gândesc încă... Ce a fost frumos în viața noastră trebuie să ne rămână în suflet. Mai mult nu putem cere dela firea omenească, ale cărei meniri sunt așa de nesupuse nouă.

Tincuța simți un val de căldură că i se urcă dela inimă spre tâmplă. Iși rezemă capul de umărul lui și se opri.

— Te rog... Nu pot să mai umblu... Lasă-mă pe prispa unui țăran și du-te de-mi adu trăsura.

El voi să trimeată pe cineva în locul lui și el să stea lângă dânsa, însă ea nu primi. Ii strângea amândouă mâinile în mâinile ei zicându-i mereu:

— Du-te!... Te rog!... Te rog să te duci, să nu ascuți mâinilor mele!...

Și el se duse, îi aduse trăsura, o așeză binișor într'un colț și se despărți de dânsa. Astfel trecu acest val primejdios. Și trecură încă doi ani.

Dar fiecare an săpa o dungă mai adâncă în inima ei. Vara, când putea trăi aproape de dânsul, înviora. Restul timpului se necăjia cu bărbatu-său, pirotia de frig în pustiul luxos de acasă, fără nici o speranță.

VI

Veneau sărbătorile Crăciunului, și cu ele se apropia sosirea ministrului și prin urmare a lui Mihaiu. Tincuța alerga de colo până colo, ca toate să fie la locul lor, îngrijite și curate. Prefăcu o parte din casă, găti odăile musafirilor, puse cu mâna ei câteva lucruri neînsemnate în camera lui Mihaiu, între cari un portret al mamei lui, și așteptă.

Când se gândea la ce făcuse, ducându-se la evreul cu polița, se rușina singură. Dar pe de altă parte era încântată; scăpase pe Mihaiu din ghiarele lui bărbatu-său. Scatiu așteptase pe Isidor a doua zi, însă în locul lui venise Nichitachi să-i spuie că „au pierdut locmaua”³³ de oarece *junele* găsisse bani la București.

Tănase nu mai pomeni nimic Tincuței. Însă din vorba lui cu nevastă-sa, rămăsese în mintea ei expresia brutală „să-și ție madama dela Paris”. Va să zică Mihaiu avea o amantă. Era oare cu puțință? Era cu puțință că el, omul cel mai delicat, cel mai fin, în jurul căruia mintea ei vedea numai senin, să se asemene cu Nichitachi sau cu bărbatu-său, cari la București făceau tot felul de necuviințe?... Se tot gândea mereu. O durea capul gândindu-se. Ar fi voit să întrebe pe Tănase, însă se temea să nu deștepte bănueli.

Intr’o dimineată, împărțitorul aduse o scrisoare, care amări inima Tincuței.

După ce ea ieșise dela Isidor zaraful, tânărul

33) Vezi p. 31.

bancher se ținuse de cuvânt și înapoiase numai decât polița, însoțind-o cu o explicație confidențială către corespondentul lui din București, în care îi povestea cum venise d-na Sotirescu, ce-i zisese și pentru ce o ascultase. Corespondentul arătase lui Mihaiu cele cuprinse în răspunsul zarafului din provincie.

Deocamdată Mihaiu rămase foarte mâhnit: era incredințat că lucrul pornea dela Sașa. Negreșit, el se ascunsese de dânsa, și ea, la rândul ei, se ascundea de el. Atunci firea lui dreaptă îl duse în fața soră-si, căreia îi spusese pentru ce îi trebuiau banii, lăsându-i să înțeleagă, cu glume și vorbe bune, că își da bine seama de ce făcea, și că deși polița era în alb, instrucțiunile bancherului erau limpezi, dobânda fixată și celelalte. Sașa râse de dânsul, îl incredință că nu pricepea o iotă³⁴ din toată încurcătura asta și îl ajută să ia banii dela Bancă.

Mihaiu nu mai înțelegea nimic nici el. Atunci scrise Tincuței o scrisoare jumătate glumeață, jumătate ironică, care ar fi trecut cum ar fi trecut dacă n'ar fi cuprins sfârșitul, în care zicea, că pentru cauze neprevăzute, e silit să nu mai însoțească pe ministru.

Tincuța, care era deprinsă de mult cu toate, cu asta nu se putu deprinde. Răspunse lui Mihaiu cu violență, spunându-i adevărul, scurt, și rugându-l să nu mai adauge la cupa de amărăciuni cea din urmă picătură. În aceeași zi se îmbolnăvi.

El, primindu-i răspunsul, rămase încremenit. Cât rău îi făcuse fără voie!... Ce prăpastie era în sufletul ei!... Ii era necaz și rușine de cele întâmplate, mai ales de ironia din scrisoare. Umblă câteva zile fără căpătâiu, trist, căutând să uite.

În vremea asta Scatiu se da de ceasul morții. Se întrunea în toate zilele cu deputații și senatorii din

34) Fig. nimic, cătuși de puțin

majoritate, la el acasă, unde venea și prefectul, câteodată și unul sau doi subprefecți mai isteți, spre a pune la cale primirea ministrului. Primarul orașului umbla din prăvălie în prăvălie, ca pe vremea alegerilor, rugând lumea să iasă la gară cu mic cu mare. Negustorii erau invitați să curețe străzile, fiecare până la jumătate, ca apoi „serviciul municipalității”, să ridice noroiul. Unii zâmbeau la auzul acestei pompoase calificări, deoarece „serviciul” în chestiune se compunea din două cărucioare desfundate, cari mai mult murdăreau decât curățau ulițele. Se luară măsuri să se umple cu pietriș toate gropile și hârtoapele ³⁵ din drumul ministrului; se hotărî trăsura care va avea să-l aducă dela gară, și neapărat se alese „carâta ³⁶ d-lui Sotirescu”, o cloșcărie de când lumea, cumpărată la mezin și dată acum, în vederea evenimentului, pe mâinile lui Ferenz caretașul; se ordonă subprefecților să aducă de prin prejur țărani chiaburi, și altele. Mare neînțelegere asupra persoanei care trebuia să se urce în trăsura cu ministru: prefectul ori primarul? Unii ziceau prefectul, alții primarul.

— Mă rog, pardon, ia să ne înțelegem, zicea d-l Alexandriu, partizanul prefectului: cine reprezintă pe onoratul guvern?

— Ia slăbește-mă, nene, cu onoratul guvern! D-l ministru vine aici în casa noastră; or mandatarul nostru este d-l primare.

— Ba pardon, să mă iertați! d-l ministru vine el oare în oraș sau în județ?... Aud? Vine în județ. Atunci cine reprezintă interesele județului față cu onoratul guvern?

— Consiliul județean, zise unul: să se urce în trăsura cu toți consilierii.

Un răs general însoți propunerea. Alexandriu se

35) Crăpătură mare și adâncă, groapă în drum săpată de apă

36) Trăsura elegantă.

înfuriă: — Ia mă rog, să nu facem comicării. Eu nu sunt de ieri de alaltăieri scos la lume ca dumnealui; că am văzut când a primit Napoleon al III-lea pe Impăratul Rusiei, și pe Vodă când a primit pe Marele Duce Nicolae, și când a strigat Gambetta „vive la Turquie, Monsieur!”.

— Floquet, Floquet, coane Tudosie: a strigat vive la Pologne, nu vive la Turquie, zise prefectul.

— Floquet, Gambetta, tot un drac.

Scatiu râdea mai tare decât toți ceilalți de *bofonatele* bătrânului Alexandriu, așteptând, roșu și energic, să vadă lui ce rol îi dau.

În sfârșit, hotărîră să-l însoțească prefectul, până la *palatul* prefecturii, iar primarul să-i ție un *speech*³⁷ la gară; când o fi să meargă acasă, să-l însoțească Scatiu. Acesta se apăra cu gura jumătate, încurcând fraze fără rost: „că mi s'a îmbolnăvit nevasta tocmai acu, mă n'ștelegi dumneata, când îmi ard călcările de treabă, cu afurisita asta de *enfluență*.”

În adevăr, de când se îmbolnăvise Tincuța, el umbla forfota de colo până colo, trântind ușile, înjurând slugile, dând dracului pe toată lumea. Alerga dela grajd, unde vizitii frecau *alămurile*, până la sofragerie, unde Costea freca argintăria, făcând din treacăt observațiuni caraghioase, cu privire la puținele dela streșini sau la curcanii ce umblau prin curte³⁸. I se auzia vocea până în vecini, strigând argatul:

— Ioane! Ioane! da n'auzi, mă afurisitule!

Omul săria din bucătărie, cu căciula în mână:

— Porunciți, Coane.

— Nu vezi curcanii ăia cum se plimbă prin curte?

— Păi ce să le fac?

— Să te ia dracu și pe tine și pe ei!... Cotinează n'ai mă, să-i închizi?

37) Cuv. engl. o cuvântare.

38) Ed. I umflați și gravi ca în vremea cea bună.

— Ba este, boierule... Iacă mă duc să-i închid.

— Da puținile alea de ploaie?... Le-ați întins pe toate acuși, când vine Ministru!...

— Păi ce să le fac, Coane?... doar să le închid și pe ele cu curcanii.

— Nu, boule, să le pui în șură la locul lor...

„Acuș când vine Ministru” era lozinca cu care lovea în cap pe cine întâlnea. De se întâmpla să-i ceară cineva ceva, răspundea totdeauna cu aceleași cuvinte:

— Acuș ți-ai găsit și tu, când vine Ministru?

Se chibzuse el că un fecior singur nu ajunge, și chemase pe teleliță³⁹ să-i aducă încă unul, vremelnic. Costea se simțea insultat de această lipsă de încredere, și dela cea dintâiu întâlnire se ciocni cu adversarul său, dându-i o sfântă de bătaie de-l umplu de sânge. Tănase se înfuriă ca un balaur, bătu pe Costea și-l dete afară, iar în locul lui aduse pe celalt. Feciorul cel nou n’avea haine. Atunci Tănase porunci Madamei să scoată o veche giubea⁴⁰ de frac ce o avea el de când pământul, și-l îmbracă. Când dete Tincuța cu ochii de el, vârit în fracul lui bărbatu-său, ca un câine cu valtrap,⁴¹ sări din pat, bolnavă cum era, chemă pe Tănase și-l rugă să aducă pe Costea înapoi, că altfel se făceau de ocară. Dânsul strigă, înjură, blestemă, dar trebui să se supună, fiindcă n’avea încotro. Porunci din nou Madamei să ridice fracul din spinarea feciorului, îi dete 2 franci și-l trimise să se plimbe, aducând iarăș pe Costea.

Când venea seara, cădea de osteneală și se culca dela 8. Intre o înjurătură și o glumă, istorisea Tincuței cele pretrecute în adunarea de cu ziua, încercând

39) Femeie care plasează slugi.

40) Haină largă de postav, lungă până la pământ, purtată odinioară de boieri deasupra anterului.

41) Cioltar, pătură frumos țesută și înflorată ce se pune pe spinarea calului

să repete vorbele lui Alexandriu, pe cari nu le brodea de loc. Incurca pe Gambetta cu împăratul Rusiei; pe Floquet îl chema „ăla, de, care era la Paris când cu trecerea Rușilor”. Auzise ceva, dar nu putuse ghici înțelesul cuvintelor franțuzești:

— Aia, cum dracu-i zice...

— Cine, omule?

— Ei, asta-i!... Dacă nu-ți aduci aminte nici atâta lucru la ce-ai mai învățat franțuzește!...

Tincuța prinsă de friguri, se uita la el cu ochii mari, căutând să pătrundă încureătura din mintea lui sucită.

— Dar cu *spiciu!*... Auzi *spiciu!*... Să-i dai o palmă grecoteiului boierit, să se ducă de-a vândă-lacu!⁴².

Bănuia el că *speech* însemna discurs sau așa ceva, dar vorba i se părea atât de caraghioasă, încât chiar a doua zi, când se îmbrăca, o mârâia mereu printre dinți:

— *Spiciu!*... Auzi dumneata, *spiciu!*...

Intre două accese de tuse, mai făcea câte o cruce, mai trăgea o cismă, și iar se lega de Alexandriu și de Floquet: „cum dracu-i zice, frate!”

În sfârșit ziua cea mult dorită sosi.

Scatiu se sculă de dimineată, dete o raită pe la grajd să cerceteze starea sufletească a *cailor celor mari* din cari unul era cam nărăvaș; sculă pe vizitiul de oraș, precum și pe Stoica, care se puseră numai decât să se radă unul pe altul; inspectă „carăta” mișcându-i roatele; inspectă cerul. Toate păreau în bună stare, afară de acesta din urmă, care amenința cu ploaie.

Se duse sus și se puse să se îmbrace. Ministrul sosea la unu după 12. Scatiu încercă redingota cea nouă, așteptând ora convenită spre a îmbrăca fracul.

⁴² De-a tumba, de-a berbeleacul peste cap.

Dejună la 10 jumătate, ca să rămână vreme pentru slugi a se găti. La 12 se urcă în „carată” cu Costea pe capră. Vizitiul era îmbrăcat în haine negre, cu legătură albă, de vară, ale cărei capete fâlfaiau pe umeri, cu un joben de a lui Tănase în cap, ce-i cădea pe urechi. Frigul îl cam strângea între umeri, dar trebuia să rabde.

Când s'o ia dela scară, Forgaș, harmăsarul din stânga, începu să sară în două picioare. Gură, biciu, nimic nu se prinse. Tănase se dete jos, începu să injure, lovi cu piciorul în burta calului, dar totul fu zadarnic. Atunci veni Stoica, care cu o fluierătură îl făcu să oia din loc. Stăpănu-său se aruncă din fugă în trăsură, iar vizitiul de oraș, gătit pentru ministru, rămase să vină cu „droșca”.

La gară erau toți în păr: Alexandriu, Panaitopolu, Vasilică Sobor, Iancu Mânzu, Boteșteanu, precum și senatorii Vispescu, Cralea și Polcovnicul Stamate; apoi Directorul Prefecturii cu toți Subprefecții, Primarul, Consilierii județului și ai comunei, Polițaiul în mare ținută, Comisarii și Subcomisarii, Directorul arestului, Șeful garnizoanei, apoi cetățenii alegători, devotații partidului, negustori de toată mâna, cu decorațiile atârinate pe piept; Protopopul, chemat de când cu reforma bisericească, „domnul protoereu”; Directorul Liceului, profesori, institutori, țărani, — în fine tot aparatul administrativ. Judecători nu prea erau mulți, ceace făcea pe unii să creadă că a intrat „ceva bizbiu” între Ministrul de interne și Ministrul de justiție. Afară din gară, ipocomisarii⁴³ călări stau pe la răspântii, așinând drumul oamenilor ce veneau cu carele la încărcat; călătorii dela tren erau duși la hambarul de mărfuri, în mijlocul protestațiilor celor mai țanțoși: câțiva gură-cască priveau la măturătorii Primăriei, cari pregă-

43 Subcomisari.

teau o manifestație impunătoare, dar până una-alta se înglindisau⁴⁴ la cărciuma dela colț.

La ceasul hotărît, trenul intră în gară, domol, solemn, parcă ar fi știut ce înaltă chemare avea el pe lume. La o fereastră sta Prefectul care se dusesse întru întâmpinarea ministrului, rotind niște ochi teribili și făcând semn deputaților să se urce în vagon. Aceștia se urcară, surâzători, îmbulzindu-se care să ajungă mai întâiu.

Când se coborî ministrul din tren, toți cei de față se aliniară dealungul zidului, strânși de comisari, iar prefectul făcu semn ministrului să se oprească. Atunci primarul se apropie de el, scoase dintr'un buzunar o foaie de hârtie și începu: „Domnule Ministru!” apoi se opri căutându-și ochelarii, pe cari și-i așeză în așa chip, încât îl strângeau de nări, făcându-l să vorbească pe nas. Și iar începu: „Domnule Ministru!” Vântul îndoia foile pe care era scris discursul; ochelarii alunecau; câteva picături de ploaie întindeau cerneala spălând vorbele; afară din gară era un chiloman⁴⁵ de nu se mai auzea nici în cer nici în pământ. Cu chiu cu vai logosul⁴⁶ se sfârși. Prefectul prezentă în fugă câțiva *cetățeni marcați* și trecu înainte, pe covorul ce era întins dela clasa I-a până la ieșire. Aci, zarva era la culme. Pietrișul aruncat de curând făcea să hârșie roatele trăsurilor, ipocomisarii călări pe bidivii⁴⁷ plini de noroiu, strigau la birjari să ție rândul, feciorii chemau pe vizitii, călărășii dau cu pumnul în capul cailor.

Când se ivă prefectul și ministrul, trăsura lui Scatiu era la scară, cu caii neastâmpărați ce o smuceau din loc la fiecare moment. Costea ținea ușa

44) A petrece, a se distra.

45) Galăgie, amestec de țipete, vaete sau râsete cu hohot.

46) Cuvântare, discurs.

47) Cal arăpesc de călărie.

cupeului deschisă, dar ministrul nu brodia clipa când să intre fără a se lovi. După oarecare chibzuială, marele demnitar al Statului se aruncă deodată la voia întâmplării și căzu pe perne. Prefectul făcu și el tot astfel, iar Costea se urcă pe capră. Când însă s'o ia din loc, pace. Forgaș sărea în două picioare ca la circ, sforăia, mușca zăbalele, până ce prefectul, pierzând răbdarea, se dete jos. Scatiu turba de mânie: ar fi dat cu cuțitul în cal, de nu i-ar fi fost rușine. Atunci, furios strigă la Stoica să vie numai decât. Vizitiul de oraș trebui să renunțe la gloria de a purta pe ministru, iar cravata lui de mătase trecu din nou în slujba droșcei de toate zilele. Stoica liniștit, cu vorba lui lătăreață pofți pe prefect să se urce fără teamă, că „așa se joacă băiatu: mă rog, cal tânăr, nu-i?”

Și astfel se înșirară trăsurile una după alta, în goana cea mare, către palatul Prefecturii. La aripa din dreapta a trăsurii ministrului venea polițaiul orașului, călare, deabia ținându-se pe cal, sgduit și frământat, ca vai de el, căci, deși era aprig la chip, în fond era un biet creștin, care nu avea alte aptitudini spre a deveni „Prefect de Poliție”, cum își zicea el, decât nevoia de slujbă.

Pe drum, Tănase, în trăsură cu Panaitopolu, își vărsa focul pe socru-său, care-l pricopsise cu Stoica:
— Mi-a învățat caii cu nărav, domnule!... Cine crezi că mi l-a colăcit?⁴⁸ Tot socru-meu.

Apoi se miră că nu văzuse pe Mihaiu.

— Nu înțeleg de ce n'a venit văru-meu...

Panaitopolu se uita la el cu coada ochiului, gata să-l umfle răsul de rudenia cu Comăneșteanu, dar Scatiu sări iar la Stoica:

— Al dracului țigan, domnule: vezi dumneata cum a învățat el calul să sară în două picioare când

48) Vezi p. 9.

îl mână altul, și să fie blând ca un miel când ia el hățurile!

— Pui de hoț de pe Bărăgan, măi Tănase!... Știi tu ce alegi.

Panaitopolu era un grecotei, îmbogățit ca și Scațiu, și mofturile la el nu se treceau. Râdeau amândoi, uitându-se unul la altul.

Dela prefectură Ministrul trecu la primărie; dela primărie, la spital; dela spital la arest. În vremea asta, regula hotărîtă mai dinainte, cu însoțitorii, rămase baltă, de vreme ce Ministrul ceruse să-l urmeze prefectul peste tot. Tănase venise acasă și aștepta.

Tincuța, rămasă singură, după plecarea bărbatului său la gară, se sculase bineșor din pat, se gătise cum putuse, uitându-se tristă, la umerii transparenți de slăbiciune și se așezase pe o canapea. Ea spera să vadă în curând pe Mihaiu. Când dete cu ochii de bărbatu-său, încrunțat și solemn, înțelese numai decât ce se petrecuse. Dânsul povesti isprăvile cailor, frângându-și mâinile că l-au făcut de răs: înjură pe Stoica și pe cine i l-a dăruit; bătu din picior la dânsa că și-a găsit să fie bolnavă tocmai în așa momente grele; batjocori pe Mihaiu că nu venise. Ea îl privea lung, cu lacrămile în ochi; i se părea un nebun, scăpat dela balamuc. Nu zise nimic ca de obicei, lăsându-l să se potolească singur.

Din nenorocire, tocmai atunci intră pe poartă cupeaua, fără ministru. Acesta se săturase de săriturile *harmăsarilor*, și rugase să i se dea o birjă.

Când văzu Scațiu că i se întoarce trăsura goală; pricepu dintr'o clipă ceea ce se întâmplase. Atunci, în adevăr, păru că înnebunește. Galben ca un mort, fără a rosti un cuvânt, se repezi la revolver, ieși afară și împușcă pe Forgaș, înhămat cum se afla, descărcând câte șase focuri în el:

— Na, na, na să te înveți să mai sări altădată!

După aceea aruncă revolverul și se năpusti asupra lui Stoica. Acesta crezuse că-l omoară și pe el, și de frică o luase la goană spre fundul curții, sperând să poată încăleca peste zid și să fugă. Dar Scatiu îl ajunsese din urmă, îl înhăță de chică și-l duse târâș până în curte, unde îl bătu hoțeste. După ce răsuflă bine, îi lăsă pe toți grămadă și se urcă sus.

Stoica se sculă din noroiu, fără a zice un cuvânt; își îndreptă părul în cap, din care scotea vițe întregi smulse de stăpănu-său, și se apropie de cal. Acesta căzuse din ham într'un lac de sânge, își întinsese capul pe pământ și trăgea de moarte. Ochii lui limpezi, se uitau la Stoica, fără vieată. Gema câteodată din fundul plămânilor, ca un om. Carnea tremura pe el, ca înfiorată de durere.

La vederea calului murind, Stoica se aruncă la pământ, lângă botul lui, și începu să se bocească țigănește:

— Calule, sărmanule, te-a mâncat fript stăpănu-tu, da-r-ar Dumnezeu să i se usuce mânușita cu care te-a împușcat!...

Săriră slugile celelalte să ridice leșul, să deshame calul rămas și să pună trăsura la loc, dar nu fu cu putință să scoale pe Stoica de pe botul lui Forgaș. Atunci Bănică și cu argații îl luară pe sus; aduseră o droagă în care puseră calul împușcat, îl acoperiră cu paie și-l duseră la câmp; spălară pe tele de sânge de pe jos, — și astfel totul păru re- intrat în ordinea de mai 'nainte.

Dela o fereastră, Tincuța văzuse începutul scenei cu revolverul, și leșinase. Șezuse căzută jos mai bine de un sfert de ceas, și se deșteptase singură, fiindcă nu venise nimeni. Se sculă binișor de pe covor și se apropie de canapea. O durea capul grozav. Ceeace văzuse era oribil. Bărbatu-său nu-i mai

apărea, ca până acum, numai mojiic, ci nebun-furios. Pentru întâiaş dată îi fu frică de dânsul. Dar încetul cu încetul, se linişti: înţelegea că amorul propriu al omului ridicol din naşcare, care pricepe câteodată că e ridicol, e mai teribil decât al altuia. Tot gândindu-se, îşi aduse aminte de tată-său: o fi auzit focurile de revolver sau nu? Poate că nu, fiindcă odaia lui era de cealaltă parte a caselor. Se sculă cum putu şi se duse până la uşa lui, pe care o deschise cu grijă; Conu Dinu dormia în fotoliu. Se retrase încet, aproape fericită: el cel puţin nu ştia nimic din mizeriile ce dânsa îndura.

În vremea asta, Scatiu sta singur în biuro, aprinzând ţigară după ţigară; acţiunea lui de nebun îi descărcase sufletul de neliniştea pe care o grămădise cu încetul toate faptele neobişnuite din urmă şi din ziua aceea. Acum se simţia bine, parcă şi-ar fi desbrăcat o haină care-l strângea. Îşi aruncă ochii pe fereastră, tocmai când ridicau calul să-l ducă la câmp, şi instinctiv, voi să se repeadă la uşă spre a porunci argaţilor să-i ia pielea. Dar un sentiment, grosolan de ruşine îl opri pe loc. Se aşeză din nou pe scaun şi se puse să se gândească: pierduse o mie de franci, preţul calului! Dacă în loc să-l împuşte l-ar fi vândut, se scăpa de el şi nu păgubea nimic. Făcuse o prostie. Şi cu cât se gândea mai mult, cu atât îi părea mai rău; o mie de franci!... Auzi, de aia e bine să nu se pripească omul. Şi cel puţin dacă l-ar fi împuşcat dintr'odată, numai cu un glonţ! Dar nu, îl ciuruisă cu şase gloanţe. Cu toate astea, după un sfert de ceas, chemă pe Bănică şi îi zise să trimită pe cineva la câmp numai decât să ia pielea de pe cal.

Pe când acestea se petreceau la Scatiu, ministrul îşi isprăvisă inspecţiile şi venia spre casă cu prefectul. Înaintea trăsurii lui alerga un gardist călare, iar pe capră era un dorobanţ. Când să iasă trăsura pe

ulița armenescă, gardistul fu oprit de un pâlc de oameni și în urma lui trebui să se oprească și birja Ministrului. Se munceau agenții puterii publice să facă drum trăsorei printre mulțime, dar fără folos: erau vreo sută de țărani ce se grămădeau spre ministru, cu o hârtie în mână. Acesta făcu semn birjarului să se oprească întrebând pe oameni ce voiau: ei, cu căciulile în mână, vorbeau toți deodată, așa că nu se înțelegea nimic. Prefectul le luă hârtia și le făgădui să le dea dreptate, — dar căută să pună jalba în buzunar. Ministrul însă, care nu pricepea nimic, voi s'o cetească...

Era o reclamație a țăranilor dela Ciulniței. Sătui de angarale⁴⁹, de nelegiuiri, de dobânzi, oamenii veniseră, sperați, să se plângă ministrului. Nu mai cereau nimic decât să le dea înapoi pe *boier*, pe Conu Dinu, care din moși-strămoși stăpânise pe la vetrele lor. Se formase cu încetul legenda că ginererele secestrase pe socru.

Ministrul se simți pentru moment umilit că trebuie să meargă tocmai în casa lui Scatiu, și, cu toate lămuririle prefectului că țăranii erau puși la cale de un advocătel din opoziție, se gândi să telegrafieze numai decât lui Comăneșteanu, care, fiind rudă cu Dinu Murguleț, putea să-l lumineze. Ceeace și făcu.

49) Orice dare, muncă la câmp, la șosele pe care o cere proprietarul dela țărani azi orice apăsare orice sarcină grea.

VII

La Scatiu acasă erau pregătite două mese: una pentru ministru și lumea aleasă în sofrageria cea mare; alta pentru „ciurucuri”⁵⁰ într’o odaie de jos. Planurile lui Tănase erau mărețe de tot: el voia să dea ministrului un banchet de 50 de persoane, cu vinuri *răvac*⁵¹, trase și gustărite de Bănică în persoană, dar se lovise de Tincuța care din camera ei, ținea toate din scurt. Ea știa că cea mai mică petrecere în casa lor se sfârșia cu beție, cu lăutari și chiloman, și socotea că ar fi mai cu-minte să nu dea Ministrului privescătoarea acestor scene. El urlă, blestemă, se tângui că dânsa nu se gândeste decât la ale ei, fără a ține seama de alegători, de popularitatea lui. Simția că ea avea dreptate, dar, ca să nu aibă aerul că se conduce de un cap de femeie, el, *dipotatul enfluent* hotărî să împartă invitații în două tabere. Ideea era necuviincioasă pentru cei ce intrau între ciurucuri, dar era practică. Dealtfel subcomisarii, agenții electorali, unii negustorași chiar erau mulțumiți să mănânce departe, în tihnă, cu „sfânta aghiasmă” la’ndemână, decât să se pițigăiască la masa Ministrului.

O barată de scânduri lega sufrageria de sus cu cea de jos, iar muzica militară era așezată tocmai la mijloc ca să se poată auzi din toate părțile.

Ministrul intră în sala de mâncare cam înnorat.

50) Ramășiță de lepădat, ființă netrebnică.

51) Prima calitate de must scurs din struguri.

Scatiu nu știa nimic de ce i se întâmplase pe drum, și socotea că așa se cade să fie un om mare.

Prânzul merse bine, — ce-i drept, cu diferite soiuri de înjurături la adresa lui Costea, mârâite printre dinți. Muzica militară cânta corect, cu d-l Capelmaistru în mare ținută, întors cu spatele spre muzicanți și cu fața spre banchet, uitându-se ținută în ochii Colonelului. Când veni vremea toasturilor, se mai încurcă treaba, — însă toți se țineau la locul lor. Unii râvneau la masa de dincolo, unde limbile se amestecaseră chiar dela al doilea fel de bucate.

De 'ndată ce se sfârși prânzul ministrului, unii dintre cei mai nerăbdători se repeziră la ceilalți. Colonelul care nu prea bătea cu apa, făcu stânga 'm-prejur și se rezemă lângă un șip⁵², cu niște „pus-tiu de profir” (cum zicea domnul Protoereu) de s'arunci culionul⁵³ în câini și mai multe nu.

Mai întru târziu deteră soldaților să mănânce, închiseră ușile bărătcii ce dau spre casele de sus, și astfel sgomotul păru a se liniști. Pe la miezul nopții, Ministrul ostenit de drum, se retrase. Toți răsufară.

Când însă s'adoarmă, muzica militară începu din nou. Chip era ea ascunsă într'o odaie de jos, dar te joci cu tromboanele și cu piculina!... Mai ales era un afurisit de solist cu cornul, care pusese mâna pe o doină; și ți-o freca, și ți-o învârtea, de gândea că-și dă duhul în trâmbiță. O lua de jos, lung, târăganat, și se urca la deal ca un hain, și iar o mai ținea, și iar se urca, până prindea două note ascuțite, pe care le sfrichidea un ceas.

Bietul ministru se foia în pat, își trăgea plapoma pe ochi, își înfunda capul în perne, nădăduind că doar l-o ierta Dumnezeu să adoarmă. Când însă

52) Mold. sticlă, carafă.

53) Potcap de catifea fără boruri.

să-l fure somnul, cornistul se întorcea cu trâmbița tocmai în partea aceea, iar cele două note de sus străbăteau văzduhul ca două săgeți nevăzute, și se înfingeau în urechile ministrului. El se scula pe marginea patului, uitându-se în jos fără nici o nădejde:

— Ei, bată-te de om!... zicea el.

În vremea asta, boierii de sus se duseră la cei de jos și beția se întinsese în toată strălucirea ei. Incredințați că nimic nu ajungea până la Ministru, urlau și schelălăiau ca într-o menajerie. Fiecare dăduse drumul firii sale. Revizorul școlar se desbrăcase de haină, și bot în bot cu protopopul, cântau bisericește, dând cu pumnul în masă ca să ție măsura.

— Pe glasul al 7-lea, popo!...

Răgușit de atâta sbierat, protopopul deabia mai cârâia, scoțând câte o notă de cocoș cu țâfnă,⁵⁴ cu capul plecat spre revizor și cu degetul lângă nas, bătând tactul.

— N'auzi, popo: pe glasul al 7-lea!...

— Am răgușit de tot, măi frate.

— Bea aghiăsmă, afurisitule!...

Popa mai turna în el câte un pahar, și iar se vâra în sufletul celuilalt, cu degetul la nas.

Fiecare își avea ticul său. Lângă popa cu degetul, venea colonelul. Descheiat la tunică până jos, el se uita posomorît la muzicanți, cu ochii împăinjeniți, cu mâinile amândouă întinse în văzduh, parcă să se apere de un dușman nevăzut. La fiecare întorsătura a doinei, scrâșnea din dinți și gema de țî s'ar fi părut că i se rupe inima de jale; în fond însă era numai beat, dar beat criță.

Când venia treaba la schimbăt cântecul, era vai de lume; nu se potriveau doi la gust. Primarul,

⁵⁴) Pielită ce crește sub limba găinii, care face să i se usuce gâtul și limba și să nu mai poată răsufla.

care râdea mereu, călare pe un scaun, încerca să fie dulce la vorbă:

— Mă rog matale, puiule, dom'le capelmaistru, să ne cânti „frunză verde bâr oiță”.

Alexandriu vrea Mascota. Se ducea în fața șefului muzicei, mătăhăind:

— Mon cher, te rog, partea aia din Mascota, știu unde cântă curcanii, golu, golu, golu...

Panaitopolu îi făcea vânt din drum:

— Ia slăbește-mă cu golu-ul dumitale, amice. Mă dom'le capelmaistru, să-mi zici valsul lui Ivanovici, ti-ra-ra-rai...

Și ca să spuie ce vals voia, da drumul unui glas argăsit de spirturi, care hămăia fără nici un rost. Capelmaistru nu pricepea. Atunci Panaitopolu chema pe polițaiu, care în tinerețele dumisale cântase din flaut:

— Nică! Nică!...

Și fiindcă celalt n'auzia, începea să-l poreclească:

— Mă țopârlane! Mă șurupelniță! Mă bocciule, da n'auzi!...

Polițaiul ciupit de vărsat, cu niște favorite serbezi, slab și costeliv ca vai de el, era nebiruit la chef: ar fi fost în stare să bea o vie întreagă fără să se cunoască. Sări de unde se afla și veni lângă Panaitopolu.

— Porunciți, mă rog.

— Ia un flaut și zi valsul lui Ivanovici.

El puse mâna pe un flaut dela un soldat, își titiri gura pe îmbucătură și începu să țâfnească, chisc, chisc, până o prinse din loc. Atunci dete drumul la niște tereremuri strașnice, pe cari Panaitopolu le însoția cu glasul lui spart, ti-ra-ra-ri, învârtind mâna prin aer și lăsându-se pe spate.

Dar în mijlocul lor sări deodată Tănase Scatiu. El până atunci stase de o parte, fluierând o chindie pe care vrea să și-o aducă aminte. Puse mâna pe șeful muzicei și-i zise:

— Asta!...

Apoi își întinse buzele să spuie ce voia, dar nu înnemerii.

— Ptiu, bat-o Dumnezeu, că până acuma o cântai!...

Capelmaistrul, ca să-i facă plăcere, puse pe soldați să încerce toate chindiile pe cari le știa. Era o ticăloșie, o zăpăceală, de nu se mai auzia nici în cer, nici în pământ.

— Nu-i asta, nici asta.

În sfârșit, la a patra, părură că-i dau în pârție:

— A ha, ha, zise Scatiu, asta!

Atunci, se desbracă de frac, scoase cismele, își puse mâinile în șolduri, și începu... Cealaltii se făcură roată în jurul lui, privindu-l cum pisăgea pământul în vârful picioarelor, dând cu călcâiul în scânduri, strâmbându-și glesnele, când afară, când înăuntru, lăsându-se pe genunchi, sărind în sus, de parcă intrase aghiută în el. După ce se munci așa vreun sfert de ceas, căzu pe un scaun:

— Vezi, domnule!... Astea sunt ale noastre, nu *vâlțuri* și dănăni de-ale de-ale d-lui Alexandriu!... Auzi „golu, golu”, parcă ia hapuri!...

În vremea asta, Polcovnicul Stamate, care sta întins pe jos ca un tumurug, puse mâna pe pantofii lui Tănase, și, foarte liniștit, îi umplu cu mezeluri de pe masă. Alții jucau prin colțuri, fiecare pe seama lui. Unii dormiau pe sub scaune. Doi-trei negustorași, simțind că se apropie vremea de ducă, puneau câte o mandarină în buzunar.

Spre zori, începură să-i care trăsurile pe la casele lor, ca pe niște saci, și astfel sărbătoarea se sfârși, spre deplina mulțumire a lui Scatiu, care socotea că e o necinste să iasă lumea trează din casa lui.

Cât despre Ministru, sgomotul roatelor pe caldarâmul colțuros îl făcu să sară din somn, buimac, întrebându-se în gând de se cutremura pământul ori sosise sfârșitul lumii...

VIII

A doua zi, pe când Scatiu, informat de Bănică, plecase la Ciulniței să reguleze pe țărani, Mihaiu sosia dela București.

Tincuța, care toată noaptea nu închisese ochii, dormia când veni el.

Mihaiu fu introdus numai decât la ministru. Acesta îi istorisi întâmplarea cu jalba oamenilor, rugându-l să-i spuie ce se petrecea între Scatiu și socru-său. El nu știa nimic. Auzise ceva despre neînțelegerile dintre socru și ginere, dar nu le dase importanță. Făgădui să cerceteze lucrurile mai de aproape și să-l informeze. Ministrul plecă din nou cu Prefectul în inspecție.

Mihaiu ceru să vadă pe Tincuța, dar ea dormia. Atunci se gândi să se ducă deadreptul la Conu Dinu.

Bătrânul, așezat ca de obicei în fotoliul lui, cetia. Când intră Mihaiu, el se uită lung la dânsul, peste ochelari. Il recunoscuse, dar parcă fără grabă, și plecă ochii în jos.

— Sărut mâna, nene Dinule. Ce mai faci?

— Bine...

— Cum o mai duci cu sănătatea?

— Bine...

Mihaiu, crezând că nu prea aude, ridică glasul:

— Uite, am venit să te văd... Ești sănătos?

— Mă bucur că-ți mai aduci aminte de mine. Eu sunt sănătos... Tincuța nu prea e bine.

— Da ce are?

El ridică mâinile în sus și înălță din umeri:

— Cine poate să știe!...

După aceea se uită la dânsul lung.

— Semeni cu tată-tău... Să-i semeni că era om de ispravă.

— Iți mai aduci aminte, Nene Dinule? Iți aduci aminte când am mers la gară cu toții, să primim pe Nenea Mateiu?...

El plecă ochii în pământ și nu răspunse. Mihaiu se uita la el, mirat de adâncă schimbare ce o luase. Căută să-l însuflețească cu ceva, și își aduse aminte că Sașa îi dase o pereche de pantofi pentru dânsul.

— Nene Dinule, maman îți trimite niște pantofi. Mă duc să ți-i aduc.

Și ieși să-și caute valiza. Când să ajungă în capătul coridorului, cam întunecos, i se păru că o ușă dela o odaie lăaturalnică era întredeschisă. Voi să treacă mai departe, dar cineva îl chema. Se opri să asculte.

— Mihaiu, bună dimineța.

El nu pricepea bine cine-i vorbia.

— Bonjour... Cine mă chiamă...

Prin crăpătura ușii se strecură mâna Tincuței. El o recunoscă și se apropiă de dânsa, sărutând-o.

— Ce va să zică asta? când ai venit?

— Acuma. Ce faci?... Am auzit că nu prea ești bine...

— N'am prea fost bine... Dar când ai venit?

— E un ceas de când am venit... Am fost la Nenea Dinu... Mă duceam să-i caut niște pantofi, dela maman.

— Ce ciudat lucru!... Eu știam că ai venit, fără să știu... Ce face Sașa?

— E bine.

— Dar fetele?

— Bine, toată lumea. Da de ce nu ieși la lumină?

Ea râdea, ascunsă după ușă.

— Nu se poate... Tot ce pot să fac este să-ți dau mâna din nou, dacă te mulțumești...

Și-i întinse iarăș mâna, prin deschizătura ușii, cu brațul până la cot. El își lipi gura de pielea netedă, sărutând-o pe tot lungul, de jos până sus.

— Ești supărată pe mine, Tincuțo, și ai cuvânt să fi supărată...

— Destul... fii cuminte... nu sunt supărată.

Se zăria, în întunericul odăii, obrazul cu ochii strălucitori.

— Inchipește-ți că știam că ai venit, și nu-mi spusese nimeni... Du-te la tata... destul. Am să trimit să te cheme...

Iși retrase binișor mâna și strânse ușa:

— Să vii numai decât.

— Viu.

Fericit că o vedea veselă și că nu era supărată pe el, Mihaiu alergă în odaia lui, scoase pachetul din geamantan și se întoarse la Conu Dinu.

— Uite, Nene Dinule, maman îți trimete pantofii ăștia de iarnă... Dorește să te vadă... Nu vii la București?...

— Nu pot să viu... Spune Sașii că o doresc mult. N'am văzut-o de doi ani.

— Nu te mai duci la moșie?

El învârtea pantofii în mână. Intoarse ochii lung și se uită la Mihaiu.

— La care moșie?

— La Ciulniței.

Bătrânul ridică din umeri.

— Ce copil ești!... Tu nu știi că eu nu mai am moșie...

Conu Dinu se plecă spre el, cu privirea încrunțată, îl apucă de braț și-l sgudui cu putere.

— Eu nu mai am moșie!... Moșia mi-a luat-o tâlharul... Tâlharul, banditul care îmi omoară fata!... Și cel de sus îi cunoaște nelegiuirile, îi înțelege

gândurile, și nu-l trăsnește!... și nici nu mă chiamă pe mine la dânsul, ca să nu mai văd!...

După aceea, muiă vocea, și cu mare tristețe zise:

— Imi pare rău că o să mor blestemând: nu mai este dreptate omenească, iar Dumnezeu și-a întors fața dela mine.

I se strâmbaseră toate liniile obrazului, vorbind astfel. O descurajare adâncă se întipărise pe chipul lui, descurajarea omului revoltat, care nu speră în nimic. Lui Mihaiu i se făcu milă.

— Nene Dinule, nu te turbura așa, că tot mai e dreptate în lume; uite țărani dumitale vor să te aibă din nou.

El dete din cap.

— Ce să-ți faci țărani, împotriva câinelui ăștia!...

— Cine știe!... poate să-ți faci ceva: au reclamat prefectului.

Conu Dinu se ridică pe brațele fotoliului.

— Au reclamat prefectului!... Se vede că i-a schingiuit de tot...

— Mă rog, dumneata ai dat toată moșia de zestre?

— N'am dat nimic! El a luat... A pus mâna pe tot, fără să mă întrebe: zice că eu sunt bătrân și neputincios, că mă fură toți din toate părțile... Vezi bine: așa, mă fură numai el, mă fură și mă vără în pământ, și pe mine și pe Tincuța... Și ce vor țărani?

— Vor să te întorci dumneata la ei. (ce fură ei pe boier
Conu Dinu se uită la Mihaiu lung. nu scatur pe ei...)

— Sărmanii oameni! Dar crezi că-i lasă el să facă ce vor? Mă prind că acuma, când noi vorbim despre asta, nebunul e la moșie. Ia sună numai a minune să vezi...

Mihaiu sună. După câteva minute veni o slugă

iar se arunca
pe D. zcu.

nu te pungași: si bătrânul
si scatur si țărani

(ce fură ei pe boier
nu scatur pe ei...)

cu ochii umflați, cu părul vâlvoi. Conu Dinu o întrebă binișor.

— Acasă-i domnul?

— Nu-i acasă, cucoane: a plecat la moșie.

Bătrânul dete din cap către Mihaiu, iar sluga ieși.

— Vezi? s'a dus, a lăsat pe ministru și tot, nu-mai ca să-și răsbune pe lume... Auzi, el, om să primească un ministru!... Cine și-a făcut păcat să-l trimeată în casa asta? Mă crezi când ți-o spune că toată noaptea au băut ca niște năuci? Ai văzut în ce hal sunt slugile... Astă e vieța noastră: când e treaz, e biciul lui Dumnezeu; când e beat, îl legi... Un asemenea om duce interesele județului și ale țării, — vai de ea de țară!..

După aceea tăcu, clătinând trist din cap. Apoi rugă pe Mihaiu să-i dea hârtiile de sub pernă, ca să-i arate foaia de zestre. Incepu citania din fir în păr a tuturor actelor. Bătrânul se oprea la fiecare frază, la fiecare vorbă, cerând explicarea cuvintelor noi, întrebându-l de nu era dreptatea de partea lui.

Ar fi urmat astfel toată ziua, de nu venea femeia din casă să spună lui Mihaiu că îl cheamă Tincuța.

Mihaiu ieși, iar Conu Dinu rămase cu hârtiile în brațe. Tot interesul documentelor dispăru deodată, și în mintea lui se ivi o idee nouă, întoarcerea la țară. Cum avea să se ducă, cine era să-l îngrijească, puțin îi păsa. Să plece cu trăsura lui Scatiu nu se mai putea, fiindcă singura slugă credincioasă, Stoica vizitiul, se dusesese în lume. Atunci îi veni în gând altceva: să fugă...

Pe când planurile acestea munceau pe Conu Dinu, Mihaiu intra la Tincuța.

Intinsă pe canapea, cu o rochie de casă pe dânsa,

ale cărei cute, de mătase aurie, cădeau bogate pe covor, cu o blană albă pe picioare, Tincuța mișca ușor degetele pe o carte. În fața ei era un fotoliu, alături de o măsuță, cu un vas subțirețec, elegant, din care se lăsa spre dânsa o roză înflorită în grabă și sfioasă; în atmosfera salonașului, o căldură binefăcătoare în care surâdea o minunată fotografie a d-nei Vigée Le Brun, ce-i semăna.

Când intră Mihaiu, ea zâmbia. Părea că simte toate mișcărilor lui, chiar când nu-l vede, că știe când vine, ce dorește, ce are să zică.

— A!... domnule Mihaiu, iată-ne în sfârșit!

El dădu din cap, mulțumit și cam stângaci, luându-i mâna.

— Ași fi venit de ieri, dar mi-era rușine... după o scrisoare așa de proastă...

— Șezi. Uite, vezi? asta este...

Și zicând astfel, scoase din carte scrisoarea lui.

— Dă-mi-o, te rog, s'o arunc în foc...

— Ți-o dau, însă cu condiție: să nu mai scrii asemenea lucruri.

— Nu mai scriu niciodată.

— Și să ai încredere în mine, fiindcă îți vreau binele.

— Da.

Ea îi dete scrisoarea, pe care el o aruncă în sobă. Amândoi se uitau la hârtia ce ardea, îndoindu-se și lăsând să se vadă literile negre pe fondul cenușiu. Tincuța dete din cap.

— Asta-i drumul pe care-l iau toate cele ome-nești.

El nu zise nimic, ci numai se uită la dânsa lung. Era albă ca hârtia pe care o ținuse în mână, diafană, de o tinerețe candidă. Numai ochii păreau că ard, cu o vieță proprie, ca diamantele.

Mihaiu se simți mișcat ca de o poezie, în care

durerea pornește din straturile cele mai adânci ale sufletului rănit, dar cuvintele rămân simple. Ea deasemenea îl privea și părea că înțelege ce se petrece într'ânsul. Plecă ochii în jos și nu zise nimic. După aceea uitându-se iarăș la cenușa scri-sorii, îl întrebă:

— S'a stins?

— Da.

— Apropie-ți scaunul de mine și șezi.

El mișcă fotoliul spre dânsa.

— Te rog, întâi închide ușa că vine frig.

El o închise. Umbla încet, ca într'o odaie în care s'ar ruga cineva. Veni iar lângă dânsa, privind-o cu sfială.

— Șezi, te rog... Știi că azi-dimineață m'am deș-treptat din somn, cu credința nestrămutată că ai venit. De ce ai venit?

— Fiindcă m'a chemat ministrul.

— Altfel nu veneai?

— Ba așa fi venit, dar mai târziu.

Ea îl privi în tăcere, după aceea încercă să zâm-bească.

— De câțeva vreme a început să-mi fie frică de ceva necunoscut; mă tem să nu mor. E drept că nu prea am cuvânt să mă îngrozesc de moarte, fiindcă nu sunt fericită. Inșă de câțiva ani mă lega de viață o simțire nouă și puternică. Să ți-o spun?...

El se apropiase și mai mult, și-i luase mâna într'ale lui.

— Dacă nu e prea greu, spune-mi-o.

Tincuța se rezemase cu obrazul de spatele înalt al canapelei și-l privia cu ochii gânditori:

— Imi era drag cineva, atât de drag, atât de scump, încât credeam că o să pot trăi și să mă pot bucura de simțirea mea nouă. Dar se vede că nu se poate...

Mihaiu, mișcat până la lacrimi, încercă s'o oprească.

— Te rog, Tincuțo, de ce vorbești așa?...

— Vino mai aproape. Ți-aduci aminte de copilăria de pe lac? Copilărie, ce dulce copilărie!... Ascultă-mă: așa vrea să-ți dau ceva. M'am gândit să-ți dau un inel. Vrei să-l primești? De ce să nu-l primești? Sau dacă vrei să-ți dau altceva...

Se uită la el zâmbind și-i atinse fruntea cu degetul.

— Mă înțelegi?

— Te înțeleg de mult...

Ea îi acoperi gura cu mâna.

— Știu...

— Și dacă vrei să-mi dai ceva, primesc; însă nu poate să fie nimic mai frumos decât asta.

Și, vorbind astfel, scoase ceasornicul din buzunar. Tincuța se uita la el nedomirită.

— Dela cine îl ai? întrebă cu temere.

— Dela sora-mea. Ia deschide-l.

Ea deschise un capac, dar nu găsi nimic extraordinar.

— Deschide și dincolo, sau să ți-l deschid eu...

Pe sticla albă era o viță de păr, legată cu o panglicuță roșie.

— O cunoști? întrebă Mihaiu.

Obrazul ei se coloră de sânge, un val de căldură îi umplu ochii de lacrimi și fără știre își aruncă brațele de gâtul lui. I se umplea pieptul de aer, de prea mult aer; se înneca de emoțiune. Incet, pe nesimțite, i se lăsară brațele grele, capul îi căzu pe spate, și rămase galbenă, ca moartă. El voi să se scoale de pe covor, speriat de paliditatea ei, dar o ușoară mișcare a brațelor, ce se rezemau încă de dânsul îl făcu să se oprească. Ea își duse mâna binișor la frunte, mișcă brațele în sus și deschise ochii.

— Mi-a trecut. Nu te speria. Nu sunt mai urâtă... E o impresie fugară, pe care nu știu de o înțelegi: vița asta de păr a păstrat un parfum, pe care-l regăsesc în toate lucrurile mele vechi. Când îl simt, îmi pare că vremea n'a trecut, sau că a trecut atâta vreme, încât eu, cea deatunci, am murit, iar eu, cea deacum, sunt alta. Și îmi pare așa de rău că nu mai sunt cea deatunci! Poate, poate ar fi altfel...

După aceea întinse mâna în aer, cu o mișcare atât de ușoară, dar atât de fără speranță, încât spuse o lume de durere. Se uită un moment înainte-i, apoi se ridică ceva mai sus pe canapea, și iar zâmbi.

— Țezi pe scaun... Te visez aproape în toate nopțile. Te văd aieva cum te miști, cum privești câteodată cu ochii în gânduri, și puterea visului e așa de mare, că a doua zi îmi aduc aminte că priveam și eu tot acolo. Știu tot ce faci, unde te duci, la ce te gândești. Știu când ești trist, când îți aduci aminte de mine. E o nebunie care mă încălzește, îmi odihnește spiritul. Doctorii socot că sunt bolnavă de nervi. La început le spuneam că visez toată noaptea. Mi-au dat fel de fel de doctorii, care mă făceau să dorm ca o piatră. Le-am lăsat la o parte și m'am întors la visurile mele.

Își plecă fruntea pe o latură și se uită la el.

— Dacă nu te-aș mai visa, aș muri.

Mihaiu o asculta, cu inima sfâșiată. Ii era frică să se mai apropie de dânsa, ca nu care cumva suflarea lui s'o înnece. Părea că nu mai ține de pământ prin nici o legătură. Se întinse pe covor și-și rezemă capul de blana albă de pe picioarele ei, pe care o sărută în ascuns.

Ea păru că se gândește...

— Ce stranii lucruri îți spun!... Țezi bine. Rează-mă-ți capul de picioarele mele. Vino mai aproape dacă vrei.

El veni lângă dânsa, aproape de tot. Tincuța îi puse mâna pe frunte, mângâindu-l. Voi să urmeze, dar sângele i se urcă din nou în obraz.

— Ești prea aproape, zise ea, încurcată, râzând, cu o tremurare a glasului ce o împiedica să vorbească.

El nu zicea nimic, ci se uita la dânsa, rătăcit ca într'un vis.

— Aș vrea să te ții aproape de mine, dar mi-e frică... Îmi bate inima așa de tare! Șezi colo.

Mihaiu se supuse.

— Îți spun lucruri ciudate. Dar e adevărat. Trăesc numai fiindcă trăești dumneata... Aș vrea să te întreb ceva: dacă s'ar întâmpla să-ți fie dragă o altă femeie, cât aș mai fi eu în lumea asta, mi-ai spune-o?... Nu, nu, nu vreau protestări zadarnice.

— Ți-aș spune.

— Crezi că s'ar putea?

— Nu cred.

Ea zâmbi trist. Il privi cu ochii pe jumătate închiși, cerându-i parcă socoteală în tăcere de ce spune. Dar se îmblânzi repede.⁵⁵

După aceea, ceru lui Mihaiu să-i istorisească despre viața lui de toate zilele, ce lucra, ce planuri avea pentru viitor, de-l interesa politica. Ii făgădui să vină la București, la Sașa, ca să fie aproape de el. Voia să-i vadă camera de studiu⁵⁶, să-i atingă lucrurile de pe masă. Inchidea ochii cu o plăcere copilărească, gândindu-se la cele ce spunea.

Petrecură astfel mai toată ziua împreună. Când se întoarse ministrul acasă, Tincuța dori să-l vadă. Il primi cu o grație atât de măsurată, cu atât tact îi vorbi, încât omul, copleșit de preocupări prozaice, se simți ridicat deodată într'o atmosferă se-

55) Ed. I. De altfel n'ai putea să-mi ascunzi nimic, fiindcă știu tot ce faci. Te rog, de-acum să nu mă mai părăsești, ca în trecut, luni și ani întregi. Ți-am spus tot ce am putut să-ți spui.

56) Ed. I să-i deschidă cărțile, să-i atingă...

nină, simpatică. Ieșind dela dânsa se miră cu Mihaiu de nepotriveala dintre bărbat și femeie.

— Cum se poate să se piardă o asemenea ființă în mijlocul lumii aceștea, plină de zizanii⁵⁷ și de meschinării?... Sunteți rudă, da?

— Da.

— Ar trebui s'o îngrijeți. E păcat: îmi pare bolnavă.

Mihaiu se opri uitându-se la șeful lui, cum se plimba preocupat. Vederea Tincuței lăsase în spiritul omului rece, melancolia faptelor nobile, uitate sau neștiute. Părea cu dinadinsul sdruncinat de vedenia călătoare ce-i trecuse pe dinaintea ochilor. Surprinsese într'o clipă adâncul lucrurilor și părea că le leagă cu cine știe ce umbră din propria lui viață. Se opri în fața lui Mihaiu vorbind încet, cu vocea gravă:

— Natura e câteodată de o nedreptate revoltătoare. Față cu noțiunile noastre morale, e imorală, oarbă. Cu drept cuvânt au făcut Grecii, din destinul lor, un fiu al Chaosului și al Noptii.

Graiul lui străbătu departe în sufletul tânărului. El rămase pe loc, uitându-se în pământ.

Nici nu mai avură nevoie să vorbească despre Conu Dinu și despre ginere-său. Ministrul pricepuse din tot ce-l înconjură, drama ce se petrecea sub aparențe ridicule. Ii fusese destul să vadă câteva minute pe Tincuța, ca să i se lumineze și mai bine țesătura ascunsă a aparențelor.

57) Mold. discordie.

IX

Dar Tincuța era fericită. Seara, după ce toți se duseră să se culce, ea rămase singură.

În odaia ei ardea focul. Puse lumânarea pe scrin și făcu doi pași spre oglinda cea mare. În lumina încrucișată a focului și a lumânării se văzu în mijlocul camerei, cu haina de mătase lungindu-se în penumbră, ca o fantezie ușoară. Mânicile îi cădeau bogate de pe umeri, cu capete negre de dantelă. Se mișca în dreapta. Nevinovata închipuire de sine o făcea să se creadă de partea aceea înaltă. Cine știe de ce. Era ostenită. Pianul era deschis. Șezu pe scaunul lui și-și aruncă ochii pe note. Erau niște litere mari, albe, cu un pervaz negru. Luă caietul în mână și-l întoarse spre lumină: Sonate, Op. 27, No. 2. *Der Gräfin Julie Guicciardi gewidmet*. I se păru că aude pentru întâiaș dată numele acesta. Julie suna așa de frumos! Cine o fi fost!... Se sculă din nou și se apropiă de oglindă; apoi se depărtă cât putu și se uită numai la rochie. Era alta, într'o altă lume, într'o lume caldă de poeți și de muzicanți, în azurul căreia se vedeau departe ramuri înflorite. Iși aduse aminte de lucruri vechi, de un brocat rămas dela maică-sa, cu flori de crin. Se plecă pe covor și ridică o batistă. Apoi veni lângă scrin. Se rezemă cu coatele de marmoră și se uită la potretul lui Mihaiu. Era un portret vechiu. Îl privi lung, atât de lung, că i se părea câteodată că nu-l mai cunoaște. Îi trecu prin minte începutul unui vals de Chopin, și mișcă degetele pe piatra rece ca pe piano.

Se desbrăcă încet, rămânând mititică. Intră în

pat binișor, își rezemă capul pe pernă și se uită la făcări ce deabia mai pâlăia pe vârful cărbunilor. Gândurile ei se prindeau în mreaja somnului. Din când în când i se părea că pune mâna pe momentul precis în care adormia! „Acuma, acuma”, și dormi în adevăr, cu conștiința limpede despre trecerea dela o stare la alta.

Intru târziu se deșteptă. Focul se stinsese cu de-săvârșire. În odaie era frig, dar ea asuda. Scoase batista de sub pernă și și-o trecu pe frunte. Simți că-i tremură mâna și că tremură toată. Visase, ca în totdeauna, pe Mihaiu, — îl visase că pleca fără s'o vadă, pe ascuns, ca să n'o turbure. Își lăsă mâna în jos și ascultă. Nimic. Un huruit de trăsură ce se pierdea pe uliță o făcu să ridice capul de pe pernă și să asculte. I se părea acum că-și aduce aminte exact de momentul când ieșise birja din curte, — momentul când ea se deșteptase. Tocmai deaceea se deșteptase, de sgomotul roatelor. Atunci se sculă pe un cot ca să asculte mai bine: nici o mișcare. Plecase.

Palidă, cu inima bătând să-i rupă vinele, sări jos din pat, aprinse lumânarea, își îmbracă în fugă rochia, încheind-o ici și colo, și ieși. Trecu prin coridorul cel lung și prin salonaș, și se duse drept la camera lui Mihaiu, pe care o deschise, trântind ușa de perete. Era cuprinsă de o dorință neînfrânată de a ști adevărul, de a-l constata în partea lui materială, dând de patul nedesfăcut și de camera goală.

Când colo, Mihaiu dormia la locul lui, somnul omului tânăr, care a trecut o noapte în drumul de fier, — iar odaia era plină de lucruri aruncate peste tot.

Tincuța rămase încremenită, și tocmai atunci i se păru că se deșteaptă din halucinația ce o stăpânise cu atâta putere. Era să scape sfeșnicul din

mână. Dete înapoi, retrăgându-se cu grijă, fericită că nu o simțise nimeni, nimeni, și intră la ea, se desbracă repede și se culcă din nou.

Când își regăsi căpătâiul cald și închise ochii, i se păru că o cerească mână se coboară din aer și îi ridică de pe frunte pâcla visurilor rele, limpezindu-i gândurile. Mihaiu era acolo, sub acelaș acoperământ cu dânsa. Ce mai putea dori?

A doua zi, dimineața, pe când ea se îmbrăca, femeia din casă îi spuse că Mihaiu vrea s'o vadă.

Se găti numai decât și se duse drept la el. Bătu la ușe.

— Intră! îi răspunse vocea lui dinăuntru.

Ea intră, încet, râzând, pe când el o privia cum înainta cu pași măsurăți, ca într'un menuet. Mihaiu își strânsese lucrurile și sta într'un colț pe canapea, cetind. Felul vioiu cum se înfățișă Tincuța, îi păru atât de îmbucurător, încât nu se sculă și nu o întrerupse. Dânsa veni până lângă el, șezu și, luându-i mâna, îi zise lung, cu ochii în ochii lui:

— Bună dimineața. Cum ai dormit astănoapte?

— Am dormit foarte bine, răspunse el sărutându-i mâna.

— Cu visuri, fără visuri?

— Fără. De ce?

— N'ai simțit nimic? n'a venit nimeni la dumneata?

— Nu.

— Da bine dormi! Vrei să-ți arăt cum dormi? Uite așa.

Și-și strâmbă capul pe o pernă, rezemându-și capul în piept, ca cineva care cade de somn. Mihaiu râdea:

— Da, da; așa dorm. De unde știi?

— Asta-i treaba mea.

Apoi se uită împrejur.

— Dar prin casă, ce neorânduială păgânească!...

Una aruncată într'o parte, alta într'alta, de și se părea că-s hainele a patru persoane nu ale uneia singure.

El era din ce în ce mai mirat:

— De unde știi toate astea?

Ea se sculase și se uita la lucrurile lui de pe masă, scoțându-le de prin tocuri, ducând sticlulele pe la nas, învârtind foarfecele în mână.

— Ce-i asta?

— Asta este un cuțit și o furculiță, care se îmbucă una într'alta, ca să nu ruginească.

— Dar asta? A!... un puf! Dai cu pudră?

— Nu dau. După cum vezi, este o colecție de tot felul de instrumente de ras, între care și puful pentru cine pune pudră.

— Ce fel de ras. Cuțit și furculiță...

— Nu... Astea sunt aruncate în valisă de slugi, din altă parte. Dar spune-mi, zău, cum de cunoști modul meu de a dormi?

Ea se uită la el lung, cu privirea bună.

— Să-ți spun: astă noapte am visat că plecai, fără să-ți iei rămas bun dela mine. M'am deșteptat. Tocmai atunci trecea o trăsură pe stradă. Văzusem lucrurile cu atâta luciditate, încât nimeni din lume n'ar fi putut să mă încredințeze că nu era așa. M'am sculat, m'am îmbrăcat în grabă și am venit să văd camera goală. Ți spun: eram atât de sigură că ai plecat, încât am intrat deadreptul fără să mai bat la ușă. Când colo... nu plecaseși.

— Se putea să plec, fără să te văd!

— Știu, — dar e așa.

Povestind cele întâmplate, se sculase în picioare. tObrajii, de regulă palizi, erau colorați; ochii, care totdeauna ardeau, de astădată aveau privirea senină. Mihaiu o luă de mână și o apropiă de fe-reastră.

— Ce este? întrebă ea mirată.

— Nimic: te gădesc astăzi foarte bine.

Ea plecă ochii în jos, apoi îi ridică spre el, zicând încet:

— Ești aici. Sunt fericită... Nu pleci încă.

— Mă duc cu Ministrul la Slobozia și ne întoarcem deseară. Tocmai de asta voiam să te văd. Trăsura e gata.

Ea îl privi țintă în ochi:

— Da?...

Apoi îl luă de mână și-l trecu repede în salo-nașul ei.

— Așteaptă-mă aici.

După câteva minute Mihaiu văzu ușa deschizându-se, iar Tincuța venind la brațul Ministrului. Ea se mișca încet, legănându-se, venind ca o umbră în urma lui. Se uita la Mihaiu râzând. Ministrul părea ceva cam încurcat, dar se reculesse repede.

— Uite, Mihaiu, Doamna dorește să rămâi aici; eu doresc să vii cu mine... Ce alegi?

Tincuța se întoarse repede spre el:

— Dacă doriți dumneavoastră, eu nu mai doresc nimic.

— Veți vedea: nu-i așa că alegi să rămâi? iar pe mine mă lași să mă duc singur?

Mihaiu se uita la amândoi, nedumerit. Ministrul îl bătu pe umeri, prietenește:

— Rămâi, rămâi. Noi ne vedem la București în toate zilele.

Apoi ieși, însoțit de Mihaiu până la trăsura.

Când se întoarse înăuntru, Tincuța îl aștepta în mijlocul salonului, veselă. Ii făcu o reverență adâncă, trimițându-i o sărutare pe vârful degetelor:

— Nu-i pentru cine se gătește, ci pentru cine se nemerește.

— Îți sunt foarte recunoscător; dar... ce a zis Ministrul?

Recunoscător... știi cam așa.

— Te mai poți îndoi?

— Da?

— Desigur că da. Numai să nu i se pară ciudat...

— De ce? Eu te văd așa de rar... El te vede în toate zilele, cum prea bine a zis. Ajută-mă să șed. Dă-mi blana. Pune-mi-o pe picioare și stai lângă mine.

Mihaiu se supuse, o ajută să se rezeme bine de brațele canapelei și se întinse și el pe covor.

Dar n'apucase să s'așeze bine, când văzu pe Tincuța privind cu luare aminte în aer, parcă ar fi ascultat ceva. În adevăr se auziau clopotele unui poștalion: Tănase Scatiu se întorcea.

Ea ridică ochii și mâinile spre cer, ca o mută protestare împotriva soartei. Mihaiu pricepu ce se petrece într'însa, cu atât mai mult că trăsura intra în curte. Se sculă și făcu semn Tincuței că se duce în odaia lui. Ea își strânse lucrurile împrejur și așteptă.

După puțin timp, ușa se deschise, lovindu-se de perete, și Tănase intră, îmbrăcat în șubă, cu revolverul la brâu, ca de obicei.

— A! v'ați sculatără!... Mă bucur.

Apoi se cotrobăi prin șubă, rupse un nasture, înjurând, și scoase o hârtie din buzunar, pe care o aruncă Tincuței.

— Să dai asta lui tat'tu s'o iscălească.

Tincuța mai nerăbdătoare decât altădată, se uită la el pieziș:

— Dacă intri plin de noroiu în casă, închide cel puțin ușa.

— Ia slăbește-mă, că n'am poftă de vorbă. Și ieși.

Dânsa deschise foaia de hârtie și prinse să citească. Era slova lui Nae dela Ciulniței. Părea un fel de declarație din partea lui Conu Dinu, către

Ministru, că nu vrea și nu poate să se ducă la moșie, că nu încuviințează cererile țăranilor, că are toată încrederea în ginere-său, etc. Tincuța se trudia să prindă înțelesul acestui act, dar nu izbutia. II ceti și-l receti fără să-l priceapă. Atunci sună și zise feciorului să poștească pe boier. După câteva minute, Tănase se ivi în ușă, numai în pantaloni și 'n jiletcă.

— Ce este?

— Vino 'ncoace. De ce umbli numai în vestă: te-o întâlni cineva. Știi că-i Mihaiu aici.

— Ei, și!... Sânt în casa mea.

— Tocmai de aia... Ce este hârtia asta?

— Dă-o s'o iscălească și nu mă mai descoase.

— O dau, dar explică-mi, să știu ce spun.

El se lepși pe un scaun și lovi cu pumnul în masă.

— Bine, nenorocito, nu simți cum mă strâng dușmanii din toate părțile! N'ai auzit cum mă reclamă țăranii dumneavoastră dela scofala de moșie ce am luat de zestre!...

Tincuța se mișcă pe canapea și ridică glasul.

— Nu știi nimic.

— Nu știi nimic, ha? Da pe ce lume trăești? Bătu-o-ar Dumnezeu de zestre s'o bată, că mai bine îmi rupeam gâtul decât mă însuram!

Ea se uită la dânsul, lovind nervos cu vârful degetelor pe hârtie.

— Vorbește încet, că e lume alături.

El se smuci furios către dânsa:

— Vrei, se vede, să zic ceva lumii de alături...

Dânsa, înțelegând că nu-i de scos la cale cu el, făgădui să vorbească lui Conu Dinu.

— Să te duci numai decât la el, m'ai înțeles?

Ea dete să se scoale.

— Iacă mă duc.

Scatiu ieși. In urma lui, Tincuța rămase pe mar-

ginea canapelei, gândindu-se. Ce era de făcut? Să se ducă la tată-său, știa mai dinainte ce ură groznică avea bătrânul împotriva lui Scatiu, din pricina moșiei. Să nu se ducă, ar fi înnebunit-o bărbatu-său. Intre ei doi, nu găsia nici o scăpare. Se uita în pământ, clătînând din cap.

— De ce nu mă ia Dumnezeu?

Se simți părăsită de toată lumea, fără putere, fără speranță, — când, deodată, îi răsări în minte imaginea lui Mihaiu. Da, asta îi era singura mângâiere. Avu pornirea de a se duce spre el, însă, ca oprită de voluptatea de a spera, rămase locului; apoi se îndreptă către tată-său.

Spre marea ei mirare, Conu Dinu făcea exerciții de mers în picioare, se ținea copăcel, trecea dela pat la masă, ca un copil.

— Da ce faci tată?

El se uita la dânsa, placid, cu o sprânceană ridicată în sus de parcă era pusă în cuiu, și urmă să-și caute echilibrul. După câteva momente de tăcere, se întoarse spre dânsa:

— Merge, merge. Trebuie să mă mai mișc, că altfel îmi amortesc picioarele.

Multă vreme el fusese de altă părere; nu atinsese pământul luni întregi, ca să nu se ostenească. Acum era de părere contrarie.

Se uită iar la Tincuța.

— Tu ești mai bine? Ce ai acolo?

— Am o hârtie... pe care te rog s'o cetești și s'o iscălești.

Conu Dinu se rezemă de masă, își puse ochelarii și ceti în fugă cuprinsul actului lui Scatiu. Apoi plecă ochii în jos, pieziș, și se uită la fică-sa, peste ochelari:

— Ce face!?

Tincuța luase un scaun și ședea, cu mâinile pe genunchi. El urmă a o privi.

— Și tu ai vrea să mă vezi iscăbind un asemenea act?

— Eu nu vreau nimic.

— Atunci pentru ce mi l-ai adus?

— Fiindcă mi l-a dat să ți-l aduc.

— A!... ți l-a dat să mi-l aduci!... De ce nu vine dumnealui?... Să poftească aici la mine, să i-l arunc în obraz, nerușinatu! Vrea să-l iscălesc?... Poftim iscălitură.

Și zicând astfel, rupse hârtia cu furie în bucăți.

Tincuța sări de pe scaun.

— Tată, ce faci!

Bătrânul bolocănea⁵⁸ ochii, furios, vorbind îndesat cu degetul în aer.

— Să poftească aici la mine!... Să vie la mine, nebunu, să-i dau eu iscălitură de act!... Vrea act, ha? ca să mă pună sub epitropie de toată isprava?... Și tu îndrăznești să-mi ieși cu asemenea păcătoșii, tu, fata mea, pe care te-am crescut ca pe o floare, să nu te bată vântu, să nu te arză soarele, ha?...

Tincuța se uită la el înlemnită.

— Ce să fac?

— Să nu primești asemenea lucruri pentru mine, pentru tatăl tău... Și să mă aperi, nu să mă pui să iscălesc pentru el!

— Bine, tată, ce să fac?... Dumneata îmi ești părinte, el îmi este bărbat...

— Vezi bine. Și dumneata te duci după bărbat...

— Da ce să fac?

Conu Dinu se uita la ea și da din cap. Tincuța urmă, încet:

— Au venit sătenii noștri să-l reclame la prefect.

— La ministru, nu la prefect. Să-l reclame la

58) Mold, a se umfla, a holba ochii, a zgâi.

ministru, și la Vodă, și la Dumnezeu, că i-a jupuit ca un tâlhar. Pe mine de ce nu m'au reclamat la nimeni?

— Dumneata erai din cale afară bun cu dânșii...

— Așa!?

— Cum a venit un om cu voință s'au supărat.

— Va să zică, eu n'aveam voință? Frumos.

Tincuța se duse la el să-l mângâie.

— Nu tată, nu te supăra.

El o îndepărtă dela dânșul.

— Fugi, fugi, că mă mânănești.

— Te rog, tată... Ce să fac?... El mă gonește, dumneata mă gonești... Sunt așa de nenorocită!

— El te gonește!?!... Te gonește!...

Și zicând astfel, voi să se repeză spre ușă, cu ochii injectați de sânge; dar se încurcă, se împletici și căzu. Tincuța sări să-l ajute, însă deabia se ținea ea însăși pe picioare. Chemă slugile, îl ridicară de jos și voiră să-l pună în pat.⁵⁹ Se sbătea să se scoale și să plece. Cu mare greutate îl liniștiră și-l făcură să-și ia locul în fotoliu.

Tincuța, ieșind dela el, era cu desăvârșire nimicită. Stete un moment în coridor și se gândi. Ce să facă? Nu mai avea nici cel puțin hârtia neiscălită.

Atunci, prinsă de un fel de curaj, păru că-și regăsește calmul obișnuit: întâmple-se ce s'o întâmpla. Astfel, reintră în salonaș și așteaptă.

După puțin timp veni Scatiu. El aflase dela slugi despre starea lui socru-său, și clocotea de mânie. Se plimba de colo până colo, ca o hienă, fără a zice o vorbă. Deodată se opri în fața Tincuței.

— N'a vrut să iscălească, așa-i?

Tincuța înălță din umeri.

— N'a vrut. Lasă că-i arăt eu!...

Apoi se învârti prin casă, și iar veni în fața ei.

59) Ed. I.: El gemea și bolborosea că n'are nevoie de pat.

— Să știi că mâine cer dela Tribunal să-l puie sub epitropie. Dacă e nebun, nebun să fie...

— De ce vorbești așa? E tată-meu.

— N'ai mai fi avut parte de el!...

Și zicând astfel, se apropia de dânsa și începu să strige:

— Nu-l vezi că-i nebun!... E nebun de legat!... Sunteți cu toții o casă de nebuni, și el, și tu, și tot neamul vostru!

Tincuța se sculă binișor și voi să iasă. El îi tăia drumul.

— Unde pleci? Ai să stai aici să m'ascuți.

Ea se opri în loc și se uită la dânsul:

— Vrei să-mi scurtezi viața de tot.

— Da lasă că ești neam al dracului, nu pieri cu una cu două. Am să mă duc la Tribunal...

Pe când el începea din nou, se deschise o ușe, și Mihaiu intră. Tănase, care uitase cele ce-i spusese Tincuța, rămase cu gura căscată.

— Bună ziua, domnule Tănase.

El își muiă glasul de tot:

— Da de unde ieșiși, măi nenișorule?

— Eram aici. Te rog să mă ierți c'am auzit fără voia mea cele ce spuneai Tincuței... Ministrul mi-a vorbit de întâmplarea asta, însă fără să-i dea importanță. Dacă vrei, vino la mine să-ți explic...

Și trecură amândoi în camera lui Mihaiu.

X

După ce Tănase ieși, Tincuța răsufală. Se duse în odaia ei, și rămase la geam, uitându-se în grădina desfrunzită.

O asemenea viață era cu neputință de suportat.

Încotro se întorcea cu mintea, vedea numai prăpastie: bărbatu-său îi era odios, se revolta împotriva societății care-l tolera, împotriva lui Dumnezeu care-l ținea pe picioare; tată-său devenise egoist, copilăros, stăpânit numai de gândul moșiei. Îi trecuse prin cap ideea despărțeniei, însă groaza de scandal o făcuse să dea înapoi înfricoșată. Ce era de făcut?

O lega de lume fata și, cu un simțământ mai personal, Mihaiu. Însă amândoi stau oarecum în partea nestatornică a vieții. Acolea, lângă dânsa, nu era decât necaz și chin.

Ideea morții îi încolțise în minte de mult. Se simțea bolnavă și nădăjduia că poate să moară curând. Dar, tinerețea lupta, și moartea venia încet.

Scena din urmă cu bărbatu-său o revolta, o exaspera. Mihaiu auzise cum era tratată în casa ei, și în loc să-i fie recunoscătoare că pusese capăt injuriilor, se simțea umilită: înjosită; cât putuse să sufere ea singură, fără ca alții să știe, suferise; dar să fie batjocorită aproape în fața lui Mihaiu, în auzul lui, i se părea cu neputință de răbdat.

Deschise geamurile și respiră cu putere. Îi era cald. Se desfăcu la gât și-și puse coatele pe marginea ferestrei, gândindu-se. Ce fără de șart⁶⁰ mai era

60. Cuviință, datină, obiceiiu, rânduală.

și lumea asta! Cine e fericit într'însa? Violenții și apoplecticii.⁶¹ Cei blânzi și fără voință sunt victime. Dar fiindcă înțelegea că e așa, de ce nu-și schimba și ea firea? Inșă poți să-ți schimbi firea?

Ce-ar fi fost oare, dacă s'ar fi despărțit de bărbatu-său? Scandal. Ei și? Se cuvine să pui în cumpănă fericirea ta, cu opinia lumii? Și prinse a gândi cum s'ar fi dus la Sașa, cum ar fi trăit aproape de Mihaiu, cât i-ar fi fost de devotată. Dar Conu Dinu? cui să-l lase? Era hărățagos, crud, copilăros, dar îi era tată. De câte ori lua lucrurile mai de aproape, i se făcea milă de el. Și pe dânsul tot împrejurările îl aduseseră în halul în care era, împrejurările și lipsa de voință. Lipsa de voință. Ce vorbă și asta! Cine era vinovat de lipsa lui de voință? Natura, Dumnezeu. Dar un Dumnezeu care face asemenea lucruri nedrepte e o ființă imorală. Atunci la cine să-ți întorci ochii? La nimeni. La pământ. La neființă.

Logic, așa părea. Inșă îi era drag Mihaiu. Ce drag îi era!

Se simți cuprinsă de frig, dar urmă cu încăpățănare să se gândească la Mihaiu. Pe al doilea plan al conștiinței se ivia umbra morții. O dedublare a personalității sale morale o făcea să aspire cu o parte către fericire, iar cu alta către moarte. Pe când se gândia la Mihaiu, ideea că ar putea să răcească desfăcu rândurile planului întâi al conștiinței și răsări luminoasă înaintea tuturor. Ce bine ar fi fost! Să moară de moarte bună, dar repede; să înceteze de a mai suferi.

Ușa se deschise încet și Zoîțica intră. Ea rămase în mijlocul odăii, strângând din umeri. Tincuța închise geamurile cu grabă și chemă pe fată la dânsa. Se uită la ea lung, gândindu-se într'o clipă la o înfinitate de lucruri. Cu cine semăna? Ar fi putut să

61) Cel care e predispus să fie lovit de apoplexie.

semene cu tată-său. O mișcare nervoasă o făcu să dea pe Zoițica la o parte, și repede, iar s'o apropie de dânsa. Fata simți obrazul mame-sei rece, mâinile reci.

— Ești înghețată de frig, mamă. Ai fost afară?

— Nu, dragă: am deschis fereastra să mai schimb aerul.

Fetița se duse la sobă, luă cu mâinile ei mici un lemn și-l puse pe foc, mai puse unul și încă unul; apoi strânse porțița și se strecură pe vârful degetelor, cu gravitate.

Tincuța o privea, dusă pe gânduri. Ochii ei păreau a zice copilei: „care va fi soarta ta! pe ce mâini vei încăpea!” Atunci ideea morții o înfioră. Chemă fata, o luă în brațe și o sărută, strângând-o la piept cu o nespusă milă.

Când reîntâlni pe Mihaiu, se simți stângace, încurcată. Nu îndrăznea să-l privească ca să nu vadă ochii lui compătimitori. Ideea umilinței se împletia în mintea ei, ca o mașinărie complicată, cu atâtea roate și roticele sufletești, ce o făceau să sufere. Ceeace părea amor propriu rănit, era numai o blândă închipuire de sine: voia să se păstreze, în imaginile lui, curată, desfăcută de orice legătură trivială. Și cuvintele lui bărbatu-său, zise în auzul lui Mihaiu, o pătasera.

A doua zi, ministrul și Mihaiu plecară.

Tincuța, dela geam, se uită lung în urma lor.

Când ei pieriră în zare, ea rămase în colțul ferestrei, privind departe în văzduhul fumuriu, fără o legătură între ea și lume. Ii răsări în minte o imagine bizară: *Iulie Guicciardi*, și o cută misterioasă de rochie: rochia ei din oglindă...

poate în intenția lui D. Tompescu a fost
să vorbească cu simpatie de clasa boerula, dar
din această carte reiese alt ceva: o clasă boerula
dizonestă care se duce și alte noștrii care se vor
cu defectele minuste oricui în caput.

La o lună după cele întâmplate până aci, Mihaiu, cu soră-sa și cumnatu-său, călătoreau din nou spre Tincuța, de astădată însă ca s'o ducă la groapă.

O depeșă a lui Scatiu, cu două zile înainte, îi chema și-i ruga să aducă doi doctori, cei mai mari din București, „fără a se uita la preț”; o altă depeșă, iscălită „cel mai nenorocit om”, îi vestește că „totul s'a sfârșit”.

Era prin luna lui Ianuarie. Gerul înlemnise toată calea. Ulițele pustii scârțâiau sub picioarele rarilor trecători. Câte o sanie goală, cu doi bouleni pipericiți, mergea spre barieră.

Niciodată nu văzuse Mihaiu firea tristă a lucrurilor, într'o lumină mai potrivită. Grămădiți câte trei în sania lui Scatiu, tăceau. Fiecare se simțea apăsător de apropiata înfățișare a morții.

În adevăr, se vedea de departe poarta lui Scatiu îmbrăcată într'o învelitoare neagră monumentală. Câteva birji intrau și ieșiau fără rost, goale sau cu lume necunoscută.

Cea dintâi persoană de care deteră, fu Coana Profira. La sunetul clopoțelilor, ea ieși din odaia ei de jos și începu să se bocească. Ii sărută pe câte trei pe amândoi obrajii, cântând aceeaș melopee cadențată: „Tincuțo, mamă! — Tincuțo, mamă!”

Când dâșii se duseră sus, ea chemă pe Costea la dânsa, puse mâinile în șolduri și începu să-l judece:

— Da ăștia ce mai caută?

— Or fi venit pentru moartea Cuconiței.

— Pentru moartea Cuconiței, ha? Da locantă⁶² nu e în târg, — ducă-se la locantă! Ce caută pe urechile lui fii-meu? Tot el, sireacu!

Slugile fiind ocupate, iar Tincuța moartă, Coana Profira pusese mâna pe chei; astfel toată ziua era beată.

Pe când Mihaiu și Sașa se urcau sus, Scatiu le ieși înainte. Roșu, cu genele umflate, cu gulerul cămășii în negru, părea mai hidos decât de obicei. Se aruncă de gâtul lui Matei, și cât era de lung și de bleg, începu să se bocească și el ca mamă-sa cu glas mare și cu radicale:

— Am pierdut-o, vere Mateiu, am pierdut-o! S'a dus dela noi, verișoară Sașo! M'a lăsat singur, m'a abandonat, nenorocitul de mine!

Și, cu ochii închiși, cu pumnul la frunte, scrâșnind din dinți, merse înaintea lor, ducându-i spre salonul în care era moarta.

La vederea chipului Tincuței, ridicat sus pe pernă, alb, senin, cu majestatea morții întipărită în toate liniile, Mihaiu simți un val de durere că i se urcă în piept și că-l podidește plânsul, cu hohot. Rămase lângă ușă, cu ochii în batistă, plângând fără să se mai poată stăpâni. Sașa luase un scaun și se așezase în fața răposatei, pe când Mateiu se uita la dânsa.

Intrată în stăpânirea liniștei de veci, s'ar fi zis că Tincuța nu murise, ci numai trecuse în lumea ei cea dreaptă. Cu mâinile strânse pe piept și cu flori în jurul capului, părea că adormise, gătindu-se. Făcliile ce ardeau și vârful pantofilor noi, ce ieșiau de sub rochie, mirosul de tămâie, batiste înmuiate în apă de Colonia, aerul de groază al celor dimprejur, înjoseau oarecum recea frumusețe a morții. Vieța ei chinuită se stinsese încet, prelung, fără să lase

62) Han, birt, ospătărie.

în formele de acum decât întipărirea celui din urmă moment al conștiinței, că încetează de a suferi. Dânsa murise cu noțiunea clară a fericirii de a nu mai fi.

Și când acestea se cetiau pe chipul ei, Tănase se credea dator s'o căineze că a murit. După ce mai da o raită pe la cumpărături, unde număra lumânările aduse din târg, intra în salon și începea să geamă:

— Ah, nevastă, de ce m'ai lăsat tu pe mine!

Apoi văzând pe Zoița cu ochii plini de lacrimi alături de Sașa, o îndemnă să plângă:

— Plângi, plângi, nenorocită orfană! Mamă ca a ta, puțini au avut în lumea asta...

Și acolea, pe loc, se întorcea către femeia dela capul moartei și-i zicea, lung și tăragănat:

— Mario, rupe feștila dela făclia aia, că pătează covoru.

Cei doi trei oameni, cu sufletul la locul lui, ce erau de față, se simțiau desgustați de atâta nesimțire și prefăcătorie. El ieșea liniștit, se ducea în biuro, unde deschidea casa de bani, scotea sticla cu rom și bea din plin, ca să-i treacă de inimă rea.

În mijlocul celei mai mari tăceri, se auzi deodată glasul lui Scatiu strigând:

— Fugi! Să nu te văd înaintea ochilor, cobe! Luați-l! dați-l afară!

Matei ieși în vârful degetelor să vadă ce se petrecea.

În fața lui Scatiu care urla furios, un om bătrân, căzut în genunchi, se ruga de el să-l lase să intre. Matei recunoscă pe Stoica țiganul, fostul vizitativ al lui Conu Dinu. Se duse la Scatiu și-l luă de braț, trecând cu el într'o odaie vecină.

Stoica intră plin de zăpadă, își lăsă căciula la ușă, se apropie de moartă sughitând, și-i sărută mâna. Apoi se uită la dânsa, clătînând din cap. I

se înnodau lacrimile în barbă. El nu putea rosti decât un singur cuvânt: „Stăpânică, stăpânică”. Se retrase și se făcu nevăzut.

Cât despre Conu Dinu, nimeni nu se îngrijia de el. Părăsit în voia slugilor, singur, neputincios, pirotea în scaunul lui, străin parcă de cele ce se petreceau împrejur. Numai când văzu pe Sașa, ieși din nesimțirea lui aparentă și începu să plângă ca un copil. Se încheștase de mâinile ei, rugând-o să-l ia dânsa:

— Să nu mă lași, fetițo, să nu mă lași, că mă omoară și pe mine.

O adevărată teroare îl cuprinsese, din ceasul când văzuse pe Tănase intrând la dânsul, cu vestea că Tincuța murise. Gemetele, urletele, blestemele lui, înfricoșaseră pe Conu Dinu mai mult decât știrea ce-i aducea.

Sașa căuta să-l liniștească, făgăduindu-i că se va întoarce peste puține zile și-l va lua cu dânsa la București. Bătrânul o privi disperat.

— Va să zică mă lași...

Ea încercă să-i dovedească că nu era cu puțință să-l ridice numai decât din casa lui Scatiu, fără să-i dea bănueli. Conu Dinu nu mai răspunse nimic, ci rămase cu ochii în pământ.

Nepoată-sa îl privia în tăcere, gândindu-se ce era de făcut. Se vedea bine că bătrânul învârtia ceva prin minte. Ea se temea să nu-și pună și el capăt zilelor. Căută din nou să-l încredințeze că nu se duce la București decât ca să-i pregătească odaia. El tăcu.

Inmormântarea Tincuței se petrecu în aceleași condițiuni de solemnitate și declamare. Totul era bogat, dar totul ținea de reclamă și de fală. În urma carului funebru mergea Tănase, între Mateiu și Mihaiu. La fiecare răspântie, Scatiu se credea dator să sperie lumea cu gemetele. Iși pusese în minte,

fiindcă așa îi convenia, să facă răspunzător de moartea Tincuței pe un biet doctor jidan. Iși cânta vorbele pe nas ca un țârcovnic:

— Unde o duceți!... să nu o treceți pe sub ferestrele mișelului!... Bănică! Nae! Vasile!

Numele îngrijitorilor de pe la moșii erau astfel invocate la fiecare colț de uliță, ca mărturie a durerii ce-l copleșia, în fond însă pentru ca să se vadă puterea și bogăția lui.

La coborîrea sicriului în mormânt, Scatiu păru că înnebunește. În fantazia lui excitată de alcool și de plânsetele sincere ale celorlalți, acest act al punerii în pământ, în adevăr cel mai mișcător din toate, i se înfățișa într'un mod atât de ciudat, încât nu-și mai putea stăpâni urletele. Era conștiința soartei noastre comune, care revolta viața vânjoasă și violentă din el.

Mateiu, enervat îl strânse de braț:

— Nu mai striga așa!

Glasul lui poruncitor păru că sugestionează pe Scatiu. El tăcu deodată; luă o mână de pământ înghețat și o aruncă în groapă. Când totul se sfârși, plecă repede spre sanie, încovoiat și tăcut. Se înveli cu tartanul pe picioare, dând din cap:

— S'o ia dracu de vieată!...

Apoi adresându-se vizitiului:

— Haide, băiete.

XII

Dela vestea ce i-o adusese Mihaiu, că țărani lui reclamaseră ministrului, Conu Dinu nu mai avea pace. Era pe jumătate olog, astfel că nu putea să iasă în târg și să plece deacolo drept la moșie.

În luna din urmă, pe când Tincuța era bolnavă, Conu Dinu trimisese într'o zi să-i cheme un birjar. Îl tocmise cu 30 de lei să-l ducă la Ciulniței.

Făcu această încercare, pe față, sperând că Scatiu nu va îndrăzni să-l oprească. Dar se înșelă: Scatiu îndrăzni, ba dete și o pereche de palme birjarului.

Deatunci bătrânul se concentrează în sine și deveni mai blând.

După moartea Tincuței, ceru să vadă pe ginere-său. Îl rugă binișor să-i trimită un croitor ca să-și facă haine negre. După câteva zile iar voi să-l vadă. Îi vorbi despre fetiță, rugându-l s'o trimită la București, la Sașa. Scatiu îi împlini toate gusturile sau îi făgădui să i le îplinească, dar totdeauna cu aceeași condiție: să nu mai încerce să plece.

Într'o dimineață, Conu Dinu îi ceru sania să se ducă la baie.

— Bucuros. Vrei să-ți dau și pe Costea să te ajute?

— Cum vrei.

— Ba nu: cum vrei dumneata.

Bătrânul se gândi. N'avea nici o nevoie de Costea, dar ținea să nu deștepte bănueli.

— Doar să mă ajute să mă urc în sanie. La baie m'o da jos un om.

511.485

— Va să zică nu-ți trebuie,

— Nu.

Tănase porunci să înhame caii. Conu Dinu își puse o pereche de pantofi groși, își luă șuba și căciula, dete femeii să-i așeze în sanie peria de cap și prosoapele, și astfel ajutat de fecior, plecă.

De multă vreme nu ieșise din casă. Aerul rece îl însufleți. Vorbi vizitiului cu interes de tot ce în-tâlnia în cale, dar vizitiul răspundea numai cu gura jumătate: era dăscălit de Scatiu.

La poarta băilor stau câteva birji. Sania lui Conu Dinu intră în ogradă, el se dete jos cu mare grijă, și intră înăuntru. Sania întoarse și se puse să-l aștepte.

Dar după puțin timp bătrânul deschise ușa și chemă pe vizitiu.

— Ia ascultă, fă bunătate, te rog, dă o fugă până acasă și adu-mi briciurile: cere-le la Maria, și aici, dă-le îngrijitorului, pentru mine.

Vizitiul porni numai decât. El îl pândi până ce se depărtă; apoi spuse băiașului că are puțină treabă în târg, îl rugă să-l urce într'o sanie de birje și să primească briciurile în numele lui, că se întoarce.

De îndată ce fu singur cu birjarul, îi zise:

— Măi băiete, tu ești stăpânul saniei?

— Eu, cucoane.

— Ai cai buni?

— Buni de tot.

— Poți să înhami numai decât și pe ceilalți doi și să mă duci la Ciulniței?

— Numai cât te-i șterge la ochi, cucoane.

— Câte parale vrei?

Birjarul se gândi.

— E cam departe... sânt două poști bune... vreme de iarnă...

— Scurt, scurt, cât vrei?

— Să-mi dai doi poli, boierule.

— Bine. Mișcă-te.

Bidiviii o rupseră la fugă. După cinci minute intrau într'o curte jidovească, plină de zăpadă bătătorită. Birjarul scoase alți doi călușei, îi înhămă înaintea celorlalți și porniră.

Conu Dinu își ridicase gulerul dela blană peste cap, ascunzându-se de teamă să nu-l cunoască cineva.

Când fură afară din oraș și dete cu ochii de întinderea lucie a câmpului, i se păru că întinerește. De doi ani îl țineau închis! De doi ani nu mai răsuflase la lumina largă a șesului! Drumul pe unde mergeau îl cunoștea din copilărie; știa numele tuturor satelor, al tuturor popasurilor; copacii erau desfrunziți și triști, — și totuși lui îi părură toate noi, toate frumoase.

— Ia ascultă birjar: știi să mâi?

— Știu, cucoane.

— Dacă știi, să te văd. Am zis 40 de lei: îți dau 50.

La așa vorbă duioasă, biciul învăluia dintr'odată pe rotași și pe înaintași, iar sania sbura pe pârția drumului.

Cu cât mergeau mai repede, cu atât emoțiunea lui Conu Dinu creștea. I se părea că-l ajunge Scatiu de pe urmă. La fiecare minut se uita îndărăt.

Și avea dreptate să se teamă.

Vizitiul venind să ceară bricile, dăduse oarecari bănueli lui Scatiu, fiindcă el știa că socru-său nu se mai rădea de mult și își tăia barba cu foarfecele; cu toate astea nu zise nimic. Se mulțumi să întrebte pe vizitiu dacă în adevăr îl lăsase la baie.

Acesta, sigur de sine, se întoarse după vorba lui Conu Dinu și dase pachetul în mâna îngrijitorului; apoi se puse să aștepte. Inșă, după vreun

ceas, răsbîit de frig, se coborîse din sanie și se preumbla de colo pînă colo izbindu-și mîinile de umeri. Cîteodată își arunca ochii înăuntru, doar l-o vedea cineva. Și în adevăr, intendentul băilor, știind că nu e nimeni înăuntru, ieși la el și-l întrebă pe cine aștepta.

Cînd înțelese el că Conu Dinu fugise, sări pe capră și plecă în goana cailor.

— Tiii! e rău de mine!

Intră pe poartă ca un năuc, lăsă hățurile și se duse la stăpănu-său într'un suflet:

— Cucoane, boierul cel bătrîn a fugit!...

Scatiu sări în sus.

— Unde a fugit? Cum a fugit?

— Nu știu, vai de maica mea! L-am lăsat la baie... și am venit după brice. Cînd m'am întors înapoi, eu țineam că-i înăuntru... De unde să știu eu?...

Scatiu îl privi o clipă chiorîș, apoi se repezi la el și-l luă la bătaie:

— Te-ai vîndut lui, mișelule!... Stai că te învăț eu minte.

Stăpănul da ca un orb, iar sluga se apăra cu amîndouă mîinile duse la cap.

— Iartă-mă, boierule, c'am greșit... nu-s vinovat.

— Să înhami caii numai decît, ticălosule! Pe cîte patru, m'ai înțeles.

Vizitiul se repezi la grajd, iar Scatiu se duse să-și ia blana, parcă nimic nu se întîmplase între ei.

După zece minute ieșiau pe poartă ca o vijelie. În goana lor nebună peste cîmp, treceau văi, dealuri, gârle înghețate alergînd după sania lui Conu Dinu. La fiecare cinci minute, Scatiu se ridica în picioare sau își întindea gâtul în vînt, ca un copiu, să prindă urma fugarilor. Lumea de pe la cîrciumi, care văzuse trecînd cele două sîinii, ca două vîrtejuri, se uita mirată după ele.

Înainte de a ajunge la Ciulinței, Conu Dinu se opri o clipă în satul Balta, cu ai cărui locuitori avusese Tănase altădată proces și cu care nici acum nu trăia bine, și le spuse în fugă sa vie la curte. Prin satul lui deasemenea se opri la două-trei case și chemă pe oameni.

În vreme de iarnă, țăranii robotesc prin prejurul casei, mai dreg câte ceva, mai stau la cârciumă, după cum se întâmplă. Vestea se răspândi prin sat ca fulgerul.

Nae Eftimiu și Aglaia rămaseră încremeniți când deteră cu ochii de Conu Dinu. Alergară să-l coboare din sanie, uitându-se unul la altul.

— Da ce-i asta, unchiule?

Bătrânul le aruncă o privire încruntată.

— Ce să fie, nepoate: ia am venit la mine acasă.

Îl urcară sus, îl duseră în vechea lui odaie, care acum devenise odaia lui Scatiu, îi aprinseră foc. Aglaia îi dete dulceață, ca și cum ar fi fost cei mai supuși ai lui slujitori.

Conu Dinu zări pantofii lui Scatiu, de marginea patului. Fără a zice o vorbă, îi ridică de jos cu bastonul și-i aruncă în foc. Aglaia îl privea cu ochii holbați:

— Da ce faci, unchiule?

— Asta-i treaba mea. Fă bunătate și schimbă patul, scoate afară plapăma, și salteaua, și mindirul, să iasă mirosul de mitocan, m'ai înțeles?

Aglaia înțelese, că n'avea încotro. Se supuse, dar cu mânie.⁶³ Aglaia era stăpână pe curte. Vechia prietenie cu Tănase se urma și acum sub ochiul binevoitor al d-lui Eftimiu, și în virtutea acestei prietenii dânsa făcea ce vrea.

63) Ed. I: dacă Scatiu era stăpân pe veniturile moșii...

Bătrânul ceru să-i aducă un fotoliu, se desbracă de subă și șezu la o masă, gândindu-se.

— Așa!... zise el cu mulțumire.

Odată ajuns la moșie, i se păru că a intrat în împărăția lui: aici nu se mai temea de Scatiu.

În vremea asta, toată lumea din curte era în mișcare. Nimeni nu înțelegea ce se petrecea, dar fiecare se simția în neliniște. Vătafii vechi fuseseră înlocuiți cu alții, oameni de încredere de ai lui Tănase, cari aduseseră pe săteni la disperare. Leșile erau prefăcute, după ideile noului stăpân, hambarele mutate din loc; până și argații nu mai erau aceiași.

Pe când slugile lui Tănase se adunau să vadă ce se petrece, țăranii intrau pâlcuri, pâlcuri în curte vorbind între dânșii:

— A venit boieru, mă?

— A venit, mă?

— Mare scofală!...

— Da nu Scatiu, mă.

— D'apoi cine?

— Boieru nostru.

— Conu Dinu?

— Păi cum. Vezi răclămația noastră?

— Da de unde știi tu, măi Tudosi?

— D'apăi că l-am văzut, măi băiete.

Oamenii nu prea vreau să creadă, fiindcă știau că-l ține zălog Scatiu la oraș.

Pe când ei vorbeau astfel între dânșii, se auziră clopoțelii dela o sanie de pe drum: ajungea Tănase în goana cailor.

De îndată ce intră în curte, el înțelese cum stau lucrurile. Era galben-verde de mânie. Se ridică în picioare și se uită la săteni.

— Ce vreți dumneavoastră, oameni buni?

Ei își scoaseră căciulele și se apropiară domol de dânsul.

— Bună vremea, coane.

— Ei ce-i?

— Păi ce să hie... Ia mai veniserăm pe la curte și noi... c'am auzit c'a sosit boierul cel bătrân.

— A sosit, da-i cam bolnav. Veniți mai spre seară.

Și sări din sanie ducându-se sus.

Cum intră în casă, își desbracă blana și dete năvală la socru-său.

— Cu multă plecăciune, boierule.

Conu Dinu sta tot la masă. Cum îl văzu își întoarse privirea în altă parte și răspunse pe acelaș ton:

— Mulțumim dumitale.

Tănase înțuia ușa. Bătrânul începu să strige:

— Nu 'nțuia ușa! nu 'nțuia ușa!

— Nu urla așa, c'avem de furcă amândoi.

— Nu 'nțuia ușa!

— Mi-ai fugit de acasă, ha?

— Nu 'nțuia ușa.

Ochii bătrânului stau să-i iasă din cap. El striga cât îl lua gura, repetând aceleași cuvinte: „nu 'nțuia ușa”. Ștatiu fu silit să descuie ușa.

— Pentru ce mi-ai plecat de acasă, boierule?

Conu Dinu păru că se liniștește.

— Pentru că așa am vrut.

— Așa ai vrut!?

— Da.

— Așa? Stai că te 'nvăț eu minte.

Și zicând astfel, se sculă și chemă pe Nae.

— Spune lui Chiru să vie 'ncoace cu Ilie, — și să schimbe caii.

Nae îl luă la o parte și-i șopti ceva la ureche. Tănase se repezi afară, la oameni, furios.

— Măi fraților, vreți, se vede, să m'aduceți la disperare. Ce căutați în curtea mea!... Duceți-vă la ministru!

Unii dintre săteni plecară; alții nu.

— Pe noi ne-a chemat boierul nostru.

Scatiu începu să sbiere:

— Boierul vostru!... Chivule, Ilie, dați-i afară! afară!

Vătășei luară lumea mai cu bine, mai cu rău, și o scoaseră afară din curte, închizând porțile. Scatiu se întoarse la socru-său, urmat de cei doi inși.

— Acuma, tată socrurile, să ne răfuim amândoi. Puneți mâna pe el, mă.

Bătrânul văzuse de pe fereastră cum îl părăsise țăranii, și, neavând nici o putere, își plecaseră capul pe masă și plângea. Cei doi vătafi puseră mâna pe el. Scatiu poruncia:

— Dați-i șuba și aduceți un curmeiu.

Vătafii aduseră blana și frânghiuța.

— Legați-l.

Chiru îl înfășură în blană și-l legă cu frânghia pe deasupra. Apoi îl luă pe sus să-l puie în sanie. Căii însă nu erau gata. Așteptând, ei putură vedea, cu toții, peste gard, că sătenii nu se risipiseră, ci așteptau. Atunci Tănase porunci celor două slugi să-și aducă puștile.

Când sania fu gata, așezară pe bătrân, ca pe un sac, într'un colț. Scatiu se sui alături, Chiru pe capră, lângă vizitiu, iar Ilie în coadă. Astfel, porniră.

Însă în loc să iasă pe poarta cea mare, sania trecu pe sub leși,⁶⁴ în fuga cailor, și se îndreptă

⁶⁴) Hambarele pentru porumb a căror pereți sunt din impletitură de nuele.

spre poarta dela arman.⁶⁵ Sătenii care ațineau drumul, înțeleseră gândul lui Scatiu și o porniră în goană în partea aceea. Cei mai sprinteni ajunseră la timp și deteră să apuce caii înaintași de dârlogi,⁶⁶ dar caii, tineri, se feriră, speriați, și se strecurară printre lume. Oamenii blestemau și mai alergau în urma săniei, doar ca să-și verse focul, — când, de departe, văzură venind înaintea fugarilor alți oameni, din alt sat: erau țărani din Balta.

Scatiu, care înțelese primejdia, zise lui Chiru să fragă un foc în vânt, iar vizitiului să dea gură cailor. Inșă sperietura puștii, în loc să le fie deabună, mai rău le strică. Băltenii aținură drumul cailor, strigând. Scatiu apucă hățurile din mâna vizitiului și voi s'o ia peste câmp, — dar unul din înaintași, dând în șanțul șoselei, căzu. Atâta fu destul ca să pună mâna oamenii pe el. Calul se sculă, târî pe un flăcău prin zăpadă, înșă fără spor. Repede sania fu înconjurată din toate părțile. Scatiu sări jos, luă pușca din mâna lui Chiru și dete să se apere. O lovitură de ciomag peste braț, venită ca din cer, îl făcu să scape pușca și s'o rupă la fugă. Lumea după el. Fu ajuns și culcat la pământ, fără să se știe de căzu singur sau îl răsturnară ceilalți.

Ce se petrecu atunci, nimeni nu-și putea da seama. Intr'o clipă, îl făcură fărâmele, fără sgomot, fără vaiete.

Ancheta judecătorească găsi în creierii lui tur-

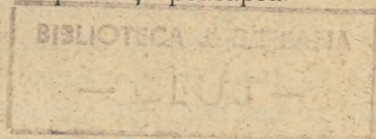
65) Arie mare unde se treeră ori se strâng bucatele.

66) Hăț, cureaua frâului la calul de călărie.

țiți, pietre, cuie, o basma ruptă pe care furia poporului le adusese ca o apă mare.

Pe când oamenii se întorceau să judece pe vătășei, doi dintre dânșii reveneau la cadavrul lui Scatiu, aprinși de ură, și-i dau cu tocul cismeii în cap. Unul era Lefter, din procesul Băltenilor; altul Stoica țiganul din Ciulniței. Unul avea de răsbunat bicele de pe obraz; altul moartea lui Forgaș.

Iar Conu Dinu rămase să trăiască mai departe, olog și singur, însă stăpân ca mai înainte pe pământ, pe pământul care-i fusese atât de drag, în care se născuse, pe care trăise și în care avea să se odihnească pe veci, cu credința că acolo îi va fi bine, că în această *γη μητη* ⁶⁹ va găsi, ca cei vechi, nemurire, răsplată și pedeapsă.

S F A R Ș I T.

⁶⁹ Pământ — mamă.

TABLA DE MATERII

Studiu Introductiv

	<u>Pagina</u>
Imprejurările în care Duiliu Zamfirescu a scris romanul: Tănase Scatiu	III
Tipul parvenitului în literatura noastră înainte de Tănase Scatiu	VII
Mediul social din care se ridică Tănase Scatiu	XIII
Atitudinea autorului în noul său roman	XV
Tănase Scatiu; considerațiuni asupra eroilor și acțiunii romanului	XVII
Tănase Scatiu în ciclul: Istoria Comăneștenilor	XXIV

Bibliografie

Romanele lui Duiliu Zamfirescu	XXVI
Studii, articole și informații bibliografice asupra lui Duiliu Zamfirescu, romancier	XXVII

Tănase Scatiu

Prefața autorului la ediția întâia	1
<i>Tănase Scatiu</i>	5—110

COLECȚIA CLASICII ROMÂNI COMENTAȚI

sub îngrijirea D-lui **N. CARTOJAN**, Profesor universitar

Au apărut:

V. Alecsandri

Călătorii și mistuni diplomatice:
comentat de **Al. Marcu**
Prof. Univ.

V. Alecsandri

Teatru: comentat de **Alex. Iordan**
Bibl. la Acad. Rom.

V. Alecsandri

Proză: comentat de **Al. Marcu**
Prof. Univ.

N. Bălcescu

Scrieri istorice: comentat de
P. P. Panaitescu
Prof. Univ.

I. L. Caragiale

Teatru: comentat de **D. Murărașu**
Doctor în litere

I. L. Caragiale (vol. I și II)

Nuvele, schițe și note critice:
comentat de **M. Paulian** și
T. D. Măruță
Profesori

**Cronicari și istorici rom.
din Trans. Șc. Ardeleană**

Vol. I. și II
comentat de **Dr. I. Lupaș**
Prof. Univ.

M. Eminescu

Scrieri Politice (ed. II),
comentat de **D. Murărașu**
Doctor în litere

M. Eminescu

Scrieri Literare: comentat de
D. Murărașu
Doctor în litere

M. Eminescu

Literatură populară:
comentat de **D. Murărașu**
Doctor în litere, Profesor

M. Eminescu

Poezii: comentat de **C. Botez**
Insp. gen. al Invăț. secundar

N. Filimon

Ciocolii vechi și noi. Roman So-
cial: comentat de **G. Baiculescu**
Bibl. la Acad. Rom.

Pictorul N. Grigorescu

Ilustrat, cu reproduceri: comentat
de **Al. Viăhuță**

P. Ispirescu

Legende sau basmele Românilor
comentat de **N. Cartoian**
Prof. Univ.

M. Kogălniceanu

Scrieri și discursuri: comentat
de **N. Cartoian**
Prof. Univ.

Ion Neculcea (vol. I și II)

Letopisețul Țării Moldovei (ed II)
comentat de **Al. Procopovici**
Prof. Univ. Cernăuți

Al. Odobescu

Pseudo-Kynegeticos: comentat
de **Al. Busuioceanu**
Docent la Univ. din Buc.

Anton Pann

Povestea vorbeli: comentat de
Dr. M. Gaster

Ion Slavici

Nuvele: comentat de
Sc. Struțeanu
Profesor.

Gr. Ureche

Letopisețul Țării Moldovei
comentat de **C. C. Giurescu**
Prof. Univ.

Duiliu Zamfirescu

Poezii: comentat de
D-ra M. Rarincescu
Profesoară

Duiliu Zamfirescu

Viața la Țară: comentat de
D-ra M. Rarincescu
Profesoară

Duiliu Zamfirescu

Tănase Scațu: Roman comentat
de **D-ra M. Rarincescu**
Profesoară